

Jaarverslag/ Jaarrekening 2017

waterschap
limburg

Bezoekadres

Maria Theresialaan 99
6043 CX Roermond

Postadres

Postbus 2207
6040 CC Roermond

IBAN NL10NWAB0636750906
KvK 67682065

088-8890100

info@waterschaplimburg.nl
waterschaplimburg.nl

titel Jaarverslag / jaarrekening 2017
subtitel met de omgeving, voor de omgeving
datum 7 mei 2018
versie 1.0
status Definitief (AB 11 juli 2018)
zaaknr. 2018-Z11237
documentnr. 2018-D125958

vrijgave Dit document is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van het dagelijks bestuur.

Inhoudsopgave

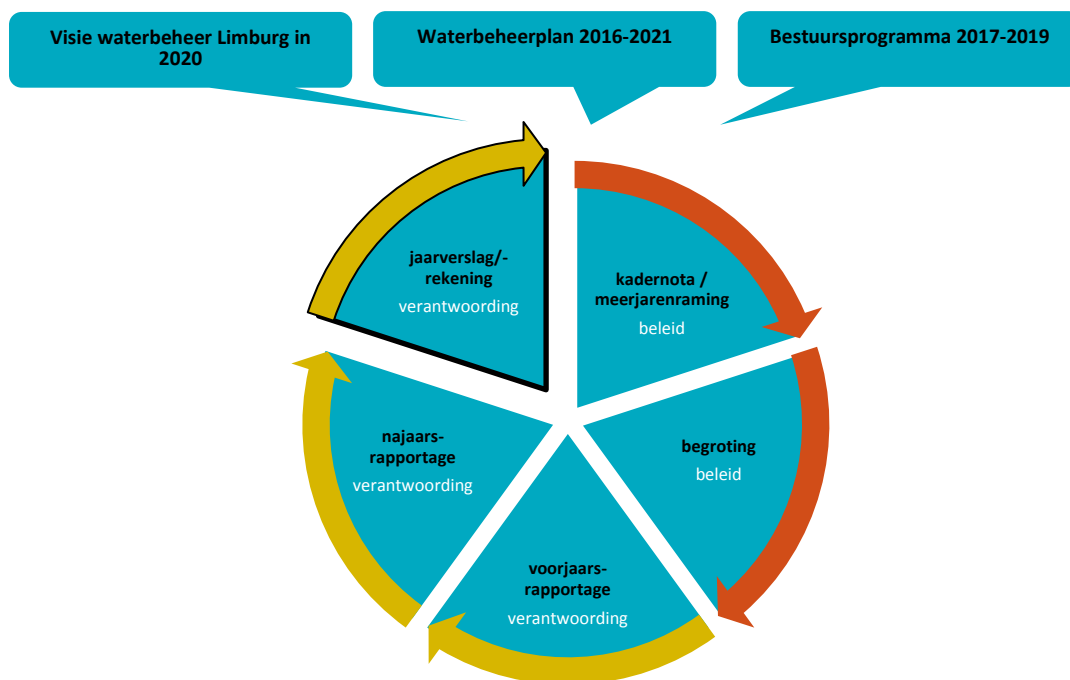
1	Inleiding / samenvatting	5
1.1	Bestuurlijke planning en control cyclus	5
1.2	Jaarverslag/jaarrekening 2017	5
1.3	Bestuurlijke samenvatting	8
1.4	Financiële samenvatting	10
1.4.1	Exploitatie	10
1.4.2	Investeringen	11
1.4.3	Weerstandsvermogen	12
1.4.4	In één oogopslag kerncijfers Waterschap Limburg	13
1.4.5	Resultaatsbestemming	14
	Deel I Jaarverslag	15
2	Programma's	17
2.1	Jaarverslag naar programma's	17
2.2	Wat hebben we bereikt? / Wat hebben we ervoor gedaan?	18
2.3	Wat heeft het gekost?	18
3	Programma Waterkeringen	19
3.1	Wat hebben we bereikt?	19
3.2	Wat hebben we ervoor gedaan?	20
3.3	Wat heeft het gekost?	21
4	Programma Watersysteem en -keten	23
4.1	Wat hebben we bereikt?	23
4.2	Wat hebben we ervoor gedaan?	24
4.3	Wat heeft het gekost?	30
5	Programma Bestuur en organisatie	33
5.1	Wat hebben we bereikt?	33
5.2	Wat hebben we ervoor gedaan?	35
5.3	Wat heeft het gekost?	40
6	Overige paragrafen	43
6.1	Ontwikkelingen en uitgangspunten	43
6.2	Incidentele opbrengsten en kosten	44
6.3	Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen	45
6.4	Waterschapsbelastingen	47
6.5	Het weerstandsvermogen	49
6.6	De financiering	54
6.6.1	Rentevisie, de treasuryfunctie en de uitvoering van het treasurybeleid	54
6.6.2	Liquiditeitspositie	56
6.6.3	Treasurybeheer	57
6.7	Verbonden partijen	58
6.8	EMU-saldo	59
6.9	Topinkomens	60

7	Waterschapsbedrijf Limburg	61
8	Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen	63
	Deel II Jaarrekening	65
9	Balans met toelichting	67
9.1	Balans	67
9.2	Indeling en waardering balansposten	68
9.3	Vaste activa	69
9.4	Vlottende activa	70
9.4.1	Liquide middelen	70
9.4.2	Kortlopende vorderingen	70
9.4.3	Overlopende activa	72
9.5	Vaste passiva	73
9.5.1	Eigen vermogen	73
9.5.2	Voorzieningen	78
9.5.3	Vaste schulden	81
9.6	Vlottende passiva	82
9.6.1	Netto vlottende schulden	82
9.6.2	Overlopende passiva	82
9.7	Niet in de balans opgenomen verplichtingen	83
10	Kredietvoting en -verlening	85
11	Kostentoe rekening / kostendragers / dekkingsmiddelen	89
12	Exploitatier rekening naar kosten en opbrengsten	91
12.1	Toelichting op kosten	93
12.2	Toelichting op opbrengsten	97
12.3	Exploitatieresultaat	99
13	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	101
14	Voorstellen	105
	Deel III Bijlagen	109
BIJLAGE A	Vaste activa	111
BIJLAGE B	Reserves en voorzieningen	112
BIJLAGE C	Vaste schulden	113
BIJLAGE D	Personeelslasten	114
BIJLAGE E	Berekening van het rente omslagpercentage	115
BIJLAGE F	Kostenverdeelstaat	116
BIJLAGE G	Kostendragers, programma's, beleidsproducten inclusief dekkingsmiddelen	117
BIJLAGE H	Treasury	118
BIJLAGE I	EMU-Saldo	119
BIJLAGE J	Investeringsoverzicht	120

1 Inleiding / samenvatting

1.1 Bestuurlijke planning en control cyclus

De 'bestuurlijke planning & control cyclus 2017' ziet er als volgt uit:

1.2 Jaarverslag/jaarrekening 2017

Hierbij bieden wij u de Jaarverslag/-rekening 2017 aan. De eerste jaarverslag/-rekening van Waterschap Limburg, waarin verantwoording wordt afgelegd over de opgaven waarvoor het waterschap in het verslagjaar is geplaatst.

Het jaar 2017 is, ondanks dat dit het eerste jaar van het nieuwe waterschap was en het niet altijd gemakkelijk was, naar tevredenheid verlopen. Het voorgenomen bruto investeringsniveau is in het verslagjaar gerealiseerd en het negatieve exploitatieresultaat is lager dan verwacht.

In deze programmarekening kunt u lezen hoe wij invulling hebben gegeven aan de voornemens in het verslagjaar. Naast de inleiding en samenvatting, bestaat de programmarekening uit drie onderdelen, te weten:

- **Deel I: Het Jaarverslag**
 - Programma(verantwoording)
 - De overige paragrafen
 - Waterschapsbedrijf Limburg (WBL)
 - Belasting samenwerking Gemeenten en Waterschappen (BsGW)

- **Deel II: De jaarrekening**
 - Balans met toelichting
 - Kredietvotering en -verlening
 - Kostentoe rekening / kostendragers / dekkingsmiddelen
 - Exploitatier rekening naar kosten en opbrengsten
 - Controleverklaring
 - Voorstel tot vaststelling van de jaarrekening inclusief bestemming van het resultaat

- **Deel III: De bijlagen**

Jaarverslag

Het jaarverslag begint met een financiële verantwoording van de uitvoering van het programmaplan bestaande uit de netto kosten per programma. Verder wordt in de programmaverantwoording ingegaan op drie vragen:

1. Wat hebben we bereikt?
Onder 'wat hebben we bereikt' wordt verantwoording afgelegd over de wijze waarop in het verslagjaar de gestelde doelen zijn gerealiseerd.
2. Wat hebben we gedaan?
De teksten 'wat hebben we gedaan' vermelden wat we gedaan hebben om datgene te bereiken wat we bereikt hebben. Voor zover kwantificeerbaar wordt een en ander door middel van kengetallen nader toegelicht.
3. Wat heeft het gekost?
In dit onderdeel wordt de financiële realisatie in het verslagjaar gecompriemd weergegeven en wordt de afwijking ten opzichte van de gewijzigde begroting gepresenteerd.

Daarnaast zijn in het jaarverslag de verplichte paragrafen volgens de Bepalingen Beleidsvoorbereiding en Verantwoording Waterschappen (BBVW) opgenomen. Hierin wordt ingegaan op de ontwikkelingen gedurende het verslagjaar, de incidentele kosten en opbrengsten en de onttrekkingen aan de overige bestemmingsreserves en voorzieningen. Ook wordt aandacht besteed aan de waterschapsbelastingen, het weerstandsvermogen en de financiering. Verder worden de (eventuele) verbonden partijen toegelicht en komt de bedrijfsvoering aan de orde. Tot slot wordt het EMU saldo nog in beeld gebracht en aandacht besteed aan de topinkomens zoals voorgeschreven in de Wet Normering Topfunctionarissen publieke en semipubliek sector (WNT).

Jaarrekening

De jaarrekening vormt de basis voor de controleverklaring en is door de accountant onderzocht op getrouwheid en rechtmatigheid. De jaarrekening betreft het cijfermatige deel van de programmarekening en is opgesteld in overeenstemming met de landelijke beleid- en beheerproducten (BBP) structuur. De BBP-opzet bestaat onder meer uit een systematiek van doorberekening van overheadkosten.

Ook maken de controleverklaring en het voorstel tot vaststelling van de jaarrekening inclusief de bestemming van het rekeningresultaat deel uit van de jaarrekening.

Verder omvat de jaarrekening de balans per 31 december 2017. Hoofdstuk 9 geeft de balanspositie van het waterschap per 31 december 2017 weer, met een nadere uiteenzetting per afzonderlijke balanspost.

In de jaarrekening wordt ook ingegaan op de financiële realisatie van de programma's. Het zwaartepunt van de beleidsmatige aspecten is opgenomen in het jaarverslag terwijl de presentatie op de financiële aspecten een plek krijgt in de jaarrekening.

Tot slot wordt nog ingegaan op de kostendragers (lees taken) en kosten en opbrengsten en wordt bij laatstgenoemd onderdeel een korte analyse gegeven van de gewijzigde begroting 2017 versus realisatie.

Bijlagen

In deel III zijn de bijlagen en het investeringsoverzicht inclusief de af te sluiten projecten opgenomen. In het investeringsoverzicht wordt de realisatie versus de raming van de investeringsprojecten weergegeven. Daarnaast wordt aangegeven welke projecten zijn afgerond en financieel worden afgesloten. In totaliteit zijn 10 bijlagen bijgevoegd, waaronder de staat van vaste activa, reserves en voorzieningen, vaste schulden en personeelslasten.

1.3 Bestuurlijke samenvatting

Waterschap Limburg zorgt in de provincie Limburg voor veilige dijken, droge voeten, voldoende en schoon water.

Wij doen dat op een zorgvuldige, kostenbewuste, daadkrachtige en resultaatgerichte wijze, zodat de wettelijke opgaven en geformuleerde beleidsvoornemens optimaal worden ingevuld. Wij zijn ambitieus in de stappen die gezet moeten worden op het gebied van de uitvoering van de hoogwaterbescherming, het bestrijden van de wateroverlast en de invloed van de klimaatverandering.

Onze succesfactoren zijn samen te vatten in drie kernpunten:

1. intensief samenwerken met alle belanghebbenden;
2. op een zodanige wijze partijen verbinden in ons werkveld, dat opgaven vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid kunnen worden opgepakt;
3. innoveren om vanuit vernieuwing en verbetering bij te dragen aan een optimaal, efficiënt en veilig waterbeheer.

Daarbij zoeken we een optimale balans tussen 'kwaliteit en prijs', waarmee we draagvlak voor ons werk creëren in de omgeving, kennis en kunde delen en de zichtbaarheid van het waterschap vergroten.

In de Voorjaarsrapportage 2017 bleken veel bijstellingen met (grote) financiële consequenties noodzakelijk. Als reactie hierop hebben wij diverse acties uitgezet om te komen tot een adequate (financiële) beheersing. Dit Jaarverslag/-rekening laat zien dat deze acties vruchten af hebben geworpen. Wij hebben de uitvoering van ons werk waar nodig bijgestuurd en heldere prioriteiten gesteld.

Waterkeringen

Dijkversterking

- De dijkversterking in Meers is afgerond en ook in Ohé en Laak en Stevensweert zijn de versterkingen nagenoeg afgerond.
- Met het oog op de lange termijn is er overeenstemming over de waterstandslijn die richting 2050 en 2100 gehanteerd moet gaan worden. Daarmee is een belangrijke stap gezet om met alle partners in de regio te werken aan een combinatie van dijkversterking en rivierversmalling voor de lange termijn.

Zorgplicht Waterkeringen

- De zorgplicht waterkeringen is breed opgepakt en in 2017 is veel werk verzet.

Vergunningen en plantoetsing

- We streven naar een verschuiving van de afgifte van vergunningen naar advisering aan de voorkant.

Watersysteem en –keten

Regionaal watersysteem

- In 2017 is een programma voor de aanpak van wateroverlast opgesteld: 'Water in Balans'. De opgave in Zuid-Limburg gaat vooral over het verhogen van het veiligheidsniveau in het stedelijk gebied. Daar zijn in 2017 goede stappen in gezet. In de gebiedspilots Meerssen en Oirsbeek is met de omgeving (inwoners, landbouw, natuur) in verschillende overleggen een goed beeld ontstaan hoe de wateroverlast aangepakt moet worden. Op basis hiervan zijn concrete stappen gezet om met de omgeving de problematiek aan te pakken. In Noord- en Midden-Limburg is de opgave gericht op overlast in het landelijk gebied. In verschillende gebiedspilots zijn stappen gezet om met de omgeving de overlast te verminderen.
In de waterketen is de samenwerking verder uitgewerkt. Gemeenten, waterschap, Waterleidingmaatschappij Limburg en provincie intensiveren de samenwerking en werken deze concreet uit.

Zuiveren en waterketen

- In 2017 heeft Waterschap Limburg via het Waterschapsbedrijf Limburg het afvalwater in Limburg gezuiverd. Daarnaast is veel energie gezet op de samenwerking met gemeenten en het drinkwaterbedrijf.

Grondbeleid en areaalbeheer

- In 2017 is het grondbeleid voorbereid. Begin 2018 is dit door het dagelijks bestuur vastgesteld.

Bestuur en organisatie

Ondersteuning bestuur en organisatie

- De organisatie is druk bezig geweest de basis op orde te krijgen. En is daar een heel eind in geslaagd.

Crisisbeheersing

- In 2017 zijn er geen calamiteiten geweest, enkel een paar incidenten.
- Daarnaast hebben we de organisatie intensief begeleid in de nieuwe crisisorganisatie.

Toezicht en handhaving

- Toezicht- en handhavingstaken is risico gestuurd en programmatisch uitgevoerd. Eind 2017 is het Meerjarentoezichtprogramma 2018-2021 en het Toezichtprogramma 2018 vastgesteld.
- Een nulmeting kwaliteitscriteria VTH heeft plaatsgevonden en een plan van aanpak kwaliteitscriteria Vergunningen, Toezicht en Handhaving is opgesteld om eind 2018 volledig te beantwoorden aan de kwaliteitscriteria VTH.
- In het afgelopen zwemseizoen is het publiek op basis van actuele informatie geïnformeerd over de kwaliteit, veiligheid en hygiëne van de aangewezen zwemwateren.

1.4 Financiële samenvatting

In deze paragraaf wordt op hoofdlijnen het resultaat van de exploitatie op programma- en kostensoortenniveau gepresenteerd evenals de investeringen. Verder wordt een korte toelichting op beide onderdelen ten opzichte van de gewijzigde begroting 2017 gegeven en wordt een overzicht gepresenteerd met de belangrijkste cijfers van ons waterschap.

1.4.1 Exploitatie

Exploitatie op programmaniveau

De netto kosten per programma over het verslagjaar kunnen als volgt worden weergegeven.

Programmatotaal	Gewijzigde begroting	Realisatie
Waterkeringen	10.456.957	9.999.850
Watersysteem en -keten	112.604.321	112.659.596
Bestuur en Organisatie	14.967.373	15.083.912
Programmatotaal	138.028.651	137.743.358
Onvoorzien WL	-1.433.905	-
Onvoorzien WBL	291.694	291.682
Vrije ruimte goodwill BsGW	267.360	-
Frictiekosten BsGW	541.800	541.799
Goodwill toetreders BsGW	-/-	1.940.300
Resultaat WBL 2016	-/-	1.458.000
Totaal Netto kosten	134.297.300	135.104.027
Opbrengst waterschapsbelastingen incl kwijtschelding en oninbaarheid	127.797.300	130.071.419
Exploitatieresultaat	-6.500.000	-5.032.608

Voor een nadere toelichting op de programmakosten wordt verwezen naar hoofdstuk 2, 3, 4 en 5.

Exploitatie op kostensoortenniveau

Omdat in de jaarrekening de verschillen ten opzichte van de gewijzigde begroting 2017 op kostensoortenniveau worden verklaard kan het negatief resultaat van de jaarrekening van € 5.032.608 volgens de indeling van de kostensoorten als volgt worden weergegeven.

Kosten / Opbrengsten	Gewijzigde begroting	Realisatie
Kosten	140.881.734	141.418.321
Opbrengsten	134.381.734	136.385.713
Exploitatieresultaat	-6.500.000	-5.032.608

Voor een nadere toelichting op de kostensoorten wordt verwezen naar hoofdstuk 12.

Kosten en opbrengsten 2017, realisatie versus gewijzigde begroting.

De kosten zijn met € 537.000 toegenomen (0,38%) en de opbrengsten met € 2.004.000 (1,49%), ten opzichte van de gewijzigde begroting en afgerond op duizendtallen.

Rente en afschrijvingen zijn toegenomen als gevolg van de extra afschrijving door de balansafwaardering van de vaste activa van de voormalige waterschappen. De berekende rente over de eigen financieringsmiddelen (lees interne rentelasten) daarentegen is achterwege gebleven als gevolg van lagere rentepercentages door de renteontwikkeling op de financiële markten.

Personeelslasten zijn lager, als gevolg van een gemiddeld lagere personeelssterkte, aankoop van IKB verlof en de vrijval van de balanspost verloftegoeden personeel.

Goederen en diensten van derden zijn toegenomen door de frictiekosten i.v.m. de fusie.

Bijdrage aan derden zijn toegenomen door de administratieve afwikkeling van de gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum en de hogere kosten van de samenwerking in de afvalwaterketen met gemeenten en WBL.

De stijging van de **toevoegingen aan de voorzieningen** is het gevolg van de niet geraamde toevoeging aan de 'voorziening pensioen- en uitkeringsverplichtingen'

De post **onvoorzien** is administratieve begrotings(stel)post waarop feitelijke realisatie niet plaatsvindt.

Financiële baten zijn toegenomen door de hogere opbrengst rentebaten als gevolg van de financiering middels kasgeldleningen tegen een negatieve rente. Daarentegen is de opbrengst interne rente afgenomen door de bijstelling van het rentepercentage.

Personele baten zijn toegenomen door hogere vergoedingen in de salariskosten van uitkeringsinstantie in verband met zwangerschap en ziekte.

Goederen en diensten aan derden zijn toegenomen als gevolg van grotere grondtransacties en hogere pacht opbrengsten.

Bijdragen van derden is toegenomen als gevolg van aan hogere afdracht goodwill BsGW.

De **Waterschapsbelastingen** zijn als gevolg van een hogere opbrengst over de oude belastingjaren toegenomen.

De **interne verrekeningen** zijn afgenomen doordat minder uren aan projecten zijn besteed dan geraamd.

Voor een uitgebreidere toelichting op de kostensoorten wordt verwezen naar hoofdstuk 9.

1.4.2 Investerings

Het investeringsvolume, met uitzondering van bedrijfsvoering, die betrekking hebben op het watersysteem zijn gebaseerd op het Waterbeheersplan 2016-2021, de inspanningsverplichtingen zoals opgenomen in de Europese Kaderrichtlijn Water, Waterbeleid 21^e eeuw (WB21), het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW), de Vierde Nota Waterhuishouding (NW4), het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) en de voorbereiding op de 4^e toetsingsronde van de primaire waterkeringen.

Weergave van de netto investeringsuitgaven in 2017 per programma:

Totaal	Gewijzigde begroting	Realisatie
Waterkeringen	13.336.000	2.046.007
Watersysteem en -keten	11.106.000	12.451.098
Bestuur en organisatie	5.052.000	4.567.193
Totaal netto investeringsuitgaven	29.494.000	19.064.298

In de primitieve begroting werd uitgegaan van netto investeringsuitgaven van € 31.084.000. Gedurende het verslagjaar waren de inzichten in de investeringen zodanig dat de totale netto investeringsuitgaven via de voor- en najaarsrapportage neerwaarts zijn bijgesteld tot € 29.494.000.

Netto investeringsuitgaven 2017, realisatie versus gewijzigde begroting.

Ten opzichte van deze bijstelling zijn de netto investeringsuitgaven uiteindelijk uitgekomen op € 19.064.298. De afwijking van de investeringsuitgaven wordt per programma onderstaand kort toegelicht:

- Waterkering.
De netto investeringsuitgaven zijn vooral lager doordat in 2017 een niet ontvangen subsidie is verantwoord die betrekking had op voorgefinancierde investeringsuitgaven HWBP tot en met 2016. Deze was eerder niet in de inkomstenraming 2017 opgenomen. Daarnaast was er geen volledige overeenstemming met ingenieursbureaus over uit te voeren werkzaamheden in het kader van de aanleg en verbetering van waterkeringen. Hierdoor was een deel van de opdrachten nog niet verstrekt, gefactureerd en betaald.
- Watersysteem en- keten.
De netto investeringsuitgaven zijn vooral gestegen omdat een aantal projecten voortvarender verlopen dan verwacht (Water in Balans, Grootte Molenbeek A73, Vergroten regenwaterbuffers fase 3) en versneld worden uitgevoerd (GGOR Heuvelland).
- Bestuur en organisatie.
De investeringsuitgaven van de verbouwing van het kantoorpand van WL in Roermond alsmede de uitgaven die gemoeid waren met de ontwikkeling en uitbouw van de informatievoorziening zijn lager uitgevallen.

Voor een uitgebreide toelichting op de netto investeringsuitgaven per programma wordt verwezen naar hoofdstuk 2 tot en met 5.

1.4.3 Weerstandsvermogen

Vooruitlopend op de ontwikkeling van een nieuw risicomanagementsysteem heeft het algemeen bestuur op 13 september 2017 bij de vaststelling van de 'nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg' besloten om de stand van de algemene reserve te handhaven op het huidige niveau en te beschouwen als weerstandsvermogen.

De stand van de 'algemene reserve watersysteembeheer en zuiveringsbeheer' ultimo 2017 van Waterschap Limburg is € 8.151.130 en wordt vooralsnog voldoende geacht om risico's te kunnen opvangen.

Het weerstandsvermogen bedraagt afgerond 6% van de netto exploitatiekosten 2017 en bijna 3,5% van het balanstotaal (€ 237,2 miljoen).

1.4.4 In één oogopslag kerncijfers Waterschap Limburg

In onderstaand overzicht zijn de belangrijkste kerncijfers weergegeven waardoor in één oogopslag inzicht wordt verkregen in de financiële positie van het waterschap.

Onderdeel	Jaarrekening		
	2016 WRO	2016 WPM	2017 WL
1 Exploitatiesaldo	-6.239.053	-5.251.051	-5.032.608
2 a. Exploitatie kosten	84.976.888	62.622.930	141.418.321
b. Exploitatie opbrengsten	78.737.835	57.371.879	136.385.713
3 Afschrijvingen	8.377.304	4.973.580	14.264.731
4 Aflossingen langlopende geldleningen	5.872.725	2.030.757	13.736.139
5 Verhouding afschrijving / aflossing	1,43	2,45	1,04
6 Personeelskosten (excl bestuur)	10.674.823	11.739.095	22.105.088
7 Aantal fte's	133,50	156,42	298,24
8 Personeelskosten per fte	80.000	75.000	74.100
9 Bruto investeringen	21.681.285	30.569.694	63.182.788
10 Boekwaarde vaste activa	128.543.218	85.824.050	218.387.033
11 Eigen vermogen	22.444.624	24.305.709	41.499.483
12 Voorzieningen	2.017.948	4.113.166	6.763.562
13 Langlopende geldleningen	90.108.595	25.764.536	132.136.991
14 Opbrengst waterschapslasten (netto)	76.168.798	52.051.449	130.071.418
15 Aantal ingezetenen (huishoudens)	320.000	166.000	490.000
16 Tarief ingezetenen per woonruimte	39,23	47,91	48,56
17 WOZ-waarde gebouwd (x € 1.000)	72.406.000	46.000.000	120.240.000
18 Tarief gebouwd (percentage van WOZ-waarde)	0,0216%	0,0324%	0,0235%
19 Aantal belastinghectaren ongebouwd	51.994	72.400	122.849
20 Tarief ongebouwd per hectare	26,90	38,65	31,97
21 Aantal belastinghectaren natuur	16.097	27.500	45.743
22 Tarief natuur per hectare	2,24	3,13	3,22
23 Aantal vervuilingseenheden	1.036.000	579.000	1.599.500
24 Zuiveringsheffing per ve	46,59	46,59	47,08

1.4.5 Resultaatsbestemming

Over het negatieve rekeningsaldo van € 5.032.608 moet een bestemmingsbesluit door het algemeen bestuur worden genomen om het verslagjaar 2017 Waterschap Limburg te kunnen sluiten. Met in achtneming van wettelijke regels, genomen bestuursbesluiten tot inzet van bestemmingsreserves en het jaarverslag / jaarrekening 2017, stellen wij voor als volgt te gaan besluiten.

Omschrijving	Bestemming rekeningresultaat 2017
<i>Verrekening met egalisereserves</i>	
- tariefsegalisatie watersysteemheffing	-201.794
- tariefsegalisatie zuiveringsheffing	-342.688
<i>Verrekening met bestemmingreserves</i>	
- bestemmingsreserve frictiekosten	-3.948.940
- bestemmingsreserve beekontwikkeling	-329.092
- bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater	-93.678
- bestemmingsreserve kennisopbouw waterkwaliteit en ecologie	-18.981
- bestemmingsreserve risicovolle beplanting	-13.908
- bestemmingsreserve groot onderhoud maatregelen Niers	-59.327
- bestemmingsreserve kennisontwikkeling systeeminnovatie mineralen	-24.200
Totaal bestemming resultaat 2017	-5.032.608

De bestemmingsreserves waarin na verrekening niets meer resteert, worden opgeheven.

Deel I: Het Jaarverslag 2017

2 Programma's

2.1 Jaarverslag naar programma's

In de 'Programmabegroting 2017' gaven wij per programma weer waar ons waterschap inhoudelijk voor staat en welke producten en projecten wij in 2017 gingen leveren.

Ieder programma is opgedeeld in diverse thema's, die terug te vinden zijn in ons 'Waterbeheerplan 2016-2021'. Hieronder een overzicht van de thema's per programma.

2.2 Wat hebben we bereikt? / Wat hebben we ervoor gedaan?

We geven per bullet aan wat de stand van zaken is. We gebruiken daarvoor gekleurde waterdruppels, die de volgende betekenis hebben:

geen wezenlijke afwijkingen, gerealiseerd conform begroting 2017
hierop wordt een toelichting gegeven, indien relevant

wezenlijke afwijking, niet gerealiseerd conform begroting 2017
hierop wordt een toelichting gegeven

2.3 Wat heeft het gekost?

In de 'Programmabegroting' hebben we ook aangegeven wat de voorgenomen activiteiten mogen kosten. Per programma kijken we naar de kosten en opbrengsten voor het jaar 2017.

Het programma Bestuur en organisatie vervult een bijzondere functie. Dit programma bevat ook de activiteiten die erop gericht zijn de organisatie te ondersteunen bij de realisatie van de bestuurlijke doelstellingen. Hier worden de ondersteunende activiteiten verantwoord en uiteindelijk doorberekend naar de programma's. Alle kosten met betrekking tot huisvesting, informatiebeleid en automatisering juridische, facilitaire, financiële en personeelsaangelegenheden behoren tot het programma Bestuur en organisatie. Ook de salariskosten en de rente en afschrijvingen worden verantwoord binnen dit programma. Bovengenoemde kosten worden eenmaal per jaar doorberekend naar de programma's bij het opmaken van de jaarrekening.

Exploitatie

Programma	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Waterkeringen	10.354.107	10.456.957	9.999.850
Watersysteem en -keten	109.976.815	112.604.321	112.659.596
Bestuur en Organisatie	14.881.784	14.967.373	15.083.912
Programmatotaal	135.212.706	138.028.651	137.743.358

Investerings

Totaal	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Waterkeringen	14.472.000	13.336.000	2.046.007
Watersysteem en -keten	11.514.000	11.106.000	12.451.098
Bestuur en organisatie	5.098.000	5.052.000	4.567.193
Totaal netto investeringsuitgaven	31.084.000	29.494.000	19.064.298

3 Programma Waterkeringen

Waterkeringen

Hoogwaterbescherming Maas

- Dijkversterking
- Zorgplicht waterkeringen

Vergunningen en plantoetsing

- Vergunningverlening en plantoetsing
- Recreatie

3.1 Wat hebben we bereikt?

Hoogwaterbescherming Maas

Dijkversterking

De versterking van de dijken in Meers is in 2017 afgerond en ook in Ohé en Laak en Stevensweert zijn de versterkingen nagenoeg afgerond. Binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma zijn de eerste voorkeursalternatieven bestuurlijk vastgesteld. Met het oog op de lange termijn is er Limburgbreed overeenstemming over de waterstandslijn die richting 2050 en 2100 gehanteerd moet gaan worden. Daarmee is een belangrijke stap gezet om met alle partners in de regio te werken aan een combinatie van dijkversterking en rivierverruiming voor de lange termijn. We participeren actief in Meer Maas, Meer Venlo, Waterveiligheid Zuidelijke Maasvallei en de Lob van Genneep.

Zorgplicht Waterkeringen

In 2017 is vorm gegeven aan de procesbeschrijvingen die nodig zijn om te voldoen aan de Zorgplicht Primaire Keringen. Daarnaast zijn onze inspectieplannen vernieuwd. De voorbereidingen voor de Wettelijke Beoordelingsronde 2017-2023 zijn opgestart, al kent deze Beoordelingsronde landelijk een moeizame start als het gaat om het ter beschikking stellen van het beoordelingsinstrumentarium.

Vergunningen en plantoetsing

We streven naar een verschuiving van de afgifte van vergunningen naar advisering aan de voorkant. Daar waar uiteindelijk wel een vergunning nodig is willen we deze zo spoedig mogelijk afhandelen. Met name in het voorjaar van 2017 is een achterstand opgelopen door het nog niet goed functioneren van systemen. Daardoor zijn minder vergunningen tijdig afgegeven dan gewenst, ondanks de merkbare verbeteringen in het vervolg van het jaar.

3.2 Wat hebben we ervoor gedaan?

Hoogwaterbescherming Maas

Dijkversterking

In de periode 2016-2021 worden ongeveer 70 km dijken aangelegd e/o verbeterd die effectief en efficiënt te beheren zijn en voldoen aan de landelijke normen voor de dijken. Het betreft verbetering van bestaande dijken en aansluitingen op de hoge gronden vanuit de overeenkomst Maaskaden (2010) voor het cluster A/B en de prioritaire dijken pakketten 1 en 2 en voor de (HWBP) projecten vanuit de overeenkomst Maasveiligheid (2011).

Toelichting

In het HWBP-programma verlopen alle dijktrajecten tot op heden volgens plan.

Waterschap Limburg brengt alle HWBP-maatregelen uit noordelijk en zuidelijk Limburg momenteel onder in zijn HWBP-programma.

De programmaorganisatie heeft met ingang van Q1-2017 toegewerkt naar een zorgvuldige overdracht van de HWBP-maatregel Alexanderhaven. Deze maatregel bestaat uit de 3 tranches A, B en C.

We werken met onze partners nauw samen om te komen tot een duurzaam veilig Maasdal. Dit realiseren we door op diverse plaatsen in de komende jaren dijken te versterken en te verbeteren zodat ze voldoen aan de norm. Waar mogelijk zoeken we daarbij de combinatie met ruimtelijke maatregelen om ook voor de lange termijn gesteld te staan voor ontwikkelingen op het gebied van o.a. klimaatverandering. Voor de projecten in de gebieden Baarlo, Venlo Velden, Thorn, Arcen en Well wordt een onderzoek naar duurzame dijkverlegging uitgevoerd.

Toelichting

In november zijn samen met de gemeenten (en evt. andere overheden) voor Arcen, Well, Buggenum, Thorn-Wessem, Steyl-Maashoek en Baarlo – Hout-Blerick informatieavonden georganiseerd. De informatieavonden zijn goed verlopen. De opkomst was goed en de denkrichtingen voor de voorkeursalternatieven, dan wel de voortgang zijn voor het grootste deel goed ontvangen. Daarnaast zijn de nodige aandachtspunten meegegeven door bewoners.

Zorgplicht waterkeringen

Op basis van de ervaringen van 2014 en 2015, stellen we een inspectieplan voor de waterkeringen op. Het inspectieplan bevat alle inhoudelijke en organisatorische keuzes en acties voor de inrichting en uitvoering van visuele inspecties, en het verbetertraject voor het professionaliseren van de inspecties waterkeringen.

Toelichting

Het inspectieplan is conform planning opgesteld. Eind 2017 is de najaarschouw uitgevoerd voor alle waterkeringen. Deze schouw is met toepassing van de inspectieapp gerealiseerd. De ervaringen hiermee waren bemoedigend om in 2018 een doorontwikkeling te maken. Er is gestart met het opstellen van een plan van aanpak gegevensbeheer.

De uitvoering van dit plan van aanpak zal enkele jaren vragen en zal in 2018 samen met watersysteem worden gestart.

We starten met de beoordeling (toetsing) van onze primaire waterkeringen. Vanaf 1 januari 2017 is de nieuwe wettelijke norm en het bijbehorend wettelijk beoordelingsinstrumentarium (WBI) van kracht. In 2023 moeten wij al onze keringen beoordeeld hebben en dit gaan wij gefaseerd oppakken.

Toelichting

In 2017 is een eerste globale beoordeling op hoogte uitgevoerd om een beeld te krijgen van het actuele veiligheidsniveau ten opzichte van de nieuwe normering. In 2018 zal worden gestart met de feitelijke beoordeling. Het eerder genoemde risico dat het wettelijke beoordelingsinstrumentarium nog onvoldoende stabiel en doorontwikkeld is, blijft van kracht.

Vergunningen en plantoetsing

Vergunningverlening en plantoetsing

Ten minste 80% van de vergunningaanvragen wordt met inachtneming van de wettelijke termijn afgehandeld.

Toelichting

Zoals in de voorjaarsrapportage is geprognostiseerd is de doelstelling '80 % of meer tijdig afgehandelde aanvragen om vergunning' over het gehele jaar 2017 niet gehaald. Door het treffen van maatregelen is het afdoeningspercentage geleidelijk gestegen (Voorjaarsrapportage: 56%; Najaarsrapportage: 73%; jaar 2017: 77%). De geleverde inzet tot verbetering van het afdoeningspercentage heeft effect.

3.3 Wat heeft het gekost?

Exploitatie

Programma Waterkeringen	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Kosten	1.623.600	1.726.450	1.703.951
Opbrengsten	-	-	-
Netto kosten exclusief doorberekende kosten van programma bestuur en organisatie	1.623.600	1.726.450	1.703.951
Doorberekende kosten van programma bestuur en organisatie	8.730.507	8.730.507	8.295.899
Totaal na doorberekening	10.354.107	10.456.957	9.999.850

De **kosten** zijn binnen het het beschikbare budget gerealiseerd (99%).

Investerings

Waterkeringen	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Uitgaven	44.412.000	43.600.000	39.067.313
Inkomsten	29.940.000	30.264.000	37.021.306
Netto investeringsuitgaven programma waterkeringen	14.472.000	13.336.000	2.046.007

De uitgaven zijn onder andere lager doordat er nog geen volledige overeenstemming was met ingenieursbureaus over de uit te voeren werkzaamheden. Hierdoor is een deel van de opdrachten nog niet verstrekt, gefactureerd en betaald.

De inkomsten zijn hoger doordat in 2017 een ontvangen subsidie is verantwoord die betrekking had op voorgefinancierde investeringsuitgaven HWBP tot en met 2016. We waren namelijk al eerder gestart met de voorbereiding terwijl het recht op subsidie van die uitgaven pas in 2017 ontstond. In de raming van de feitelijke inkomsten 2017 was hiermee geen rekening. Wel in de kapitaallastenberekening in de meerjarenbegroting 2018-2023.

4 Programma Watersysteem en -keten

Watersysteem en -keten

Regionaal watersysteem

- Functies van water en rol waterschap
- Peilbeheer, wateraanvoer en verdrogingsbestrijding
- Wateroverlast en bodemerosie
- Beken en beekdalen
- Water en ruimte
- Waterkwaliteit en ecologie

Zuiveren en waterketen

- Afvalwaterketen
- Samenwerking in de waterketen

Grondbeleid en areaalbeheer

4.1 Wat hebben we bereikt?

Regionaal watersysteem

In 2017 is een Limburgbreed programma voor de aanpak van wateroverlast opgesteld: 'Water in Balans'. De opgave in Zuid-Limburg gaat vooral over het verhogen van het veiligheidsniveau in het stedelijk gebied. Daar zijn in 2017 goede stappen in gezet. In de gebiedspilots Meerssen en Oirsbeek is met de omgeving (inwoners, landbouw, natuur) in verschillende overleggen een goed beeld ontstaan hoe de wateroverlast aangepakt moet worden. Op basis hiervan zijn concrete stappen gezet om met de omgeving de problematiek aan te pakken. In Noord- en Midden-Limburg is de opgave gericht op overlast in het landelijk gebied. In verschillende gebiedspilots zijn stappen gezet om met de omgeving de overlast te verminderen.

In de waterketen is de samenwerking verder uitgewerkt. Gemeenten, waterschap, Waterleidingmaatschappij Limburg en provincie intensiveren de samenwerking en werken deze concreet uit.

Zuiveren en waterketen

In 2017 heeft Waterschap Limburg via het Waterschapsbedrijf Limburg het afvalwater in Limburg gezuiverd. Daarnaast is veel energie gezet op de samenwerking met gemeenten en drinkwaterbedrijf.

Grondbeleid en areaalbeheer

In 2017 is het grondbeleid voorbereid. Begin 2018 is dit door dagelijks bestuur vastgesteld.

4.2 Wat hebben we ervoor gedaan?

Wij hebben - mede naar aanleiding van de voorjaarsrapportage 2017 - diverse acties uitgezet om te komen tot een adequate (financiële) beheersing. Wij hebben de uitvoering van ons werk bijgestuurd en heldere prioriteiten gesteld. Consequentie van de nieuwe prioriteitsstelling is dat een aantal zaken niet in 2017 gereed komen maar in 2018.

Regionaal Watersysteem

Functies van water en rol waterschap

In samenwerking met onze partners stellen we de notitie 'Taakverdeling voor het waterbeheer in Limburg' op.

Toelichting

We pakken dit op in samenhang met de Omgevingswet. Eind 2017 lag er een Uitgangspuntennota Omgevingswet, met daarin aangegeven welke onderwerpen in 2018 nader uitgewerkt worden.

Hetzelfde doen we voor 'Soortenbeleid' (beschermde planten- en diersoorten en niet-inheemse invasieve soorten).

Toelichting

We hebben dit doorgeschoven naar 2018.

Peilbeheer, wateraanvoer en verdrogingsbestrijding

Peilbeheer en grondwaterbescherming

Eind 2017 voeren we het peilbeheer uit conform het streefpeilenplan.

Toelichting

De referentiewaterstanden (voorheen streefpeilen genoemd) zijn afgeleid en ingebouwd in BOS-OMAR. Er is ook een eerste vergelijking gemaakt met de metingen uit het operationeel bewakingsmeetnet. Hieruit blijkt dat ruim 60% van alle gemeten waterstanden meer dan 20 cm afwijkt van het referentiepeil, en 35% meer dan 50 cm. O.m. op basis van deze eerste resultaten, maar ook in principiële zin is het de vraag of het ultieme doel van het peilbeheer, het realiseren van het referentiepeil is, zoals in de begroting 2017 vermeld staat. Vast staat in ieder geval dat op dit moment het peilbeheer fors afwijkt van het referentiepeilenplan en het is de vraag of dit een probleem vormt. In de in voorbereiding zijnde 'nota peilbeheer' wordt verder ingegaan waarop in het peilbeheer gestuurd moet worden en op welke manier dit proces ingericht zou moeten worden. De referentiespeilen spelen daarbij wel een rol, maar zijn niet doorslaggevend. De nota peilbeheer wordt in Q1-2018 ambtelijk afgerond en in Q2-2018 voor een eerste sondering aan het AB voorgelegd.

Eind 2017 hebben we een handhavingsprogramma voor 2018 ten behoeve van peilgestuurde drainage. We maken een handleiding voor agrariërs voor de toepassing van peilgestuurde drainage. In 2017 ontwikkelen we de aanpak om te komen tot de volgende generatie van Nieuw Limburgs Peil.

Toelichting

Het subsidietraject is met één jaar verlengd tot 31 december 2018 vanwege het feit dat de capaciteit bij de draineurs ontbreekt om alle aangevraagde ombouwingen (van traditioneel systeem naar peilgestuurd systeem) feitelijk te kunnen realiseren, (DB 14-11-2017). Bij alle omgebouwde drainages vindt een opleveringsinspectie plaats conform het vastgestelde toezichtprogramma.

In 2017 leveren we het project 'beslissingsondersteunend systeem (BOS-OMAR)' op.

Toelichting

Het project BOS-OMAR is een ontwikkeltraject en heeft een expertsysteem opgeleverd dat voor het voormalig beheergebied van WPM tweemaal daags een voorspelling afgeeft voor de te verwachten afvoeren en waterstanden op basis van de actuele weersvoorspelling. Het laatste onderdeel van het project vormt het opleveren van een dashboard om deze voorspellingsresultaten overzichtelijk en helder te presenteren. Dit onderdeel is in 2017 voor 2/3 opgeleverd. De verwachting is dat dit onderdeel en daarmee het algehele project BOS-OMAR in het eerste kwartaal van 2018 wordt afgerond. Na afronding van het project zal er een voorstel worden gedaan voor een implementatietraject van het systeem binnen de organisatie.

Eind 2017 hebben we een 'Onderhouds- en Inspectiebeleid'.

Toelichting

We hebben dit doorgeschoven naar 2018. Op tactisch niveau zijn wel stappen gezet op het gebied van databeheer/inmeten van beken en er is een duidelijk afbakening gekomen met bijvoorbeeld assetbeheer.

In 2017 starten we het gebiedsproces bij twee natuurgebieden om te komen tot herstel van de natte natuurplekels niet zijnde Natura 2000-gebieden.

Toelichting

Er zijn nieuwe afspraken gemaakt na intensief overleg met de provincie over de regievoering; dit lag eerst bij WL. Bij 11 van de 15 natte natuurplekels (NNP) zijn voor WL maatregelen voorzien. Voor 5 van de 15 NNP's zal WL als trekker gaan optreden. WL is voornemens om NNP Waterbloem in 2018 te gaan oppakken als onderdeel van integraal gebiedsproces Waterbloem. Alle maatregelen zullen eerst worden geprioriteerd ten opzichte van andere werkzaamheden.

Klimaatstrategie zoetwater

We voeren in 2017 bij vijf gemeenten stresstesten klimaatbestendigheid uit.

Toelichting

Een aantal gemeenten heeft de stresstest dit jaar opgeleverd. De rest van de gemeenten zit in de uitvoeringsfase, en een viertal gemeenten zit nog in de voorbereidingsfase.

Wateroverlast en bodemerrosie

Ter informatie vooraf: In de tijd van het opstellen van de begroting was sprake van 'Code Oranje' en 'Boost'. In het voorjaar van 2017 zijn deze twee plannen onderdeel geworden van het Waterschap Limburg brede programma 'Water in Balans'.

Wateroverlast uit beken

In 2017 besluiten we over de maatregelen en normering voor de verschillende projectgebieden (Geul, Geleenbeek, Schinnen, Heugem, Limbricht, Voer en Wijlre). Naar aanleiding van de wateroverlast in mei/juni 2016 hebben we voor Noord- en Midden-Limburg het programma 'Omgaan met klimaatverandering (Code Oranje)' gestart. In 2017 werken we aan de vastgestelde maatregelen uit 'Code Oranje'.

Toelichting

Met 'Water in Balans' hebben we een Limburgbrede programmatische aanpak opgezet waarmee we Limburg de komende jaren klimaatrobust gaan beschermen tegen wateroverlast. Voor de deelgebieden Meerssen en Oirsbeek zijn maatregelen in beeld gebracht en is draagvlak bereikt over de uitvoering ervan. Besluitvorming vindt plaats in 2018.

Daarnaast zijn we in diverse andere gebiedspilots samen met de omgeving hard aan het werk om wateroverlast aan te pakken.

We starten met het uitwerken in concrete maatregelen van de 68 knelpunten uit de watersysteemtoets 2015.

Toelichting

Aan de 68 knelpunten uit voormalig WPM-gebied zijn 18 WB21-knelpunten uit Zuid-Limburg toegevoegd. Project loopt.

We onderzoeken welke maatregelen nodig zijn om voor alle (verspreid liggende) bebouwing een robuuste bescherming tegen wateroverlast te bieden en te voldoen aan een normering van 1:100. In 2017 stellen we hiervoor een plan van aanpak op. Voor het landelijk gebied zetten we de knelpunten uit de watersysteemtoets 2015 om in maatregelen die we verankeren in het Meerjarig investeringsprogramma (MIP). We voeren deze maatregelen vervolgens in de komende jaren robuust uit, zodat duurzaam goede bescherming wordt geboden.

Toelichting

Samen met de provincie hebben we een traject ingezet om te komen tot een integrale risicobenadering t.a.v. de normering wateroverlast. Als hierover meer duidelijk is gaan we herbezien hoe hiermee om te gaan.

Inzicht in overstromingsrisico's

Als onderdeel van de programma's 'Boost' en 'Code Oranje' ontwikkelen we informatiemethoden om partners, inwoners en bedrijven te informeren over de resterende risico's.

Toelichting

Dit is opgepakt in 'Water in Balans' en wordt uitgevoerd in de lopende gebiedspilots.

'Boost' en 'Code Oranje' worden geïntegreerd tot 'Water in Balans', het waterschapsdekkend programma.

Toelichting

Met Water in Balans hebben we een Limburgbrede programmatische aanpak opgezet waarmee we Limburg de komende jaren klimaat robuust gaan beschermen tegen wateroverlast.

Wateroverlast en Bodemerosie

We werken één stroomgebied als proefgebied uit voor te nemen maatregelen en nog te ontwikkelen instrumenten.

Toelichting

Er is een notitie opgesteld met de LLTB over de relatie tussen landbouw, bodem en waterbeheer. Deze is bestuurlijk besproken. In 2018 wordt gezamenlijk met de provincie en LLTB gewerkt aan een samenwerkingsovereenkomst.

Beken en beekdalen

In 2017 stellen we beleid voor robuuste beekdalontwikkeling vast.

Toelichting

Het proces is nog niet gestart. Energie is nu gezet op proces Streefbeelden en Beheer en onderhoudsledraden. In 2018 wordt dit opgepakt.

In 2017 voeren we 15 km beekherstel uit.

Toelichting

Conform prognose Najaarsrapportage is 14,7 km beekherstel in 2017 gerealiseerd. In begroting 2017 stond 15 km gepland.

We rollen in 2017 het 'Afwegingskader Geul' uit naar alle watersystemen in Limburg.

Toelichting

De Provincie Limburg is niet bereid gevonden om financieel te participeren in het uitrollen van het "Afwegingskader Geul" naar de overige watersystemen in Limburg. De actie is derhalve gestopt.

Het gevolg hiervan is dat nieuwe initiatieven die een invloed hebben op het hydrologisch waterregime en (vis-)migratie in relatie tot KRW- en N2000-doelen per afzonderlijk geval moeten worden getoetst.

Water en ruimte

We herijken ons stedelijk waterbeleid, waarbij we onze visie op afkoppelen nader uitwerken.

Toelichting

Als onderdeel van het stedelijk waterbeleid zijn in alle 15 gemeenten in het Samenwerkingsverband Waterpanel Noord in Noord- en Midden-Limburg stimuleringsregelingen voor afkoppelen van regenwater van private terreinen geïmplementeerd en in uitvoering. Het waterschap heeft besloten de beleidsregel "Subsidieverlening afkoppelen regenwater private terreinen" uit te breiden naar heel Limburg. Er is ambtelijk en bestuurlijk informeel draagvlak geworven voor de regeling in Zuid-Limburg. In het eerste kwartaal 2018 wordt de regeling formeel aangeboden aan de Zuid-Limburgse gemeenten.

De ontwikkelingen van 'Water in Balans' maken het stedelijk waterbeleid dynamisch, herijking wordt een continu proces.

Waterkwaliteit en ecologie

We maken een inventarisatie naar de mate van bijdrage van vervuilingbronnen die het doelgat naar de KRW-doelstelling veroorzaken. We inventariseren de lozingsituaties van pot- en containerteelt bedrijven en stellen een plan van aanpak op dat inzicht moet geven in het effect van de lozingen op de waterkwaliteit.

Toelichting

De inventarisatie loopt door tot het voorjaar 2018.

De bestrijding van muskusratten richt zich op het terugdringen van de populatie tot een aanvaardbaar niveau (< 0,35 vangsten per kilometer). Die van beverratten op volledige uitroeiing.

Toelichting

In 2017 heeft WL de norm aangescherpt, omdat dit landelijk al enige tijd het geval was. In 2017 is het resultaat 0,27 vangsten per kilometer en daarmee voldoen we nog niet aan de norm. Dit is voornamelijk verklaarbaar door de lange grens met Duitsland waardoor er veel instroom plaatsvindt.

Zuiveren en waterketen

Afvalwaterketen

Zuiveren van afvalwater optimaliseren

We geven het Waterschapsbedrijf Limburg opdracht tot een duurzame inzetbaarheid van nieuwe technieken voor het zuiveren, het terugwinnen van energie, meststoffen, metalen en andere grondstoffen uit het afvalwater en zuiverings-slib te continueren of te onderzoeken.

Toelichting

De streefbeeldens zoals omschreven in de toekomstvisie bieden in zijn huidige vorm nog ruimte voor interpretatieverschillen op de geformuleerde thema's. Ideeën zijn in meerdere richtingen uitlegbaar of uitvoerbaar. Het is noodzakelijk deze verschillen met het bestuur verder uit te diepen zodat voor alle partijen helder is wat verwacht wordt. Vanuit de verder uitgewerkte en uitgediepte visie kan uiteindelijk verder gewerkt worden naar concrete opdrachtverlening voor WBL. De lange termijn visie WL krijgt hiermee uitwerking in de initiatieven van WBL.

Probleemstoffen

We doen onderzoek naar het vóórkomen, de herkomst, verspreidingsroutes en verwijderen van probleemstoffen in ons gebied (o.a. nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, medicijnen, metalen, etc.). We richten ons in het bijzonder op onderzoek naar nieuwe technieken en methoden voor het verwijderen van medicijn- en hormoonresten aan de bron bij huishoudens en instellingen. Dit mede op basis van de hotspotanalyse geneesmiddelen bij onze rwzi's (2016). We doen onderzoek samen met onze waterketenpartners en bovenstroomse waterbeheerders. De landelijke ontwikkeling en de resultaten van gezamenlijk onderzoek dragen bij aan het voorbereiden van een maatregelenprogramma voor de aanpak van deze probleemstoffen.

Toelichting

Het vervolg op Maasstroomgebied wordt in april 2018 opgeleverd. De rwzi's worden in 3 categorieën gedeeld m.b.t. geneesmiddelen; hoog, middel en laag. Voor het testen van affiniteitsadsorptie is gezocht naar een geschikte testlocatie. Dit wordt het UMC in Utrecht en mogelijk ons waterschapskantoor (indien mogelijk met de leidingen).

Samenwerking in de waterketen

We geven opdracht aan het Waterschapsbedrijf voor het opstellen en beheren van actuele basisrioleringsplannen (BRP's) op zuiveringskringniveau.

Toelichting

In plaats van opdracht te geven aan WBL volgen/stimuleren we de ontwikkelingen in de regio. De regio Maas en Mergelland heeft al een BRP gemaakt voor de zuiveringskringen Heugem-Limmel en Wijlre Simplveld. In deze plannen heeft wateroverlast en stresstest ook een plaats gekregen. In Westelijke Mijnstreek zijn de voorbereidingen gestart voor een BRP dat in ieder geval de zuiveringskring Stein zal omvatten. De ander zuiveringskringen die hier aan de orde zijn betreffen Hoensbroek en Susteren.

In het BRP zullen niet de volledige zuiveringskringen worden meegenomen. In de regio Venlo-Venray (zuiveringskringen Venlo en Venray) is inmiddels ook door de samenwerkingsregio een BRP op zuiveringskringniveau opgestart. Op het gebied van meten, data en rekenen (BRP) vindt momenteel onderzoek en diverse pilots plaats om tot een samenwerking op dit gebied te komen. Toekomstige ontwikkelingen in de samenwerking kunnen ertoe leiden dat een (provinciale)samenwerking ontstaat waarin BRP, zuiveringskringen, wateroverlast en stresstest een plaats krijgen. Het is zaak om in deze ontwikkelingen mee te liften en te stimuleren dat ook de regio's Parkstad en Limburgse Peelen tot een BRP op zuiveringskringniveau komen.

We stimuleren het afkoppelen van openbare terreinen en nieuwbouw op locaties die met het oog op de wateroverlastproblematiek extra inspanning vragen door middel van een subsidieregeling afkoppelen private terreinen.

Toelichting

In alle 15 gemeenten in het Samenwerkingsverband Waterpanel Noord in Noord- en Midden-Limburg zijn stimuleringsregelingen voor afkoppelen van regenwater van private terreinen geïmplementeerd en in uitvoering. Het waterschap heeft besloten de beleidsregel "Subsidieverlening afkoppelen regenwater private terreinen" uit te breiden naar heel Limburg. Het benodigde budget van € 2.300.000 voor uitrollen van de regeling naar Zuid-Limburg komt voor € 2.150.000 van de provincie uit budget verlenging van het Partnercontract. De resterend benodigde € 150.000 is door het waterschap uit de "Egalisatiereserve ontwikkeling waterschapslasten Zuiveringsheffing" toegevoegd aan de bestemmingsreserve "Subsidies afkoppelen regenwater". Er is ambtelijk en bestuurlijk informeel draagvlak geworven voor de regeling in Zuid-Limburg. In eerste kwartaal 2018 wordt de regeling formeel aangeboden aan de Zuid-Limburgse gemeenten. Communicatie en educatie vormen wezenlijke onderdelen van deze regeling en zijn ingezet, ook op plaatsen waar de kans op wateroverlast een knelpunt is.

4.3 Wat heeft het gekost?

Exploitatie

Programma Watersysteem en -keten	Begroting	Bijgestelde begroting	Realisatie
Kosten	8.177.800	10.863.940	10.413.491
Opbrengsten	722.300	780.934	873.956
Netto kosten exclusief doorberekende kosten van programma bestuur en organisatie en bijdrage WBL	7.455.500	10.083.006	9.539.535
Bijdrage aan WBL	68.556.404	68.556.404	68.556.216
Doorberekende kosten van programma bestuur en organisatie	33.964.911	33.964.911	34.563.845
Totaal na doorberekening	109.976.815	112.604.321	112.659.596

De kosten zijn binnen het beschikbare budget gerealiseerd (96%). Omdat 2017 een droog jaar was is minder gemaaid dan gepland waardoor het onderhoudsbudget niet volledig is benut. Verder zijn extra bemonsteringen rwzi's vanwege capaciteitsgebrek niet uitgevoerd, evenals de monitoring van opkomende stoffen.

De opbrengsten zijn gestegen omdat meer grond is verkocht en pachtopbrengsten zijn ontvangen. De doorberekende kosten zijn 1,8% hoger uitgevallen dan verwacht en is met name een gevolg van de toename van de kapitaallasten ten gevolge van balansafwaardering, zie 12.1 toelichting op de afschrijvingen.

Investerings

Watersysteem en -keten	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Uitgaven	15.779.000	14.168.000	16.148.082
Inkomsten	4.265.000	3.062.000	3.696.984
Netto investeringsuitgaven programma watersysteem en -keten	11.514.000	11.106.000	12.451.098

In het verslagjaar is meer uitgegeven dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat een aantal projecten voortvarender verlopen dan verwacht, zoals de Groote Molenbeek A73, Water in Balans en Vergroten regenwaterbuffers fase 3. Ook is het GGOR Heuvelland versneld uitgevoerd.

De hogere inkomsten zijn het gevolg van de verantwoording van de verwachte provinciale bijdrage uit het uitgestelde partnercontract 2013-2015 en het partnercontract 2016-2021, evenals de middelen van Rijkswaterstaat in het kader van de maasmondningen.

5 Programma Bestuur en organisatie

Bestuur en organisatie

Ondersteuning bestuur en organisatie

- Communicatie en klantcontact
- Mens en organisatie
- Financiën, control en facilitaire zaken
- Informatievoorziening

Crisisbeheersing

Toezicht en handhaving

- Toezicht en handhaving
- Recreatie

5.1 Wat hebben we bereikt?

Ondersteuning bestuur en organisatie

Samenwerken en communiceren

Met en voor de omgeving is ons credo. Ons in 2017 tot stand gekomen klantcontactcenter (KCC) is daar een prima voorbeeld van. Het KCC is speciaal ingericht om meldingen vanuit de omgeving beter af te handelen. Dezelfde omgeving staat ook centraal bij al onze communicatie.

Doelmatig en duurzaam

In de Kadernota hebben we de basis gelegd voor een doelmatig meerjarig financieel beleid. Afgelopen september is het waterschap verhuisd naar de Maria Theresialaan in Roermond. We kozen toen al bewust, vanuit de duurzaamheidsgedachte, voor verhuizen naar een bestaand kantoorpand, in plaats van nieuwbouw. We hebben 300 zonnepanelen op het dak gelegd en extra isolerend glas geplaatst. Met de huidige plannen kunnen we onze duurzaamheidsambities verder realiseren om uiteindelijk energie- en waterneutraal te worden.

Goed werkgeverschap

Het generatiepact - de kans om plezier in het werk te houden, te zorgen dat kennis en kunde behouden blijft voor WL terwijl medewerkers hun loopbaan geleidelijk afbouwen - is wat we bereikt hebben op het gebied van goed werkgeverschap.

Crisisbeheersing

Het jaar 2017 was een jaar zonder calamiteiten. We hebben samen gewerkt aan een veilige werk- en leefomgeving door o.a. de uitvoering van ons jaarplan 'opleiden, trainen, oefenen'.

Toezicht en handhaving

In 2017 hebben we de borging van onze waterschapsdoelen verzorgd door het vaststellen van producten als Meerjarentoezichtsprogramma 2018-2021 en de Kwaliteitscriteria Vergunningen, Toezicht en Handhaving.

5.2 Wat hebben we ervoor gedaan?

Ondersteuning bestuur en organisatie

Communicatie en klantcontact

We willen onze klanten optimaal bedienen. Ongeacht welk loket de klant neemt, wij organiseren in de backoffice een proces dat de klantvraag beantwoordt. Daartoe richten we een centraal systeem in waarin externe klantvragen en meldingen worden geregistreerd en afgehandeld. We implementeren een uniforme werkwijze voor het afhandelen van externe klantvragen en meldingen. Ook zijn in de nieuwe organisatie relatiemanagers benoemd die actief de relaties met onze stakeholders gaan opbouwen, onderhouden en faciliteren. Dit gebeurt volgens het principe van 'halen en brengen', zowel extern naar de stakeholders als intern naar de eigen collega's.

Toelichting

Het Klantcontactcenter (KCC) is ingericht: er staat een centraal systeem, er zijn werkafspraken gemaakt, er wordt gewerkt volgens een uniforme werkwijze binnen het proces Omgevingsmeldingen. De aanbevelingen uit de audit Omgevingsmeldingen van eind 2017 geeft input voor verdere doorontwikkeling in 2018 e.v.. Het plan van aanpak voor de doorontwikkeling KCC is gereed.

De uitwerking van relatie- en gebiedsmanagement vindt momenteel plaats. Dit gebeurt in aansluiting op de organisatieontwikkeling 'met de omgeving, voor de omgeving' en werken richting co-creatie.

Via communicatie bijdragen aan 'omgevingsgericht' beleid. Hiervoor worden wekelijks omgevingsanalyses gemaakt, die worden gedeeld met dagelijks bestuur, directie, management. Ten tijde van calamiteiten worden separate omgevingsanalyses gemaakt met hogere frequentie. We voeren eens per twee jaar een extern doelgroeponderzoek uit. Jaarlijks monitoren we de waardering voor de diverse communicatiekanalen die worden ingezet bij beleids- en projectcommunicatie. We stellen communicatieparagrafen op in project- en beleidsplannen. Ter versterking van het imago van het nieuwe fusiewaterschap zoeken we proactief de media op en profileren we ons op maatschappelijke thema's. We stellen hiervoor een persbeleid en een profileringsplan voor Waterschap Limburg op. Dit wordt uitgevoerd.

Toelichting

Er worden wekelijks omgevingsanalyses opgesteld, deze worden gedeeld met DB, MT en organisatiebreed. Ten tijde van calamiteiten of op specifieke issues/projecten vinden separate analyses plaats. De monitoring van online communicatie en social media is opgepakt in 2017. In 2018 vindt een extern doelgroeponderzoek plaats. Communicatieadviseurs stellen in overleg met programmadirecteuren, teammanagers communicatieparagrafen op in project- en beleidsplannen. Er wordt gewerkt aan een pers- en profileringsplan. Dit is begin Q2 2018 gereed.

Mens en organisatie

HRM (Human Resource Management)

Waterschap Limburg wil een professionele, lerende organisatie zijn. Dit leidt tot verbetering van de dienstverlening aan onze klanten. Om dit te realiseren is er een visie en Roadmap opgesteld. Zo werken we aan de groei naar een omgevingsgerichte organisatie. We geloven in het belang van verbinding om resultaten te behalen: verbinding tussen mensen en verbinding van mensen aan de organisatie. Als goed werkgever bieden wij interessant en uitdagend werk en bieden wij veel ruimte voor initiatief en ontwikkeling. De HRM-dienstverlening is gericht op het faciliteren van de realisatie van de ambities van Waterschap Limburg. Deze dienstverlening kenmerkt zich door het proactief adviseren, coachen, ondersteunen en ontzorgen bij alle vraagstukken op het gebied van personeel en organisatieontwikkeling. Om het realiseren van deze ambities te faciliteren zal de HRM-discipline zich ontwikkelen tot een volwaardige partner op strategisch, tactisch en operationeel niveau met aandacht voor de mens.

Toelichting

In 2017 is het generatiepact tot stand gekomen waarmee we een belangrijke stap zetten naar een evenwichtige opbouw van het personeelsbestand (verjonging). Vanuit de strategische personeelsplanning zijn de externe en interne ontwikkelingen in beeld gebracht, in scenario's vertaald naar onze toekomstige opgave met het daarbij passende personeelsbestand (kwantitatief en kwalitatief). Er is ambitieus stage- en traineebeleid ontwikkeld waarbij het streven is om jaarlijks 20 stagiaires/trainees te plaatsen.

Voor de integratie van de twee organisaties dient in 2017 ruimte te zijn. De medewerkers van Waterschap Limburg moeten zich gaan vinden in een omgeving en cultuur waarin ze zich prettig voelen. Binnen en tussen de programma's en teams moet een evenwichtige verdeling van het werk gaan plaatsvinden. Van evident belang voor een effectief werkende organisatie is dat medewerkers optimaal samenwerken om de waterdoelen te realiseren.

Toelichting

Met de notitie "Water zet mensen in beweging" is verbinding gemaakt tussen de inhoudelijke opgaven van ons waterschap en wat dat betekent voor dagelijkse houding, communicatie en werkwijzen van de mensen die er werken.

Inkoop

De organisatie adviseren en ondersteunen bij het rechtmatig en doelmatig inkopen en bij het signaleren van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van inkoop, zoals innovatieve aanbestedingstechnieken. We zetten daarbij in op professionalisering van de inkoop, met aandacht voor planmatige inkoop, ontwikkelen van inkoopprocedures, prestatie-indicatoren voor inkoop alsook ontwikkelen van benodigde vaardigheden en competenties.

Toelichting

In 2017 is vanuit een situatie van inhuur een omslag gemaakt naar een inkoopteam bestaande uit eigen professionals.

Het inkoop proces is opnieuw ingericht met aandacht voor rechtmatig en doelmatig inkopen. Er is een spendanalyse uitgevoerd waarbij actiepunten in beeld zijn gebracht.

Subsidies

Voor de uitvoering van onze taken subsidies ontvangen uit diverse regionale, nationale en Europese fondsen. We zorgen voor een optimale benutting van deze subsidies via centrale sturing, advisering en ondersteuning. We coördineren en toetsen subsidieaanvragen, adviseren over ontwikkelingen en bouwen aan een netwerk gericht op samenwerking met partnerorganisaties.

Toelichting

Centrale coördinatie, advisering en ondersteuning vindt plaats door de adviseur subsidies. Deze adviseur beschikt over een groot netwerk en zoekt continu naar samenwerkingsmogelijkheden met partnerorganisaties.

Financiën en control

Financiën

Een betrouwbaar en doelmatig financieel meerjarenbeleid ontwikkelen en toezien op de naleving hiervan.

Toelichting

In de kadernota is de basis gelegd voor een betrouwbaar en doelmatig meerjarig financieel beleid. Toegezegd is dit ook in de begroting 2019 op te nemen.

Control

Via control een bijdrage leveren aan 'good governance'. We ondersteunen en adviseren bestuur en management, gevraagd en ongevraagd, bij het bereiken van afgesproken resultaten en doelen.

Toelichting

Er wordt invulling gegeven aan 'good governance' met o.a. de audit omgevingsmeldingen en de nota strategisch risicomanagement. Met de jaarrekening hebben we de eerste P&C cyclus van waterschap Limburg geheel doorlopen. De Begroting 2018 is voorzien van prestatie-indicatoren

Kwaliteitszorg

Een kwaliteitssysteem is een waarborg voor onze klanten. We blijven continu streven naar verbetering van de kwaliteit van onze processen. We hebben een kwaliteitssysteem om dit te realiseren en mogelijkheden tot (externe) samenwerking en communicatie met de klant te vergroten. Door aan te sluiten op internationale normen (zoals ISO9001) ondersteunen we het primaire proces professioneel om te komen tot een optimale bedrijfsvoering. We streven naar een ISO-certificering in 2020, in overeenstemming met de bestuursopdracht.

Toelichting

Het kwaliteitssysteem wordt gebouwd. Er is een bedrijfsmodel vastgesteld met de belangrijkste processen. Bij het beschrijven van de processen passen we Lean toe met als doel om verspilling tegen te gaan.

Informatievoorziening en facilitaire zaken

Bij het inrichten en het verstrekken van onze (digitale) informatievoorziening gaan we uit van het optimaal bedienen van onze omgeving. Toegankelijkheid, transparantie en betrouwbaarheid zijn begrippen die centraal hebben gestaan bij de opgestelde 'Visie Informatievoorziening'. Daarnaast reageren wij alert op signalen vanuit onze omgeving.

Toelichting

Toegankelijkheid, transparantie en betrouwbaarheid hebben bij het realiseren van de een juist niveau van informatievoorziening in 2017 centraal gestaan. Deze thema's zijn daarnaast leidend geweest bij het herijken van de Roadmap in het najaar van 2017.

De komende jaren met name focussen op de verdere concretisering en realisatie van deze visie en de hieruit voortgekomen Roadmap Informatievoorziening (2015-2021). Hierin is de ambitie op het gebied van informatievoorziening - gekoppeld aan de organisatiedoelen van Waterschap Limburg - uitgewerkt in projecten en diensten die in de komende jaren opgeleverd zullen worden. Op veel vlakken is het team Informatievoorziening (o.a. ICT-middelen, architectuur, documentaire informatievoorziening en geografische informatievoorziening) de komende jaren volop in ontwikkeling.

Toelichting

Herijking Roadmap is in het najaar vastgesteld door het bestuur. Hiermee is weer de basis gelegd voor een verdere uitbouw en ontwikkeling van de informatievoorziening van WL voor de komende 2 jaar. Er is veel aandacht voor de landelijke wetgeving op gebied van digitalisering van de overheid en de begeleiding van de digitale transformatie van de bedrijfsprocessen van de organisatie.

Naar optimale manieren zoeken om de doelstellingen voor waterveiligheid en schoon en voldoende water te realiseren. Dit met de plicht functioneel en zinvol met ons geld om te gaan. Daarom richten we onze informatievoorziening efficiënt in, toegesneden op de informatiebehoefte van de bedrijfsprocessen. We maken een scherpe keuze in de taken die binnen de informatievoorziening centraal of decentraal moeten worden uitgevoerd, dan wel die door andere partijen beter kunnen worden ingevuld.

Toelichting

Zie ook bovenstaande bullets. Informatiebehoefte van de bedrijfsprocessen staat centraal bij de realisatie van de doelstellingen in de Roadmap.

Crisisbeheersing

We nemen diverse maatregelen gericht op professionalisering van de crisisbeheersing:

- we evalueren de nieuw opgezette crisisorganisatie eind 2017 om waar nodig bij te stellen. Daarnaast worden nog WL-bestrijdingsplannen opgesteld voor 'Bedrijfscontinuïteit en Nazorg na calamiteiten'.
- we voeren het jaarplan 'Opleiden, Trainen, Oefenen' (OTO) uit en stellen een 'Meerjarig beleidsplan OTO' op.

Toelichting

De evaluatie van de crisisorganisatie vindt plaats in Q1 van 2018 en is gereed begin Q2. Er is een start gemaakt met de bestrijdingsplannen Bedrijfscontinuïteit en met Nazorg na calamiteiten. Deze zijn niet af voor einde 2017, maar komen gereed in 2018 aangezien het begeleiden van medewerkers in de nieuwe crisisorganisatie in 2017 aanzienlijk meer tijd heeft gekost dan vooraf geraamd.

Het jaarplan OTO is succesvol uitgevoerd conform planning. Met het opstellen van het Meerjarig beleidsplan OTO is gestart. Dit komt gereed in 2018, aangezien het begeleiden van medewerkers in de nieuwe crisisorganisatie in 2017 aanzienlijk meer tijd heeft gekost dan vooraf geraamd. Ook de uitkomsten van de evaluatie van de crisisorganisatie worden daarin nog meegenomen.

We evalueren na elke calamiteit (bestrijding, communicatie), conform de daarvoor geldende afspraken.

Toelichting

Er zijn tot dusver geen calamiteiten geweest, enkel incidenten. Deze zijn / worden geëvalueerd.

Toezicht en handhaving

Toezicht en handhaving

In overeenstemming met het in 2015 vastgestelde Nalevingsbeleid voor Waterschap Limburg, stellen we jaarlijks een handhavingsprogramma op. Dit is gebaseerd op een risicoanalyse. We voeren onze toezicht- en handhavingstaken risico gestuurd uit. In 2017 starten wij met de implementatie van de wettelijke kwaliteitscriteria VTH. Ultimo 2017 rapporteren we over de vraag in welke mate we aan de criteria beantwoorden; een verbeterplan maakt hiervan deel uit. Wij geven actief en preventief doelgroepgericht bekendheid aan de geldende regelgeving. Hiermee zetten we in op spontane naleving.

Toelichting

- 1) *Toezicht- en handhavingstaken zijn in 2017 risico gestuurd uitgevoerd. In verband met de fusie is het handhavingsprogramma 2016 hiervoor als basis gebruikt. In het DB van 12 december 2017 is het Meerjarentoezichtprogramma 2018-2021 en het toezichtprogramma 2018, vastgesteld.*
- 2) *Nulmeting kwaliteitscriteria VTH heeft plaatsgevonden. In het Directieteam van*

21 december 2017 is gerapporteerd over de vraag in welke mate we aan de criteria beantwoorden en is ter kennisname een plan van aanpak kwaliteitscriteria Vergunningen, Toezicht en Handhaving aangeboden dat erop gericht is om eind 2018 volledig te beantwoorden aan de kwaliteitscriteria VTH.

- 3) Zoals voorzien in preventiestrategie (als onderdeel Nalevingsbeleid WL) gaat communicatie vooraf aan toezicht (en handhaving). Voorbeelden zijn onder meer communicatie over geldende regelgeving in de Agrarische Nieuwsbrief, op onze website over 5 meter teelt- en spuitvrije zone en ook tijdens informatiebijeenkomsten verlenging spuitlicenties (Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden) bij diverse land- en tuinbouwsectoren.

Wij werken samen met Rijkswaterstaat conform de landelijke samenwerkingsafspraken samenloop.

Toelichting

In voorkomende samenloopzaken (vnl. bij waterkeringen) wordt conform de landelijke afspraken met RWS samengewerkt.

Recreatie

We delen informatie over de kwaliteit van onze zwemwateren open en transparant via onze zwemwaterapp met de zwemmers, zodat ze steeds een actueel overzicht hebben waar ze veilig kunnen recreëren (www.zwemwater.nl).

Toelichting

In het afgelopen zwemseizoen is het publiek op basis van actuele informatie geïnformeerd over de kwaliteit, veiligheid en hygiëne van de aangewezen zwemwateren. Zo is o.a. geïnformeerd over verstrekte negatieve zwemadviezen in verband met blauwalg.

5.3 Wat heeft het gekost?

Exploitatie

Programma Bestuur en Organisatie	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Kosten	54.320.300	55.136.489	54.982.302
Opbrengsten	1.674.600	2.405.200	1.967.530
Netto kosten exclusief doorberekende kosten naar programma watersysteem- en keten en programma waterkeringen en bijdrage WBL en BsGW	52.645.700	52.731.289	53.014.772
Bijdrage aan WBL	266.602	266.602	266.579
Bijdrage aan BsGW	4.664.900	4.664.900	4.662.304
Doorberekende kosten naar programma waterkeringen en watersysteem & -keten	-42.695.418	-42.695.418	-42.859.743
Totaal na doorberekening	14.881.784	14.967.373	15.083.912

De kosten zijn binnen het beschikbare budget gerealiseerd (99,7%).

De lagere opbrengsten worden veroorzaakt volledig veroorzaakt door afname van de geactiveerde lasten doordat in het verslagjaar minder uren aan projecten zijn besteed door het waterschaps-personeel dan geraamd.

De afwijking in de bijdragen aan WBL en BsGW betreft afrondingsverschillen.

De doorberekende kosten zijn 0,38% hoger uitgevallen dan verwacht en is met name en gevolg van de toename van de kapitaallasten.

Investeringsen

Bestuur en organisatie	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
Uitgaven	8.598.000	8.552.000	7.967.193
Inkomsten	3.500.000	3.500.000	3.400.000
Netto investeringsuitgaven programma bestuur en organisatie	5.098.000	5.052.000	4.567.193

De lagere uitgaven zijn een gevolg van het feit dat de kosten van de huisvesting WL uiteindelijk ruim € 353.000 lager zijn uitgevallen dan verwacht. Daarnaast zijn de uitgaven voor uitbouw en ontwikkeling van de informatievoorziening in het verslagjaar afgenomen met € 228.000. Dit omdat de doelstelling van 10 projecten van de voormalige waterschappen deels reeds gerealiseerd zijn in de TWI en deels nog gerealiseerd worden in de herijkte Roadmap 2017-2021.

De lagere inkomsten zijn een gevolg van de afname van de bijdrage van het Waterschapsbedrijf Limburg in de kosten van de huisvesting van WL als gevolg van de gerealiseerde uitgaven.

6 Overige paragrafen

6.1 Ontwikkelingen en uitgangspunten

De programmabegroting 2017 is 2 januari 2017 vastgesteld door het algemeen bestuur, met onderstaande interne en externe factoren is in de begroting rekening gehouden.

Onderdeel	Uitgangspunt 2017
Interne factoren	
Basis	<ul style="list-style-type: none">• Jaarrekening 2015• Begroting 2016 WRO en WPM, inclusief de wijzigingen tot en met de AB-vergadering maart 2016• Waterbeheersplan 2016-2021
Verplichte uitgaven	<ul style="list-style-type: none">• Begroting WBL 2017• Begroting BsGW 2017
Afschrijvingsmethodiek	
- Civielbouwkundige werken	25 jaar
- Elektromechanische werken	15 jaar
- Waterstaatkundige werken	30 jaar
- Gebouwen	30 jaar
- Automatisering	≤ 5 jaar
- Inventaris	10 jaar
- Immateriële activa	≤ 5 jaar
- Tractiemiddelen	≤ 10 jaar
Oninbaarheid	0,50% van het belastingvolume
Onvoorzien	0,40% van het begrotingstotaal
Investeringsniveau	maximaal € 27.370.000
Externe factoren	
Basis	<ul style="list-style-type: none">• Waterschapswet artikel 77, 100 en 101• Bepalingen Beleidsvoorbereiding en Verantwoording Waterschappen (BBVW)• Burgerlijk Wetboek BWII• EMU verplichtingen voor waterschappen
Kosten / Inflatie	2%
Personeelskosten	2%
Rente langlopende leningen	2,25%
Rente kortlopende leningen	0,2%
Rente reserves en voorzieningen	0,2%

De economische situatie en de lage inflatie heeft in het verslagjaar een aanzienlijk effect gehad op de gehanteerde uitgangspunten (zie ook paragraaf 6.6.1). De realisatie in het verslagjaar wijkt dan ook op een aantal onderdelen af en wordt onderstaand beknopt toegelicht.

- Kosten / Inflatie.
In de begroting was rekening gehouden met een inflatiepercentage van 2% terwijl de daadwerkelijke inflatie in het verslagjaar 1,4% bedroeg (zie ook paragraaf 6.6.1).
- Personeelskosten.
In de begroting is rekening gehouden met een indexering van de loonsom van 2%.
De waterschaps-CAO had een looptijd van 1 januari 2015 tot 1 januari 2017. Doordat nog geen nieuw CAO is afgesloten heeft dit in 2017 niet geleid tot een stijging van de salarissen.
De loonontwikkeling is hiermee lager uitgevallen dan de indexering van de loonsom.

- Rente langlopende leningen.
Voor langlopende leningen is in de begroting uitgegaan van een rentepercentage van 2,25%. Door de lage inflatie is de langlopende rente in het verslagjaar laag gebleven en bedroeg op het einde van het verslagjaar 1,34% voor een 25 jarige rentevaste lening (zie ook paragraaf 6.6.1).
- Rente kortlopende leningen.
Door de lage inflatie is de kortlopende rente (lees debetrente) in het verslagjaar extreem laag gebleven. In de begroting werd nog uitgegaan van een percentage van 0,20% terwijl dit aan het einde van het verslagjaar 0,10% bedroeg (zie ook paragraaf 6.6.1).
- Rente reserves en voorzieningen.
Over de reserves en voorzieningen wordt rente toegerekend aan de exploitatie. Het gehanteerde rentepercentage is op begrotingsbasis gelijk aan het rentepercentage van de kortlopende geldleningen. Doordat de korte (credit)rente in het gehele verslagjaar op 0% is gebleven, wijkt dit percentage aanzienlijk af van de raming. Bij de begroting werd nog uitgegaan van een percentage van 0,20%.

6.2 Incidentele opbrengsten en kosten

Incidentele opbrengsten en kosten kunnen leiden tot minder inzicht in het reguliere (meerjarig) beeld van opbrengsten en kosten, en dus de netto kosten. Daarnaast zijn deze elementen relevant voor het beoordelen van de financiële positie. In de BBVW is dan ook voorgeschreven dat de incidentele opbrengsten en kosten in een aparte paragraaf dienen te worden toegelicht. Bij hantering van het begrip incidenteel is sprake indien opbrengsten en kosten zich maximaal drie jaar voordoen.

Incidentele opbrengsten en kosten > € 100.000	Jaar van vrijval	Bedrag
Opbrengsten		
Belastingopbrengsten, kwijschelding en oninbaar oude jaren	n.v.t.	1.465.000
Resultaat WBL 2016	n.v.t.	1.458.000
Vrijval balansverplichting uitbetaling verlof (éénmalig lagere kosten)	n.v.t.	746.000
Verkoop grond	n.v.t.	159.000
Externe rentebaten	n.v.t.	152.000
Samenwerking afvalwaterketenbeleid	n.v.t.	150.000
Doorberekening HWH aan WBL, BsGW	n.v.t.	113.000
Goodwill BsGW (aflopend naar € 0 in 2020)	2020	2.015.000
Kosten		
Incidentele kosten t.l.v. bestemmingsreserves (o.a. frictiekosten)	n.v.t.	2.664.000
Extra afschrijvingen/balansafwaardering	n.v.t.	1.385.000
Personeel derden	n.v.t.	1.087.000
Storting in voorziening pensioen-/uitkeringsverplichtingen	n.v.t.	600.000
Samenwerking afvalwaterketenbeleid	n.v.t.	317.000
Voorgesloten kosten HWH voor WBL en BsGW	n.v.t.	113.000
Bijdrage gebiedsvisie Zuidelijk Maasdal/Koploperproject Maastricht	n.v.t.	103.000
Frictiekosten BsGW	2018	542.000
Bijdrage Anstelvallei	2018	100.000
Openline ondersteuning	2019	202.000

Beoordeling structurele effecten jaarrekening 2017

Omdat er voor 2017 sprake was van een nieuwe organisatie in de opstartfase, is het lastig in te schatten welke effecten nu echt een structurele doorwerking gaan hebben. Het jaar 2017 is wat dat betreft geen representatief referentiejaar waarin sprake is van een 'normale' situatie. Voor zover de structurele effecten van de schaalvergroting en harmonisering van beleid in 2017 bekend waren, zijn deze al verdisconteerd in de waterschapsbegroting 2018 en verder.

6.3 Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen

In de BBVW is opgenomen dat onttrekkingen aan de overige bestemmingsreserves en voorzieningen expliciet dienen te worden toegelicht in de begroting en de programmarekening. In paragraaf 9.5, vaste passiva, worden de mutaties op de reserves en voorzieningen in de balans nader toegelicht. Onderstaand worden alleen de frictiekosten uitgebreid toegelicht.

Friciekosten

Op 14 oktober 2015 heeft het 2AB ingestemd met de notitie 'ingeschatte frictiekosten' in het kader van de voorbereiding van de fusie'. De frictiekosten zijn becijferd op € 8.000.000, (€ 4.000.000 per waterschap) en onderverdeeld naar vijf elementen, te weten:

1.	proceskosten	€ 500.000
2.	informatievoorziening	€ 2.000.000
3.	huisvesting	€ 2.000.000
4.	personeel	€ 1.000.000
5.	overige incidentele kosten	€ 2.500.000

Dekking vindt plaats ten laste van de egalisatiereserves, te weten 50% egalisatiereserve zuiveringsheffing en 50% egalisatiereserve watersysteemheffing. Om het verloop van de kosten beter te kunnen monitoren is de 'bestemmingsreserve frictiekosten' ingesteld en heeft een overheveling plaatsgevonden van de egalisatiereserves naar de betreffende bestemmingsreserve.

De stand van de bestemmingsreserve frictie kosten bedraagt per 31-12-2017 € 5.791.070.

De totale frictiekosten in 2017 bedragen € 2.384.743 en worden via de resultaatsbestemming gedekt door de 'bestemmingsreserve frictiekosten'.

Friciekosten	Schatting	2015	2016	2017	Uitgaven	Saldo per 31-12-2017	Afgewikkeld
1. Proceskosten	500.000	354.553	143.761		498.314	1.686	ja
2. Informatievoorziening	2.000.000		1.237.464	705.473	1.942.937	57.063	ja
3. Huisvesting	2.000.000			157.870	157.870	1.842.130	nee
4. Personeel	1.000.000			649.104	649.104	350.896	ja
5. Overige incidentele kosten	2.500.000		616.500	872.296	1.488.796	1.011.204	ja
Totaal	8.000.000	354.553	1.997.725	2.384.743	4.737.021	3.262.979	

Onderstaand wordt een korte toelichting op de frictiekosten per onderdeel gegeven.

1. Proceskosten.

Onder de voorbereidingskosten vallen alle incidentele kosten die de stuurgroep en de kwartiermakers hebben gemaakt om de fusie per 1-1-2017 tot stand te brengen. Het betrof onder andere de kosten van de externe begeleiding van de kwartiermakers, informatievoorziening, startbijeenkomst personeel, extra vergaderfaciliteiten en het huisvestingsonderzoek.

In het verslagjaar is op dit onderdeel niets meer uitgegeven. Het onderdeel 'frictiekosten proceskosten' is afgewikkeld.

2. Informatievoorziening.

Voor de informatievoorziening frictiebudget is € 2.000.000 toegewezen aan de Tijdelijke Werkorganisatie Informatievoorziening (TWI). Deze frictiekosten zijn ter beschikking gesteld voor het realiseren van de geplande ambities (verwoord in de Roadmap ICT/Informatievoorziening Waterschap Limburg) en de eenmalige acties ten gevolge van de fusie.

Voor het behalen van bovenstaande ambities en het uitvoeren van de eenmalige acties in het kader van informatievoorziening en ICT zijn vanaf medio 2016 een 32-tal projecten gerealiseerd. Het overgrote deel van deze projecten zijn afgerond per 31 december 2016 maar een aantal heeft nog doorgelopen in 2017. Deze zijn inmiddels ook allemaal gerealiseerd en afgesloten. In het verslagjaar hebben de uitgaven op dit onderdeel € 705.473 bedragen. De totale kosten van TWI zijn binnen het hiervoor gereserveerde bedrag gebleven. Het onderdeel 'frictiekosten informatievoorziening' is afgewikkeld.

3. Huisvesting.

Voor de kosten die gemoeid met de leegstand van de kantoorgebouwen in Blerick en Sittard is een frictiebudget toegewezen van € 2.000.000. Hierbij is de aannahme gedaan dat door de leegstand de gebouwen twee jaar geen opbrengst genereren. De frictie betreft de kapitaallasten, rente en beheer van de beide gebouwen voor een periode van twee jaar.

In september 2017 heeft het Waterschap Limburg zijn intrek genomen in het nieuwe kantoorpand in Roermond. De kosten van de leegstand van de voormalige kantoorpanden hebben in het verslagjaar (periode september t/m december) € 157.870 bedragen. Het nog beschikbare bedrag voor dit onderdeel is nog beschikbaar voor de eventuele leegstandskosten tot september 2019. Het onderdeel 'frictiekosten huisvesting' is nog niet afgewikkeld.

4. Personeel.

Voor personele aspecten is een frictiebudget toegewezen van € 1.000.000. In het verslagjaar is op dit onderdeel € 649.104 uitgegeven, te weten de kosten van de uitvoering van de reiskostencompensatieregeling. Hiermee is dit onderdeel afgerond. Het onderdeel 'frictiekosten personeel' is afgewikkeld.

5. Overige incidentele kosten.

Voor overige incidentele kosten is een frictiebudget toegewezen van € 2.500.000. Dit betreft kosten die en veelheid van onderwerpen raken zoals o.a. het ontwikkelen en implementeren van een nieuwe huisstijl, tijdelijke huisvesting en verhuiskosten, externe adviezen. In het verslagjaar is op dit onderdeel € 872.296 uitgegeven aan het opzetten van inkoopbeleid, kosten tijdelijk personeel tot verhuizing locatie Roermond, opening kantoor WL Roermond en de samenvoeging van de kwaliteitsmeetnetten. Op dit onderdeel worden geen kosten meer verwacht. Het onderdeel 'frictiekosten overige incidentele kosten' is afgewikkeld.

Bestemmingsreserve frictiekosten

De stand van de bestemmingsreserve frictiekosten bedraagt per 31-12-2017 € 5.791.070.

De totale frictiekosten zijn in 2017 € 2.384.743 en worden via de resultaatsbestemming gedekt door aanwending van de 'bestemmingsreserve frictiekosten' waardoor op de betreffende reserve na resultaatsbestemming nog een saldo resteert van € 3.406.327.

Geconstateerd is dat de frictiekosten op de diverse onderdelen - behoudens huisvesting - zijn afgewikkeld. Voor de 'frictiekosten huisvesting' dient nog een bedrag van €1.842.130 beschikbaar te blijven.

Een en ander betekent dat de stand van de bestemmingsreserve frictiekosten te hoog is en sprake is van een surplus van € 1.564.197. Dit surplus kan worden overgeheveld naar de egaliseringsreserve zuiveringsheffing en de egaliseringsreserve watersysteemheffing in de verhouding 50%:50%. In onderstaand overzicht is een en ander nogmaals schematisch weergegeven.

Verloop bestemmingsreserve frictiekosten		Bedrag
Stand per 31-12-2017		5.791.070
- frictiekosten 2017	-/-	<u>2.384.743</u>
Stand per 31-12-2017 na dekking frictiekosten 2017		3.406.327
Noodzakelijk niveau reserve per 31-12-2017	-/-	<u>1.842.130</u>
Surplus		1.564.197
Overheveling surplus naar		
- egaliseringsreserve watersysteemheffing		782.099
- egaliseringsreserve zuiveringsheffing		<u>782.098</u>

Voor alle mutaties op de reserves en voorzieningen, inclusief het doel en de omvang, zie hoofdstuk 9 en bijlage B.

6.4 Waterschapsbelastingen

De financieringsstructuur bestaat uit twee heffingen, te weten een watersysteemheffing en een zuiveringsheffing (indirecte lozingen). Beide zijn geregeld in de Waterschapswet.

De verontreinigingsheffing (directe lozingen op oppervlakte water) is gebaseerd op de Wet verontreiniging oppervlaktewater (Wvo).

De kosten van de waterkwantiteit, de waterkering en de zogenoemde passieve kwaliteit (o.a. integraal waterbeheer, monitoring en sanering van verontreinigde waterbodems), worden gefinancierd uit de watersysteemheffing, opgebracht door inwoners en de eigenaren van gebouwde, ongebouwde onroerende zaken en natuurterreinen. De zuiveringsheffing is toegespitst op de kosten van de zuivering, het transport van afvalwater en de verwerking van het zuiveringsslib.

Voor de belastingtarieven 2017 zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- de geraamde opbrengst waterschapslasten 2017;

Belastingopbrengst	Begroting 2017
Watersysteemheffing	58.083.000
Zuiveringsheffing	75.306.000
Verontreinigingsheffing	423.800
Totaal	133.812.800

- de belastingmaatstaven zoals verwoord in de notitie 'prognose opbrengst waterschapshellingen 2017' van de Belasting Samenwerking Gemeenten en Waterschappen (BsGW).

Watersysteemheffing

Naast de opbrengst 2017 beïnvloedt nog een aantal elementen de tarieven van de watersysteemheffing, te weten:

1. de kostentoedeling per 1 januari 2017 van het watersysteembeheer;

Watersysteembeheer	Kostentoedelingsverordening 2017
Ingezetenen	40,00%
Zakelijk gerechtigden gebouwd	48,96%
Zakelijk gerechtigden ongebouwd	10,81%
Zakelijk gerechtigden natuurterreinen	0,23%
Totaal	100,00%

2. de tariefdifferentiatie voor verharde wegen waarbij een gedifferentieerd tarief is gehanteerd dat 400% hoger is dan het tarief voor het 'overig ongebouwd';
3. de rechtstreekse toedeling van categorie gebonden kosten aan de betreffende categorieën, te weten de perceptiekosten, de kosten van de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ) en de kosten van verkiezingen;
4. het reguliere accres en het effect van de hertaxatie bij het gebouwd als gevolg van de jaarlijkse herwaardering van de Wet WOZ. Uitgegaan is van een waardestijging in ons beheersgebied van 1% (te weten accres +0,50% en hertaxatie 0,50%);
5. de doorvertaling van de belastingbestanden op perceelniveau voor de categorie natuur en ongebouwd;
6. de ontwikkeling van het aantal ingezetenen.

Voor de bepaling van de tarieven voor de categorie gebouwd wordt als heffingsmaatstaf een percentage van de WOZ-waarde gehanteerd. Bij de berekening van het tarief gebouwd is uitgegaan van een percentage van vier decimalen achter de komma. In verband met de jaarlijkse herwaardering van de WOZ is de waardepeildatum één jaar voor het begin van het kalenderjaar, waarvoor de WOZ-waarde geldt. De waardepeildatum voor het belastingjaar 2017 was 1 januari 2016.

Zuiveringsheffing

Het tarief van de zuiveringsheffing is bepaald door de opbrengst zuiveringsbeheer te delen door het aantal vervuilingseenheden indirecte lozingen, 1.599.500 voor 2017.

Verontreinigingsheffing

Het tarief voor de verontreinigingsheffing is gelijk aan het tarief van de zuiveringsheffing. Het aantal vervuilingseenheden directe lozingen bedroeg in 2017 9.000.

Tarievenoverzicht

Onderstaand zijn de bij de aanslagoplegging 2017 gehanteerde tarieven 2017 weergegeven, zoals vastgesteld door het algemeen bestuur op 2 januari 2017.

Categorie	Tarief 2017
Watersysteembeheer	
Ongebouwd (per hectare):	
- Openbare landwegen	159,85
- Overig ongebouwd	31,97
Natuur (per hectare)	3,22
Gebouwd (percentage van WOZ-waarde)	0,0235%
Ingezetenen (per wooneenheid)	48,56
Zuiveringsbeheer	
Zuiveringsheffing (per heffingseenheid)	47,08
Verontreinigingsheffing	
Verontreinigingsheffing (per heffingseenheid)	47,08

Opbrengst waterschapslasten

Voor een overzicht van de belastingopbrengsten en een analyse raming versus realisatie wordt verwezen naar hoofdstuk 11 en paragraaf 12.2.

Kwijtschelding en oninbaarheid

De belastingopbrengst wordt gecorrigeerd voor kwijtschelding en oninbaarheid.

- Kwijtschelding wordt alleen verleend voor het ingezetendeel van de watersysteemheffing en de zuiveringsheffing (huishoudens). Bij kwijtschelding wordt als norm 100% van de bijstandsnorm gehanteerd. Daarnaast wordt automatisch kwijtschelding verleend aan de groep AOW'ers die een vermogen hebben van € 2.269 of minder en verder geen aanvullend pensioen.
- Voor de oninbaarheid is in 2017 een percentage gehanteerd van 0,5% van de opbrengst.

Voor toelichting op deze onderdelen wordt verwezen naar hoofdstuk 11 en paragraaf 12.2.

6.5 Het weerstandsvermogen

Weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de organisatie beschikt of kan beschikken om risico's die niet op enige andere manier zijn afgedekt binnen de begroting op te kunnen vangen. Bij de bepaling van de weerstandscapaciteit worden de reserves (vooral de algemene reserves), de post onvoorzien, de belastingcapaciteit en bezuinigingsmogelijkheden betrokken. De relatie tussen de omvang van de financiële restrisico's (geïntariseerde risico's, na het nemen van preventieve, repressieve en correctieve maatregelen) en de weerstandscapaciteit wordt aangeduid als weerstandsvermogen.

Schematisch kan het weerstandsvermogen als volgt worden weergegeven:

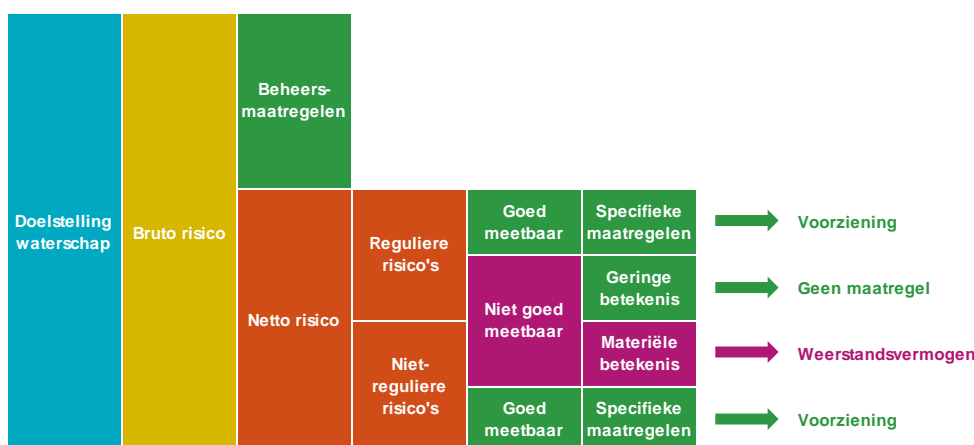

Indien weerstandsvermogen aanwezig is, wordt voorkomen dat elke financiële tegenvaller dwingt tot directe begrotingsmaatregelen zoals bezuinigingen of inkomstenverhogende maatregelen. Hierdoor wordt voorkomen dat de door het bestuur vastgestelde kaders en de programmadoelstellingen schoksgewijs dienen te worden aangepast.

Risico's

Op grond van de BBVW dient het waterschap jaarlijks in de begroting en jaarrekening een afzonderlijke paragraaf op te nemen waarin wordt ingegaan op het weerstandsvermogen waarbij een relatie dient te worden gelegd tussen risico's en weerstandscapaciteit.

Samengevat kunnen de risico's en het weerstandsvermogen als volgt schematisch met elkaar in verband worden gebracht.

Risicomanagement / risico inventarisatie

Het in beeld brengen van risico's en getroffen beheersmaatregelen vormt een belangrijk onderdeel van risicomanagement. In 2018 wordt voor Waterschap Limburg een nieuw risicomanagementsysteem ontwikkeld dat in 2018 zal worden geïmplementeerd.

Op basis hiervan zal ook een risico-inventarisatie worden uitgevoerd die de basis vormt voor de het weerstandsvermogen van Waterschap Limburg.

Vooruitlopend op de ontwikkeling van een nieuw risicomanagementsysteem heeft het algemeen bestuur op 13 september 2017 bij de vaststelling van de 'nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg' besloten om de stand van de algemene reserve te handhaven op het huidige niveau en te beschouwen als weerstandsvermogen.

De stand van de 'algemene reserve watersysteembeheer en zuiveringsbeheer' ultimo 2017 van Waterschap Limburg is € 8.151.130 en wordt vooralsnog voldoende geacht om risico's te kunnen opvangen.

Om toch een beeld te geven van de risico's die zich kunnen voordoen zijn onderstaand een aantal belangrijke financiële en inhoudelijke risico's nader toegelicht.

Financiële risico's

- *Opbrengst watersysteemheffing.*
Aangezien de berekening van de tarieven watersysteemheffing, naast de 'prognose opbrengst waterschapshheffingen' die jaarlijks voor de begroting door de BsGW wordt afgegeven, gebaseerd is op prognosegegevens kan dit in de realisatie (lees: belastingoplegging) afwijken.
- *Opbrengst zuiveringsheffing.*
Het aantal vervuilingseenheden in ons beheergebied is de basis voor de heffing van de opbrengst zuiveringsheffing. De zuiveringsheffing 2017 is gebaseerd op de 'prognose opbrengst waterschapshheffingen' zoals opgenomen in de jaarlijkse afrekening van de BsGW. Omdat de afwikkeling van de zuiveringsheffing een periode van vijf jaar omvat en hierbij sprake is van voorlopige en definitieve aanslagen, kan de realisatie over de hele periode afwijken.
- *Oninbaar / kwijtschelding.*
Voor oninbaarheid is in het verslagjaar een percentage gehanteerd van 0,5% van de opbrengst waterschapslasten. Het effect van oninbaarheid is echter, gelet op het heffing- en invorderings-traject, pas na enkele jaren duidelijk. Ook niet beïnvloedbare factoren kunnen een effect hebben op de oninbaarheid, zoals de gevolgen van de economische situatie en hogere aanslagen. Dit is ook van toepassing op de kwijtschelding, waarbij de economische situatie eveneens een belangrijke rol speelt.
- *Tariefdifferentiatie Wegen.*
Op 28 december 2016 heeft de rechtbank Overijssel in een belastingprocedure tussen de provincie Flevoland en het belastingkantoor GBLT dat namens Waterschap Zuiderzeeland de heffing van de waterschapshbelastingen verzorgt, overwogen dat het begrip 'verharde openbare wegen' zoals dat in artikel 122, derde lid, onder b, van de Waterschapswet voor de tariefdifferentiatie wegen wordt gebruikt, beperkt moet worden uitgelegd. De rechtbank oordeelde dat onverharde weggedeelten die dienstbaar zijn aan de (verkeersfunctie van de) verharde weg, niet onder de reikwijdte van dit begrip vallen. Volgens de rechter mag de tariefdifferentiatie wegen zich alleen uitstrekken over verharde weggedeelten. Het gaat om een principiële uitspraak, met in potentie grote financiële gevolgen voor de waterschappen. Het is namelijk zo dat alle waterschappen een tariefdifferentiatie wegen hanteren en hierbij uitgaan van de ruime interpretatie van het begrip 'verharde openbare wegen'. In hoger beroep heeft het Gerechtshof de uitspraak van de Rechtbank bevestigd. Vervolgens is cassatie bij de Hoge Raad der Nederlanden ingesteld. Het kan nog enige tijd duren voordat de Hoge Raad een definitief oordeel in deze kwestie velt.
- *Renterisico's.*
Renterisico's spelen bij de beoordeling van financieringsvraagstukken een belangrijke rol. Aangezien de rentepercentages van de geldleningportefeuille voor de restantlooptijd van de geldleningen vastliggen, is bij het renterisico sprake van een korte termijnrisico. Plotselinge rentestijgingen kunnen tot een incidenteel tekort leiden op de begrote rekeningcourantrente. Door het (eventueel) afsluiten van nieuwe langlopende geldleningen neemt het risico enigszins toe. De rentelasten worden verantwoord op de hulpkostenplaats kapitaallasten en verdisconteerd in het renteomslagpercentage.

Een stijging van de marktrente betekent een verhoging van de renteomslag en leidt tot een extra budgettaire last voor het waterschap. Voor het opvangen van mogelijke renteschommelingen is geen voorziening gevormd.

- *Waterschapsbedrijf Limburg / Belasting samenwerking Gemeenten en Waterschappen.*
Het waterschap staat garant voor eventuele tekorten van WBL en BsGW voor zover dit de reservepositie (lees: weerstandsvermogen) van deze partijen, die tot stand is gekomen op basis van een risico-inventarisatie, overschrijdt. De netto risico's bij beide organisaties zijn per ultimo 2017 becijferd op € 2.700.000 voor WBL en € 593.000 voor BsGW en vormen de basis voor de hoogte van de algemene reserve.
- *Wet modernisering vpb-plicht overheidsondernemingen.*
Op 26 mei 2015 heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel 'Wet modernisering vpb-plicht overheidsondernemingen' aangenomen. De wet is in werking getreden met ingang van boekjaren die aanvangen op of na 1 januari 2016 en betekent dat publiekrechtelijke rechtspersonen belastingplichtig worden voor de vennootschapsbelasting, voor zover zij een onderneming drijven. Het uitgangspunt voor de belastingplicht van overheidsondernemingen wordt hiermee omgedraaid ten opzichte van de huidige situatie.
Op grond van huidige wetgeving geldt dat overheidsondernemingen niet belastingplichtig zijn, tenzij zij een in de wet genoemde belaste activiteit uitoefenen. Volgens de nieuwe wetgeving per 1 januari 2016 worden overheidsondernemingen belastingplichtig, tenzij een wettelijke vrijstelling van toepassing is. Volgens deze wet moeten overheden die winst of structureel overschotten behalen met activiteiten die concurreren met de markt vennootschapsbelasting gaan betalen.
Op basis van een opgestelde inventarisatie in 2016, getoetst door Ernst & Young belastingadviseurs LLP, zijn voor de (voormalige) waterschappen WRO en WPM geen vpb-plichtige activiteiten gedefinieerd. Op basis van deze bevindingen is de Belastingdienst in oktober 2016 een verzoek voorgelegd over de afstemming van de totale vpb-positie van de beide voormalige waterschappen. Omdat per 1 januari 2017 sprake is van een nieuwe identiteit (Waterschap Limburg) geldt de afstemming alleen voor 2016. Aangezien zich in 2017 geen nieuwe activiteiten hebben voorgedaan en de bestaande activiteiten geen wijziging hebben ondergaan wordt ervan uitgegaan dat de bestaande situatie van kracht blijft. Dit zal nog met de Belastingdienst worden teruggekoppeld.
- *Wet Houdbare overheidsfinanciën (Wet Hof).*
Europese afspraken over het beheersen van de EMU-saldi (voor begrotingstekort en schuld van de overheid) hebben ertoe geleid dat het Kabinet afspraken maakt met medeoverheden (provincies, gemeenten en waterschappen) met het oog op het Nederlandse EMU-saldo en deze in regelgeving vastlegt. Deze afspraken zijn in de Wet Houdbare Overheidsfinanciën (Wet Hof) vormgegeven en bevat regels over de begrotingsdiscipline van Rijk en decentrale overheden.

Inhoudelijke risico's

- *Schadeclaims/nadeelcompensatie.*

In 2014 en 2016 hebben grote delen van ons beheergebied overlast gehad van enerzijds hevige korte buien en anderzijds langdurige neerslag. Deze overlast is voor veel inwoners en bedrijven aanleiding geweest om een schadeclaim in te dienen dan wel om een verzoek om nadeelcompensatie te doen. De afhandeling van deze zaken is een tijdrovende klus, die grotendeels in 2018 zijn beslag zal krijgen.

Als waterschap zijn we verzekerd voor aansprakelijkheid die ons te verwijten valt. Van eventuele toegewezen claims komt slechts het eigen risico voor rekening van het waterschap. Toegewezen verzoeken om nadeelcompensatie zijn geheel voor rekening van het waterschap. Deze risico's komen ten laste van het project zolang een project nog niet financieel is afgesloten. Het financieel risico van de schadeclaims en de verzoeken om nadeelcompensatie wordt ingeschat tussen € 0 en € 650.000.
- *KRW derogatie.*

Verschuiving in de opleveringstermijnen van de KRW opgave biedt mogelijk personele en financiële ruimte (in de vorm van uitgestelde investeringen). De wenselijkheid hiervan en de praktische mogelijkheden worden uitgewerkt.
- *Omgevingswet en Keur/Legger.*

Voor het samenstellen van de Keur WRO en WPM tot Keur Waterschap Limburg is een inschatting gemaakt voor de benodigde capaciteit. De gevolgen van de Omgevingswet op deze nieuwe Keur zijn nog onvoldoende in te schatten. Het is een reëel risico dat de Keur aanzienlijk meer tijd gaat vragen van capaciteit van de organisatie.
- *Seniorenbeleid.*

Als veel gebruik wordt gemaakt van de seniorenregeling bestaat het risico dat aanvulling vanuit de markt niet voorhanden is (ic er zijn geen opvolgers te vinden). Dit risico is reëel gelet op de geconstateerde hoge vacaturevraag in de watersector. Beheersmaatregel is dat (tijdelijk) toch gebruik moet worden gemaakt van inleenkrachten.
- *Afhaakproblematiek, bevolkingskrimp.*

Het verlies aan inkomsten vanwege bevolkingskrimp (met name geconstateerd in Zuid-Limburg) of door afhaken van grotere bedrijven die zelf gaan zuiveren is niet onrealistisch. Om in te spelen op deze krimp of mogelijke afhakers wordt de mogelijke inzet van Verdygo (modulaire zuivering) steeds prominenter. In de streefbeelden toekomstvisie heeft ook dit aspect aandacht gekregen.
- *Ontbreken financiële middelen bij gemeenten voor opgave Water in Balans.*

Door de gemeenteraadsverkiezingen in 2018 kan de prioritering van het gemeentelijk budget anders uitvallen als nu aangenomen (verschuiving in gemeentebegrotingen, begrotingsverhogingen zijn eveneens niet populair). Ook de bestuurlijke aandacht ligt mogelijk niet bij de wateropgaven. Risico voor Water in Balans is dat gemeenten de financiële middelen niet of pas later beschikbaar hebben. Het gevolg voor de eigen organisatie kan zijn dat onze geplande investeringen dan ook achter blijven. Beheersmaatregel kan zijn om het gemeentelijk aandeel voor te financieren.

6.6 De financiering

De treasuryfunctie ondersteunt de uitvoering van de programma's. De basis van de treasuryfunctie wordt gevormd door het Treasurystatuut. Op 2 januari 2017 heeft het algemeen bestuur het Treasurystatuut 2017 Waterschap Limburg vastgesteld.

De treasuryfunctie omvat de financiering van beleid en het uitzetten van geldmiddelen die niet direct nodig zijn. De uitvoering hiervan vereist adequaat handelen in een steeds complexere geld- en kapitaalmarkt.

Drie componenten zijn bij de financiering van belang:

1. rentevisie, de treasuryfunctie en de uitvoering van het treasurybeleid;
2. liquiditeitspositie;
3. treasurybeheer.

Het Treasurystatuut geeft de infrastructuur voor de treasuryfunctie aan. De uitvoering van het treasurybeleid vindt zijn weerslag in de treasuryparagrafen van de begroting en de jaarrekening. In de begroting wordt de uitvoering van het treasurybeleid opgenomen door middel van concrete plannen. In de jaarrekening gaat het om de realisatie van de plannen. Tussentijds wordt gerapporteerd over de treasuryactiviteiten van het 1^e halfjaar van het verslagjaar. Ook dient in de begroting en jaarrekening de berekening van de renterisiconorm te worden opgenomen. Om inzicht te verschaffen in de treasuryactiviteiten van het waterschap is de realisatie weergegeven van deze activiteiten in 2017.

6.6.1 Rentevisie, de treasuryfunctie en de uitvoering van het treasurybeleid

In dit onderdeel worden de belangrijkste interne en externe ontwikkelingen genoemd die in het verslagjaar invloed hebben gehad op de rentevisie, de treasuryfunctie en de uitvoering van het treasurybeleid.

Interne ontwikkelingen

In het verslagjaar werd (door de BsGW) de aanslag opgelegd van de watersysteem- en de zuiveringsheffing. Bij de watersysteemheffing is het waterschap sinds de invoering van de Wet WOZ voor de aanslagoplegging grotendeels afhankelijk van gemeenten. Dit heeft in 2017 niet tot problemen geleid. De aanslag over het belastingjaar 2017 is gespreid opgelegd van 31 januari 2017 tot 31 maart 2017.

Externe ontwikkelingen

Inflatie

De economie in de eurozone heeft in het verslagjaar een duidelijke groei laten zien.

De inflatie in de eurozone is in het verslagjaar uitgekomen op 1,57% waardoor het inflatiedoel van 2% nog niet is bereikt. De Nederlandse inflatie is in vergelijking met de andere Europese landen iets lager uitgevallen en heeft in 2017 1,40% bedragen.

Rente(visie)

De Amerikaanse Centrale Bank (Fed) heeft op 13 december 2017 de rente verhoogd tot het niveau van 1,50%. De Europese Centrale Bank (ECB) heeft de rente in het verslagjaar niet aangepast maar gehandhaafd op het niveau van 0%. De depositorente is ook onveranderd gebleven op het historisch laag niveau van min 0,40%.

Bij de vaststelling van de begroting 2017 is uitgegaan van een rentepercentage van 0,20% voor de korte rente, die in het verslagjaar is achtergebleven als gevolg van de lage inflatie.

De lange rente, die in tegenstelling tot de korte rente niet wordt bepaald door de ECB maar door de markt, is in het verslagjaar eveneens afgenomen.

De renteontwikkeling kan als volgt cijfermatig en grafisch worden weergegeven.

Rentevorm	Renteniveau NWB per		
	1-1-2017	1-7-2017	31-12-2017
Korte rente			
rekening courantrente	0,10%	0,10%	0,10%
Lange rente			
10 jaar gelijk	0,71%	0,62%	0,58%
15 jaar gelijk	1,08%	1,03%	0,93%
20 jaar gelijk	1,34%	1,33%	1,17%
25 jaar gelijk	1,51%	1,51%	1,34%

De renteontwikkeling heeft geen gevolgen gehad voor de liquiditeitspositie, alleen voor de hoogte van de rentekosten. Omdat de renteontwikkeling achter is gebleven bij de raming heeft dit in het verslagjaar geleid tot een tussentijdse neerwaartse aanpassing van de rentekosten rekeningcourant.

Schatkistbankieren

Met ingang 13 december 2013 is het verplicht schatkistbankieren voor decentrale overheden van kracht geworden. In verband met het inregelen van het schatkistbankieren voor NWB-klanten is de ingangsdatum voor de waterschappen vastgesteld op 4 februari 2014.

Schatkistbankieren houdt in dat tegoeden moeten worden aangehouden in de Nederlandse schatkist. Hierdoor hoeft de Nederlandse staat minder geld te lenen op de financiële markten met als resultaat een daling van de staatsschuld.

Voor de uitvoering hiervan is de rekeningcourant van een decentrale overheid bij het ministerie van Financiën gekoppeld aan een betaalrekening die deze overheid heeft bij de huisbank, in het geval van ons waterschap de NWB-bank. Het waterschap moet zelf de overtollige middelen naar deze rekening overmaken. Een drempelbedrag van 0,75% van het jaarlijks begrotingstotaal mag buiten de schatkist worden gehouden. Voor Waterschap Limburg is dit in 2017 € 1.044.080.

Het drempelbedrag is gedefinieerd als een gemiddeld bedrag per kwartaal. Dat betekent dat het gemiddelde van het bedrag aan overtollige middelen dat een decentrale overheid gedurende het kwartaal elke kalenderdag buiten de schatkist heeft aangehouden niet boven het drempelbedrag mag liggen. Alleen positieve saldi tellen mee voor de benutting. Het hanteren van een gemiddelde per kwartaal geeft extra flexibiliteit aan de decentrale overheid.

Over de hoogte en benutting van het drempelbedrag in ieder kwartaal rapporteert de decentrale overheid in de jaarstukken. Onderstaand is de hoogte en de benutting van het drempelbedrag over 2017 van ons waterschap in tabelvorm weergegeven.

2017	benutting van het drempelbedrag	drempelbedrag
1e kwartaal	548.980	1.044.080
2e kwartaal	287.081	1.044.080
3e kwartaal	828.820	1.044.080
4e kwartaal	258.577	1.044.080

6.6.2 Liquiditeitspositie

De liquiditeitspositie in 2017 kan afgerond op € 1.000 als volgt worden weergegeven.

Eind maand	Liquiditeitstekort (-) of Liquiditeitsoverschot (+)
Januari	-41.343.000
Februari	-57.923.000
Maart	-53.716.000
April	-41.064.000
Mei	-26.888.000
Juni	-27.501.000
Juli	-44.635.000
Augustus	-50.005.000
September	-43.275.000
Oktober	-35.121.000
November	-43.493.000
December	-24.459.000

NB Tussen 31 januari en 31 maart 2017 is de aanslag 2017 met vervaldatum 30 april en 30 juni 2017 opgelegd. Verder is op 29 september 2017 een langlopende lening van € 30.000.000 aangegaan.

In het 1ste kwartaal van het verslagjaar zijn we geconfronteerd met een aanzienlijk liquiditeitstekort. Door de aanslagoplegging van de waterschapslasten 2017, grotendeels opgelegd op 28 februari, en het aangaan van een geldlening van € 30.000.000 eind september is de liquiditeitspositie in het verslagjaar verbeterd. Het rekeningcourantsaldo op het einde van het verslagjaar sluit met een tekort van € 24.459.000.

Ook in 2017 was de financieringsconstructie een punt van aandacht. Uitgangspunten hierbij waren de beperking van de rentekosten, de minimalisering van de renterisico's op lange termijn binnen kaders van de Wet Fido en de interne beleidskaders.

Debetrente

In het verslagjaar zijn (tijdelijke) liquiditeitstekorten door middel van kasgeldleningen gefinancierd. In 2017 zijn 42 kasgeldleningen afgesloten. Met deze systematiek is in het verslagjaar een rentevoordeel gerealiseerd van afgerond € 192.000.

Creditgelden

Door het verplicht schatkistbankieren dient het waterschap de publieke middelen aan te houden bij het ministerie van Financiën, behoudens het drempelbedrag. In het verslagjaar is zevenmaal een bedrag weggezet bij de schatkist. Aangezien het rentepercentage 0% bedroeg is hiermee geen renteopbrengst gegenereerd.

Kasgeldlimiet

Indien bij een negatieve liquiditeitspositie van het waterschap de kasgeldlimiet (voor 2017 € 32.019.000, te weten 23% van het begrotingstotaal) drie opeenvolgende kwartalen wordt overschreden, is het op grond van de wet Fido verplicht de vlottende schuld te consolideren door middel van een vaste geldlening. Indien dit aan de orde is, dient het negatieve rekening-courantsaldo, dat uitstaat tegen de lage debetrente, te worden omgezet in een vaste geldlening. Ondanks dat deze situatie zich in het verslagjaar niet heeft voorgedaan is op 21 september 2017 (met stortingsdatum 29 september 2017) een geldlening bij de NWB-bank ter grootte van € 30.000.000 afgesloten, ter beperking van de renterisico's.

6.6.3 Treasurybeheer

Risicobeheer

Dit onderdeel geeft inzicht in het risicoprofiel van het waterschap. Onder risico's worden zowel renterisico's, kredietrisico's, liquiditeitsrisico's en koersrisico's (lees valutarisico's) verstaan. Het renterisico op de vlottende schuld wordt ingeperkt door het hanteren van de kasgeldlimiet. Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt de omvang van de begroting per 1 januari voor het gehele verslagjaar aangehouden, vermenigvuldigd met het door ministeriële regeling vastgestelde percentage (30% voor waterschappen).

Over het verslagjaar kan dit als volgt worden weergegeven.

Kasgeldlimiet 2017 (x € 1.000)	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal
Ruimte (+) / Overschrijding (-)	-18.975	201	-9.655	-2.342

Uit dit overzicht is af te leiden dat de kasgeldlimiet in 2017 niet is overschreden. De berekening van de kasgeldlimiet is opgenomen in bijlage H.

Naast de kasgeldlimiet geeft de renterisiconorm inzicht in de feitelijke risico's op de vaste schuld. De renterisiconorm voor waterschappen is bepaald op 30% van het begrotingstotaal en kan voor 2017 als volgt worden weergegeven.

Toets renterisiconorm	2017
Renterisiconorm	41.763
Renterisico op vaste schuld	27.336 *
Ruimte (+) / Overschrijding (-)	14.427

* Ondanks dat alleen sprake is van een renterisico op de variabele kredietopslag, die een fractioneel deel uitmaakt van het totale rentepercentage, dient op basis van de huidige inzichten het totale saldo van de basisrentelening ad € 13,6 miljoen te worden meegenomen als renterisico op de vaste schuld.

Uit het overzicht van de toets renterisiconorm kan worden afgeleid dat het waterschap over het verslagjaar heeft voldaan aan de toets van de renterisiconorm. De berekening is ook opgenomen in bijlage H.

Kredietrisico's op verstrekte geldleningen hebben zich in het verslagjaar niet voorgedaan, aangezien geen leningen van dien aard aan derden zijn verstrekt. Het liquiditeitsrisico is beperkt gebleven door de treasuryactiviteiten te baseren op een liquiditeitsprognose. Het koersrisico is nihil aangezien het waterschap alle betalingen en ontvangsten heeft verricht in euro's.

Kasbeheer

Om de kosten voor het geldstroomverkeer te beperken worden de geldstromen op waterschapsniveau op elkaar afgestemd, het betalingsverkeer door één bank (NWB bank) elektronisch uitgevoerd en de betalingsopdrachten uitsluitend centraal door financiën verwerkt.

6.7 Verbonden partijen

Definitie

Partijen worden als verbonden beschouwd indien de ene partij de zeggenschap over de andere partij bezit of belangrijke invloed kan uitoefenen op de financiële en operationele beslissingen van de andere partijen (bron: Controle en overige standaarden COS 550 Verbonden partijen). Verbonden partijen zijn privaat- of publiekrechtelijke organisaties, waarin het waterschap een bestuurlijk en financieel belang heeft. Voorbeelden hiervan zijn deelnemingen in vennootschappen (NV, BV), gemeenschappelijke regelingen (GR's) en (andere) rechtspersonen. Een bestuurlijk belang houdt in dat het waterschap op enigerlei wijze zeggenschap heeft (een zetel in het bestuur of stemrecht). Een financieel belang betekent dat het waterschap financiële middelen ter beschikking heeft gesteld, die ze kwijt is in geval van faillissement van de organisatie en/of als financiële problemen bij de verbonden partij verhaald kunnen worden op het waterschap.

Waterschapsbedrijf Limburg

Het WBL is een volledige dochter van Waterschap Limburg. Het is een gemeenschappelijke uitvoeringsorganisatie waarvan de wettelijk kaders vastliggen in de 'Gemeenschappelijke Regeling Waterschapsbedrijf Limburg' (zie hoofdstuk 7).

Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen

De BsGW is een gemeenschappelijke uitvoeringsorganisatie waarvan de kaders vastliggen in de 'Gemeenschappelijke Regeling Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen' (zie hoofdstuk 8).

Nederlandse Waterschapsbank NV (NWB bank)

Waterschap Limburg is één van de partijen die aandelen heeft in de NWB-bank. De bank richt haar diensten exclusief op de overheidssector. De NWB-bank financiert provincies, gemeenten en waterschappen en verstrekt langlopende kredieten aan instellingen voor de volkshuisvesting, de gezondheidszorg en het onderwijs. Verder financiert de bank overheidsbedrijven werkzaam op het gebied van water en milieu. Voor de waterschappen is de bank huisbankier met diensten als betalingsverkeer, electronic banking en consultancy.

De vennootschap wordt bestuurd door een directie die bestaat uit twee of meer directeuren. De raad van commissarissen bestaat uit minimaal zeven en maximaal elf leden en houdt onder meer toezicht op de directie. In de algemene vergadering van aandeelhouders heeft elk aandeel A één stem en een aandeel B vier stemmen. Het waterschap heeft 2.401 aandelen A en 299 aandelen B.

Het Waterschapshuis

WL is één van de 21 deelnemende waterschappen die participeert in de 'Gemeenschappelijke Regeling Het Waterschapshuis' (HWH). 'HWH' fungeert als ondersteunende organisatie en aankoopcentrale voor de waterschappen en levert zodoende een bijdrage aan het verbeteren van de informatie- en de bedrijfsprocessen van de waterschappen ter bevordering van de kwaliteit en efficiëntie van de taakuitvoering door de waterschappen.

Het Gegevenshuis

Het Gegevenshuis is een openbaar lichaam op basis van de Wet Gemeenschappelijke Regelingen. De kerntaak is het integraal beheren van alle object- en ruimte gerelateerde (basis-) registraties en geometrie voor de deelnemers. Sinds 1 januari 2017 is Waterschap Limburg deelnemer van deze regeling. Via deze gemeenschappelijke regeling wordt Waterschap Limburg ontzorgd voor de wettelijke verplichtingen, die voortvloeien uit het bronhouderschap van de Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT). Het algemeen bestuur van de regeling bestaat uit de portefeuillehouders van de deelnemers. De stemverhouding is gebaseerd op de bijdrage aan Het Gegevenshuis. De bijdrage is gebaseerd op de feitelijke afname van producten en diensten. In 2017 bedroeg de bijdrage van Waterschap Limburg € 105.612.

6.8 EMU-saldo

Achtergrond EMU-problematiek

In het kader van een verantwoorde ontwikkeling van de economie en het monetaire stelsel binnen de landen die deelnemen aan de EMU (Economische en Monetaire Unie), is in het Verdrag van Maastricht een aantal afspraken gemaakt. Een belangrijke afspraak is dat het EMU-tekort (lees overheidstekort) van een lidstaat niet meer mag bedragen dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Het EMU-saldo is opgebouwd uit het totaal van het Rijk, de sociale fondsen, gemeenschappelijke regelingen en de decentrale overheden. Indien de overheden in een jaar meer uitgeven dan ontvangen (op kasbasis) is sprake van een negatieve bijdrage aan het EMU-saldo. Op basis van de geldende afspraken mochten de medeoverheden in 2017 maximaal 0,3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP) bijdragen in het maximale toegestane EMU-tekort van Nederland, zijnde 3%. Deze ruimte is in 2017 niet nader verdeeld over gemeenten over gemeenten, provincies en waterschappen.

EMU-saldo 2017

In de begroting en het jaarverslag dient het eigen EMU-saldo te worden opgenomen. De moeilijkheid is dat waterschappen, net zoals de andere decentrale overheden, een ander boekhoudstelsel gebruiken dan waarop het EMU-saldo is gebaseerd. De waterschappen hanteren het baten- en lastenstelsel, terwijl het EMU-saldo is gebaseerd op transactiestelsel (lees kasbasis). De informatie ten behoeve van het EMU-saldo moet dan ook een vertaalslag ondergaan.

Verder geldt dat bij de waterschappen de investeringen (inclusief de bijdrage van het HWBP) grote invloed hebben op het EMU-saldo, zeker omdat zij gemiddeld over alle waterschappen gezien een factor 3 groter zijn dan de jaarlijkse afschrijvingen. Omdat het investeringsvolume van de waterschappen aanzienlijk is, hebben de waterschappen per definitie een EMU-tekort. Over 2017 is sprake van een EMU-tekort van afgerond € 9.198.000.

In de BBVW is opgenomen dat in het jaarverslag een specificatie van het EMU-saldo dient te worden opgenomen van het verslagjaar, inclusief de begroting en gewijzigde begroting, en het vorig verslagjaarjaar.

Aangezien dit de eerste jaarrekening van Waterschap Limburg is zijn geen vergelijkbare cijfers opgenomen. De berekening van het EMU-saldo van 2017 is opgenomen in bijlage I, waar tevens de realisatie versus gewijzigde begroting wordt toegelicht.

6.9 Topinkomens

In de Wet Normering bezoldiging Topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) die op 1 januari 2013 inwerking is getreden, is een openbaarmakingsverplichting voorgeschreven voor topfunctionarissen. Het gaat hierbij om personen die leiding geven aan de gehele organisatie. Bij een waterschap betreft dit de functie van secretaris-directeur. De wet schrijft topfunctionarissen een maximaal inkomen voor dat voor 2017 is vastgesteld op € 181.000. Bezoldigingen die uitgaan boven het door de WNT opgelegde maximum zijn strijdig met de wet en worden aangemerkt als onverschuldigde betaling. Verder verbiedt de WNT topfunctionarissen ontslagvergoedingen te verstrekken die meer bedragen dan € 75.000, dan wel één jaarsalaris als dit lager is dan € 75.000.

Gelet op artikel 4.1 van de WNT zijn onderstaand de gegevens van de topfunctionaris van ons waterschap vermeld. Het betreft de functie van secretaris-directeur.

Bedragen x € 1	H. Mensink	W. Evers	J. In den Kleef
Functiegegevens	Secretaris-directeur	Concerncontroller	Adviseur
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01-01 t/m 31-12	01-01 t/m 31-12	01-01 t/m 18-10
Deeltijdfactor in fte	1,0	1,0	1,0
Gewezen topfunctionaris	nee	ja	ja
Fictieve dienstbetrekking	echte	echte	echte
Bezoldiging			
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 125.973	€ 127.124	€ 99.901
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 16.953	€ 16.937	€ 13.475
<i>Sub-totaal</i>	€ 142.926	€ 144.061	€ 113.376
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	€ 181.000	nvt	nvt
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	nvt	nvt	nvt
Totale bezoldiging 2017	€ 142.926	€ 144.061	€ 113.376
Gegevens 2016			
Aanvang en einde functievervulling in 2016	nvt	01-01 t/m 31-12	01-01 t/m 31-12
Deeltijdfactor in fte	nvt	1,0	1,0
Beloningen plus belastbare onkostenvergoedingen	nvt	€ 130.301	€ 132.265
Beloningen betaalbaar op termijn	nvt	€ 14.730	€ 14.797
Totale bezoldiging 2016	nvt	€ 145.031	€ 147.062

In het verslagjaar is de beloning voor topfunctionarissen niet overschreden en zijn geen ontslagvergoedingen verstrekt.

7 Waterschapsbedrijf Limburg

Relatie

Waterschap Limburg maakt voor de uitvoering van het zuiveringsbeheer gebruik van de diensten van het Waterschapsbedrijf Limburg (WBL). Het WBL is een gemeenschappelijke uitvoeringsorganisatie waarvan de wettelijk kaders vastliggen in de 'Gemeenschappelijke Regeling Waterschapsbedrijf Limburg'. In de vergadering van het algemeen bestuur van 13 september 2017 is besloten Waterschapsbedrijf Limburg in zijn huidige vorm als openbaar lichaam onder de gemeenschappelijke regeling voort te zetten.

Begroting

De bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling Waterschapsbedrijf Limburg is gebaseerd op de vastgestelde begroting 2017 van het samenwerkingsverband waarmee de bijdrage vervolgens voor een jaar vast ligt. De begrote bijdrage voor het WBL is in 2017 overeenkomstig de hiervoor bedoelde begroting uitbetaald.

Reservepositie

Het WBL heeft over 2017 een positief resultaat behaald van afgerond € 32.000. De algemene reserve van het WBL bedraagt op basis van de risico-inventarisatie 2017 (voor resultaatsbestemming) € 2.700.000.

8 Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen

Relatie

Waterschap Limburg maakt voor de uitvoering van de belastingheffing gebruik van de diensten van de Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen (BsGW), opgericht 1 april 2011. Het is een gemeenschappelijke uitvoeringsorganisatie, waarvan de wettelijk kaders vastliggen in de 'Gemeenschappelijke Regeling Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen' (GR BsGW). De BsGW zorgt voor het volledig, tijdig, rechtmatig, juist en doelmatig heffen en innen van de lokale belastingen van de deelnemers (totaal 32).

Begroting

De bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling Belastingsamenwerking Gemeenten en Waterschappen is gebaseerd op de vastgestelde begroting 2017 van het samenwerkingsverband waarmee de bijdrage vervolgens voor een jaar vast ligt. De begrote bijdrage voor de BsGW is in 2017 overeenkomstig de hiervoor bedoelde begroting uitbetaald.

Reservepositie

De BsGW heeft over 2017 een negatief resultaat behaald van afgerond € 433.000.

De algemene reserve van de BsGW bedraagt per 31 december 2017 (voor resultaatsbestemming) € 593.000 positief.

Deel II:
De Jaarrekening
2017

9 Balans met toelichting

In dit hoofdstuk wordt de balans 2017 weergegeven met een toelichting op de individuele balansposten.

De balansindeling is opgesteld volgens de BBVW, waarbij het nog te bestemmen resultaat 2017 onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen. Bij de vaststelling van de jaarrekening neemt het algemeen bestuur een besluit ter dekking of bestemming van dit resultaat.

9.1 Balans

ACTIVA	Openings- balans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017	PASSIVA	Openings- balans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
			Eigen vermogen:		
Immateriële vaste activa	44.396.221	55.182.681	* Algemene reserves	8.150.930	8.151.130
Materiële vaste activa	168.836.719	162.849.823	* Bestemmingsreserves		
Financiële vaste activa	354.329	354.529	tariefsegalisatie	26.328.888	14.797.725
			* Overige bestemmings- reserves	18.509.569	18.550.629
			* Nog te bestemmen resultaat	-11.490.104	-5.032.608
			Voorzieningen	6.128.114	6.763.562
			Vaste schulden	115.874.001	132.138.231
Vaste activa	213.587.269	218.387.033	Vaste passiva	163.501.398	175.368.669
Liquide middelen	4.976	27.255	Netto vlottende schulden	43.397.077	31.667.509
Kortlopende vorderingen	4.630.549	5.510.904	Overlopende passiva	16.286.157	30.159.729
Overlopende activa	4.961.838	13.270.715			
Vlottende activa	9.597.363	18.808.874	Vlottende passiva	59.683.234	61.827.238
TOTAAL ACTIVA	223.184.632	237.195.907	TOTAAL PASSIVA	223.184.632	237.195.907

9.2 Indeling en waardering balansposten

Onderstaand wordt de indeling en waardering per balanspost toegelicht.

Vaste activa

Indeling	immateriële, materiële en financiële vaste activa. De mutaties in de vaste activa zijn opgenomen in bijlage A.
Waardering	historische kostprijs en nominale waarde. Ontvangen subsidies, bijdragen van derden en de afschrijvingen worden hierop in mindering gebracht.

In het verslagjaar is de afschrijvingsmethode ongewijzigd gebleven. De afschrijvingen worden op lineaire basis, volgens de verwachte levensduur, berekend. Het eerste jaar worden de afschrijvingen voor een half jaar meegenomen.

De afschrijvingstermijnen die in het verslagjaar voor nieuwe investeringen worden gehanteerd kunnen schematisch als volgt worden weergegeven.

Activa	Afschrijvingstermijn
Gebouwen	30 jaar
Waterstaatkundige werken	30 jaar
Vervoermiddelen / Inventaris	≤ 10 jaar
Automatisering	5 jaar
Immateriële activa	≤ 10 jaar

Op grond wordt afgeschreven indien dit onderdeel uitmaakt van een waterstaatkundig werk. Indien gronden worden aangekocht om strategische reden wordt hierop niet afgeschreven tot het moment dat ze (eventueel) onderdeel gaan uitmaken van een waterstaatkundig werk.

Op gronden waarop installaties of gebouwen zijn gelegen wordt niet afgeschreven.

Plottende activa

Indeling	voorraden, uitzettingen met een looptijd korter dan een jaar, liquide middelen, kortlopende vorderingen, effecten en overlopende activa ('nog te ontvangen' en 'vooruitbetaalde' bedragen).
Waardering	nominale waarde.

Vaste passiva

Indeling	eigen vermogen (algemene reserves, bestemmingsreserves en exploitatieresultaat sluitpost van activa/passiva en kosten/opbrengsten), voorzieningen en vaste schulden (vaste geldleningen en waarborgsommen). De mutaties in de vaste passiva zijn opgenomen in bijlage B, eigen vermogen en voorzieningen, en bijlage C, vaste geldleningen.
Waardering	voorzieningen en vaste schulden: nominale waarde.

Flottende passiva

Indeling netto flottende schulden (kasgeldleningen, negatieve bank- en giroaldi, schulden aan leveranciers en schulden in verband met te betalen belastingen, sociale- en pensioenpremies) en overlopende passiva ('nog te betalen' en 'vooruit ontvangen' bedragen).

Waardering nominale waarde.

9.3 Vaste activa

Onder de vaste activa worden afzonderlijk opgenomen de immateriële, de materiële en de financiële vaste activa.

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Immateriële vaste activa	44.396.221	55.182.681
Materiële vaste activa	168.836.719	162.849.823
Financiële vaste activa	354.329	354.529
Vaste activa	213.587.269	218.387.033

Immateriële en materiële vaste activa

In bijlage A worden immateriële en materiële vaste activa nader gerubriceerd.

In het investeringsoverzicht, bijlage J, worden de uitgaven en inkomsten 2017 per project weergegeven. De afwijkingen tussen de bijgestelde raming en realisatie worden per programma in hoofdstuk 3, 4 en 5 toegelicht.

Financiële vaste activa

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	+	-/-	Eindbalans 31-12-2017
Nederlandse Waterschapsbank N.V.	354.129	-	-	354.129
Verdygo B.V.	200	200	-	400
Financiële vaste activa	354.329	200	-	354.529

Nederlandse Waterschapsbank N.V.

De deelname per 31 december 2017 bij de Nederlandse Waterschapsbank NV is als volgt gespecificeerd:

1.737	Aandelen A ad € 115 nominaal; 100% gestort	€	199.755
129	Aandelen A ad € 115 nominaal; 100% gestort	-	29.670
153	Aandelen B ad € 460 nominaal; 26% gestort	-	18.299
99	Aandelen A ad € 113,45; nominale waarde 100%	-	11.231
436	Aandelen A ad € 180,30; nominale waarde 159%	-	78.611
146	Aandelen B ad € 453,78, waarop gestort 25%	-	16.563
		€	<u>354.129</u>

Volgens de systematiek van de netto vermogenswaarde vertegenwoordigen de aandelen op basis van de jaarcijfers 2017 van de NWB bank een waarde van € 69.282.742, zijnde de huidige waardering van € 354.129 en een stille reserve van € 69.928.613.

Verdygo B.V.

In 2016 hebben de beide waterschappen elk 1% van het geplaatste aandelenkapitaal van € 20.000 in Verdygo B.V. om niet ontvangen. Deze vertegenwoordigen derhalve een waarde van 2 x € 200, totaal € 400. In de eindbalans 2016 van waterschap Peel en Maasvallei was deze niet opgenomen. Dit is in het verslagjaar gecorrigeerd, zodat per 31 december 2017 de volledige waarde van € 400 in de balans is opgenomen.

9.4 Vlottende activa

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Liquide middelen	4.976	27.255
Kortlopende vorderingen	4.630.549	5.510.904
Overlopende activa	4.961.838	13.270.715
Vlottende activa	9.597.363	18.808.874

9.4.1 Liquide middelen

Onder de liquide middelen worden de creditposities van het waterschap bij banken, het Rijk (als gevolg van het schatkistbankieren) en het bedrag in kas verantwoord:

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Kas	637	259
Overige bank- en girotegoeden	4.339	26.996
Liquide middelen	4.976	27.255

9.4.2 Kortlopende vorderingen

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Vorderingen op belastingdebiteuren	1.323.371	1.768.123
Vorderingen als gevolg van subsidies en bijdragen	2.117.584	3.352.455
Overige vorderingen	1.189.594	390.326
Kortlopende vorderingen	4.630.549	5.510.904

Vorderingen op belastingdebiteuren

De stand van de belastingdebiteuren per 1 januari en 31 december van het verslagjaar kan als volgt worden weergegeven:

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Belastingdebiteuren 2012		
Openstaande belastingdebiteuren	101	0
Belastingdebiteuren 2013		
Openstaande belastingdebiteuren	34.131	-34
Voorziening oninbare belastingdebiteuren	-49.826	0
Voorziening kwijtschelding belastingdebiteuren	-12.961	0
Belastingdebiteuren 2014		
Openstaande belastingdebiteuren	254.878	128.083
Voorziening oninbare belastingdebiteuren	-190.140	-101.483
Voorziening kwijtschelding belastingdebiteuren	-56.919	-23.902
Belastingdebiteuren 2015		
Openstaande belastingdebiteuren	727.848	214.651
Voorziening oninbare belastingdebiteuren	-446.320	-187.347
Voorziening kwijtschelding belastingdebiteuren	-118.843	-15.977
Belastingdebiteuren 2016		
Openstaande belastingdebiteuren	2.113.541	1.013.348
Voorziening oninbare belastingdebiteuren	-555.783	-449.162
Voorziening kwijtschelding belastingdebiteuren	-376.336	-226.171
Belastingdebiteuren 2017		
	Mutaties 2017	
Opgelegde / nog op te leggen aanslagen	134.669.827	
Betalingen aanslagen	-127.190.709	
Gerealiseerde oninbaarheid	-142.296	
Gerealiseerde kwijtschelding	-4.802.587	
Openstaande belastingdebiteuren		2.534.235
Voorziening oninbare belastingdebiteuren		-526.704
Voorziening kwijtschelding belastingdebiteuren		-591.413
Vorderingen op belastingdebiteuren	1.323.371	1.768.123

Gedurende het verslagjaar heeft de BsGW de afwikkeling van openstaande vorderingen van zowel het huidige als de oude jaren ter hand genomen. De openstaande vorderingen zijn beoordeeld en voorzien van een goedkeurende controleverklaring door Ernst & Young accountants, gedateerd 15 februari 2018.

Vorderingen als gevolg van subsidies en bijdragen

Het saldo per 31 december kan worden gerubriceerd in subsidies en bijdragen gerelateerd aan investeringsprojecten en aan de exploitatie:

- De investeringsbijdragen van € 2.687.530 hebben vooral betrekking op de WBL bijdrage in de verbouwkosten van het kantoorpand, enkele gemeentelijke bijdragen (kunstwerken in de Vloedgraaf, buffer Geliskensdijkweg Boekend en KRW-buffer Limmel) en een bijdrage van Natuurmonumenten in het project Volmolen.
- De exploitatiebijdragen van € 664.925 hebben voornamelijk betrekking op bijdragen in het kader van de muskus- en beverratbestrijding en kooizendervergoeding, bijdragen in de kosten van het afvalwaterketenbeleid en de bijdragen in de kosten van het Waterschapshuis.

Deze vorderingen zijn in het 1^e kwartaal 2018 afgenomen tot € 1.169.060.

Overige vorderingen

Betreft vooral bijdragen in de salariskosten van diverse gedetacheerde medewerkers bij onder andere gemeenten en Programmabureau Maas. Verder openstaande dwangsommen, waaronder de bijdrage in de kosten voor het onder bestuursdwang verwijderen van een woonboot in 2014.

Deze vorderingen zijn in het 1^e kwartaal 2018 afgenomen tot € 44.741.

9.4.3 Overlopende activa

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Nog te ontvangen bedragen	4.615.286	13.012.297
Vooruitbetaalde bedragen	346.552	258.418
Overlopende activa	4.961.838	13.270.715

Nog te ontvangen bedragen

Nog te ontvangen van	Openingsbalans 01-01-2017	+	-/-	Eindbalans 31-12-2017
Rijk	-	19.316.466	6.816.480	12.499.986
Provincie	4.352.802	8.418	4.008.418	352.802
Overige openbare lichamen	152.805	95.000	109.000	138.805
Overigen	109.679	20.704	109.679	20.704
Totaal nog te ontvangen bedragen	4.615.286	19.440.588	11.043.577	13.012.297

Het saldo per 31 december heeft betrekking op:

✓ Rijksbijdrage prioritaire dijkversterking	€	11.805.651
✓ Rijksbijdrage HWBP projecten	-	694.335
✓ Provinciale bijdrage Partnercontract 2016-2021	-	352.802
✓ Bijdrage waterschap Aa en Maas inzake waterakkoord 2017	-	95.000
✓ Te ontvangen wegens teveel betaalde uitvoeringskosten aan APG	-	19.014
✓ Bijdrage akkerrandenbeheer	-	18.960
✓ Bijdrage inzake bevervoorziening Helenavaart	-	15.000
✓ Gemeentelijke bijdrage waterpanel Noord	-	9.845
✓ De verantwoording van de rente SWAP van een geldlening	-	1.690
	€	<u>13.012.297</u>

Vooruitbetaalde bedragen

Het saldo per 31 december 2017 heeft betrekking op facturen die in 2017 of eerder zijn ontvangen en verwerkt in de administratie, terwijl de kosten betrekking hebben op de exploitatie 2018. Hiervan is 76% het gevolg van vooruitbetaalde onderhoudscontracten in het kader van automatisering. De overige vooruitbetaalde kosten hebben voornamelijk betrekking op abonnementen, lease- en telefoniekosten.

9.5 Vaste passiva

9.5.1 Eigen vermogen

Het eigen vermogen van het waterschap is te onderscheiden naar algemene reserves, bestemmingsreserves en het resultaat.

Reserves kunnen worden omschreven als vermogensbestanddelen die als eigen vermogen zijn aan te merken en vanuit bedrijfseconomisch en bestuurlijk oogpunt vrij inzetbaar zijn. Op grond van de BBVW moeten de vorming, voeding, onttrekking en opheffing van reserves plaatsvinden bij de resultaatsbestemming. Het ten laste van de exploitatie vormen van reserves is dan ook niet toegestaan. De vaststelling van de noodzakelijke omvang van de reserves (inclusief alle mutaties) is een bevoegdheid van het algemeen bestuur. In de BBVW worden de reserves onderscheiden in de algemene reserve, bestemmingsreserves voor tariefsegregatie en overige bestemmingsreserves.

Omschrijving	Openingsbalans	Eindbalans
	01-01-2017	31-12-2017
Algemene reserves	8.150.930	8.151.130
Bestemmingsreserves	44.838.457	33.348.354
Nog te bestemmen resultaat	-11.490.104	-5.032.608
Eigen Vermogen	41.499.283	36.466.876

Het algemeen bestuur heeft 13 september 2017 de 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg' vastgesteld. De gevolgen van deze besluitvorming zijn in het verslagjaar verwerkt.

Onderstaand wordt per reserve het saldo aan het begin en einde van het verslagjaar, inclusief de vermeerderingen en verminderingen weergegeven, in het geval dat het saldo per 31 december 2017 niet nihil is. Vervolgens wordt per reserve het doel en de mutatie in het verslagjaar nader toegelicht.

Omschrijving	Openingsbalans	+	-/-	Eindbalans
	01-01-2017			31-12-2017
Algemene reserve watersysteembeheer en zuiveringsbeheer	8.150.930	200	-	8.151.130
Algemene reserves	8.150.930	200	-	8.151.130

Algemene reserve watersysteembeheer en zuiveringsbeheer

- Doel** Bufferreserve voor het waterschap voor zowel de taken die voortvloeien uit het watersysteembeheer als het zuiveringsbeheer.
- Omvang** Het minimaal niveau van deze reserves is in 2017 vooralsnog bepaald op € 8.150.930, conform 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg'.
- Mutatie** 200 gewone Verdygo aandelen á € 1 nominale waarde, volgestort (aandeel WPM). In 2016 hebben de beide waterschappen elk 1% van het geplaatste aandelenkapitaal van Verdygo B.V. om niet ontvangen. WPM had de waarde die deze aandelen vertegenwoordigen niet toegevoegd aan het eigen vermogen omdat de aandelen om niet waren ontvangen.

In het verslagjaar is ook de waarde van deze aandelen toegevoegd aan het eigen vermogen.

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	+	-/-	Eindbalans 31-12-2017
Bestemmingsreserve voor tariefseglisatie				
* Egalisatiereserve ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing	9.826.775	1.419.882	6.651.210	4.595.447
* Egalisatiereserve ontwikkeling waterschapslasten zuiveringsheffing	16.502.114	-	6.299.835	10.202.279
Overige bestemmingsreserves				
* Calamiteiten watersysteembeheer	2.000.000	-	-	2.000.000
* Riiooloverstorten	1.794.325	1.747.424	-	3.541.749
* Hoogwater	450.000	-	450.000	0
* Stimulering verbetering watersystemen; overstortregeling	1.560.000	-	19.919	1.540.081
* Mobiliteit	852.544	-	852.544	0
* Saneringskosten	698.680	-	698.680	0
* Bedrijfsvoering 2012 en verder	988.077	-	988.077	0
* Dekking kapitaallasten	2.261.100	-	2.261.100	0
* Subsidie afkoppelen regenwater	2.000.000	-	66.336	1.933.664
* Samenwerking in de afvalwaterketen	92.068	-	92.068	0
* Tijdelijke capaciteit Waterketen en -kwaliteit	105.000	-	105.000	0
* Beekontwikkeling	385.205	-	56.113	329.092
* Risicovolle beplanting waterkering / achterstallig onderhoud	488.505	-	138.525	349.980
* Waterkwaliteit / Nieuw Limburgs Peil Next Generation	525.000	-	200.000	325.000
* Kennisopbouw waterkwaliteit en ecologie	128.064	-	103.670	24.394
* IBRAHYM waterkwaliteitsmodellering	69.000	-	-	69.000
* Netcentrisch werken	112.000	-	-	112.000
* Friciekosten	4.000.000	2.942.932	1.151.862	5.791.070
* Groot onderhoud Niers	0	270.000	-	270.000
* Kennisontwikkeling systeeminnovatie mineralenmanagement	0	24.200	-	24.200
* Stimulering klimaatadaptieve peilgestuurde drainage	0	103.311	-	103.311
* Assetmanagement watersysteem	0	2.137.087	-	2.137.087
Bestemmingsreserves	44.838.457	8.644.836	20.134.939	33.348.354

Een bestemmingsreserve is een door het algemeen bestuur geormerkte reserve.

Bestemmingsreserves dienen zoveel mogelijk beperkt te blijven tot concreet en binnen afzienbare tijd te realiseren bestemmingen met een van tevoren afgesproken omvang.

Zodra de maximale omvang van de bestemmingsreserves is bereikt, dienen toevoegingen achterwege te blijven. Nadat de bestemming is gerealiseerd, wordt de reserve opgeheven en een eventueel restant toegevoegd aan de bestemmingsreserves voor tariefseglisatie. In de praktijk zal dit gebeuren bij de resultaatsbestemming behorende bij de jaarrekening.

Egalisatiereserve ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing

- Doel Voorkomen van ongewenste fluctuaties in de belastingopbrengst van de watersysteemheffing.
- Omvang Niet van toepassing
- Mutatie
- Onttrekking rekeningresultaat 2016 Waterschap Roer en Overmaas € 4.842.649.
 - Onttrekking rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 865.629.
 - Onttrekking € 942.932 en toevoeging € 1.419.882 betreft diverse overhevelingen conform 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg'.

Egalisatiereserve ontwikkeling waterschapslasten zuiveringsheffing

- Doel Voorkomen van ongewenste fluctuaties in de belastingopbrengst van de zuiveringsheffing.
- Omvang Niet van toepassing
- Mutatie
- Onttrekking rekeningresultaat 2016 Waterschap Roer en Overmaas € 3.143.828.
 - Onttrekking rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 1.156.007.
 - Onttrekking € 2.000.000 betreft overheveling naar 'bestemmingsreserve frictiekosten' conform 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg'.

Bestemmingsreserve calamiteiten watersysteembeheer

- Doel Bestrijding van de kosten van hoogwatersituaties.
- Omvang Gemaximeerd op € 2.000.000.
- Mutatie Geen.

Bestemmingsreserve riooloverstorten (voormalig WRO)

- Doel Bevorderen van gemeentelijke projecten die als doel hebben de belasting van afvalwater op het huidige oppervlaktewater- en zuiveringssysteem terug te brengen.
- Omvang Maximaal € 3.541.749.
- Mutatie Toevoeging vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Roer en Overmaas € 1.747.424.

Bestemmingsreserve stimulering verbetering watersystemen; overstortregeling (voormalig WPM)

- Doel Stimuleren gemeenten tot aanpak van de gemeentelijke overstorten die lozen op het watersysteem.
- Omvang Maximaal € 1.540.081.
- Mutatie Onttrekking vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 19.919.

Bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater

- Doel Stimuleren van woningeigenaren om de regenwaterafvoer af te koppelen van het riool. Water dat schoon is hoeft niet behandeld te worden op een zuiveringsinstallatie, met het oog van kostenbesparing.
- Omvang Maximaal € 1.540.081.
- Mutatie Onttrekking vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 66.336.

Bestemmingsreserve beekontwikkeling

- Doel Doelmatiger beheren van 20 heringerichte beken.
- Omvang Maximaal € 385.205.
- Mutatie Onttrekking vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 56.113.
- Opheffen Voor het oud WPM gebied zijn 20 leidraden opgesteld, met een aanbestedingsvoorstel. In 2017 zijn de laatste facturen betaald, zodat de reserve kan worden opgeheven. Bij de bestemming van het jaarrekeningresultaat 2017 wordt voorgesteld het saldo op deze reserve toe te voegen aan de Egalisatiereserve ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing.

Bestemmingsreserve risicovolle beplanting waterkering/ achterstallig onderhoud

- Doel Het verwijderen van risicovolle beplantingen op waterkeringen.
- Omvang Maximaal € 349.980.
- Mutatie Onttrekking vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 138.525.

Bestemmingsreserve waterkwaliteit / Nieuw Limburgs Peil Next Generation

- Doel Integrale, gebiedsgerichte analyse en aanpak van knelpunten op het vlak van waterkwaliteit, waterkwantiteit, ruimtegebruik en grondgebruik. Het accent ligt hierbij op het oppervlaktewater- en grondwaterkwaliteit.
- Omvang Maximaal € 325.000.
- Mutatie Onttrekking van € 200.000 betreft overheveling naar 'egalisatiereserve waterschapslasten watersysteemheffing', conform 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg'.

Bestemmingsreserve Kennisopbouw waterkwaliteit en ecologie

- Doel Inzicht krijgen in de oorzaken van hardnekkige normoverschrijdingen van stoffen en de stagnatie van biologische parameters door het maken van een verdiepingsslag.
- Omvang Maximaal € 128.064.
- Mutatie Onttrekking vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 103.670.

Bestemmingsreserve IBRAHYM waterkwaliteitsmodellering

- Doel Het huidige modelinstrumentarium moet geschikt gemaakt worden voor toepassing toestand beschrijven, effectvoorspelling maatregelen in IBRAHYM ten behoeve van de waterkwaliteitsmodellering.
- Omvang Maximaal € 69.000.
- Mutatie Geen.

Bestemmingsreserve netcentrisch werken

- Doel Opzetten en implementeren van netcentrisch werken.
- Omvang Maximaal € 112.000.
- Mutatie Geen.

Bestemmingsreserve frichtiekosten

Doel Kosten in verband met fusie tot Waterschap Limburg.

Omvang Maximaal € 7.500.000.

Mutatie

- Onttrekking rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei.
- Toevoeging conform 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg' betreft het aandeel van Waterschap Roer en Overmaas in deze kosten, door overheveling uit de 'egalisereserves ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing' € 942.932 en 'egalisereserve ontwikkeling waterschapslasten zuiveringsheffing' € 2.000.000.

Bestemmingsreserve groot onderhoud Niers

Doel Uitvoering van in 2016 voorzien groot onderhoud Niers naar aanleiding van wateroverlast.

Omvang Maximaal € 270.000.

Mutatie Toevoeging vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 270.000.

Bestemmingsreserve Kennisontwikkeling systeeminnovatie mineralenmanagement

Doel Zicht krijgen op wat verduurzaming betekent en hoe dit verder uitgedragen kan worden.

Omvang Maximaal € 24.200.

Mutatie Toevoeging vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 24.200.

Bestemmingsreserve stimulering klimaatadaptieve peilgestuurde drainages

Doel Stimulering ombouw van traditionele drainage naar peilgestuurde drainage.

Omvang Maximaal € 103.311.

Mutatie Toevoeging vanuit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei € 103.311.

Bestemmingsreserve assetmanagement watersysteem

Doel De reserve heeft ten doel om een buffer te vormen voor de (eerste) kosten voor de uitvoering van het assetmanagement in het watersysteem. Assetmanagement betreft het verantwoord beheer van waterschapseigendommen rondom de openbare waterlichamen waar het waterschap een verantwoordelijkheid heeft als eigenaar. Het betreft onder andere onderhoudspaden, buffers, retentiebekkens, vistrappen, boerenstuwen en passieve kunstwerken.

Omvang Vooralsnog € 2.137.086.

Mutatie Toevoeging conform 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg', door overheveling van het saldo van de 'bestemmingsreserve dekking afschrijvingen', € 2.137.086 (saldo per 1 januari € 2.261.100 min onttrekking uit rekeningresultaat 2016 Waterschap Peel en Maasvallei van € 124.014).

Een aantal bestemmingsreserves waar na verrekening van het rekeningresultaat 2016 van Waterschap Peel en Maasvallei niets meer op resteert zijn opgeheven en worden niet verder toegelicht:

- ✓ Saneringskosten.
- ✓ Bedrijfsvoering 2012 en verder.
- ✓ Samenwerking in de afvalwaterketen.
- ✓ Tijdelijke capaciteit waterketen en -kering.

In de 'Nota reserves en voorzieningen 2017 Waterschap Limburg' zijn een aantal bestemmingsreserves opgeheven en worden dan ook niet verder toegelicht.

De resterende saldi zijn overgeheveld:

- ✓ Het saldo van de Bestemmingsreserve hoogwater van € 450.000 per 1 januari is overgeheveld naar de egalisatiereserve waterschapslasten watersysteemheffing.
- ✓ Het saldo van de bestemmingsreserve mobiliteit van € 852.544 per 1 januari is overgeheveld naar de egalisatiereserve waterschapslasten watersysteemheffing.
- ✓ Het saldo van de bestemmingsreserve dekking kapitaallasten van € 2.261.100 per 1 januari is overgeheveld naar de bestemmingsreserve assetmanagement watersysteem.

Nog te bestemmen resultaat

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	+	-/-	Eindbalans 31-12-2017
Nog te bestemmen resultaat	-11.490.104	-5.032.608	-11.490.104	-5.032.608
Nog te bestemmen resultaat	-11.490.104	-5.032.608	-11.490.104	-5.032.608

Het resultaat van de openingsbalans betreft het negatieve resultaat 2016 van:

- ✓ Waterschap Peel en Maasvallei € 5.251.051 en
- ✓ Waterschap Roer en Overmaas € 6.239.053.

In het verslagjaar zijn deze conform de voorstellen verantwoord.

Het negatieve resultaat 2017 van € 5.032.608 wordt in hoofdstuk 12 van de exploitatierekening nader toegelicht.

9.5.2 Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor onvermijdbare toekomstige uitgaven waarvan tijdstip en omvang niet exact bekend zijn. Op grond van de BBVW worden voorziening gevormd wegens:

- ✓ verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, maar welke omvang wel redelijkerwijs kan worden ingeschat;
- ✓ op balansdatum bestaande risico's met betrekking tot bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs ingeschat kan worden;
- ✓ kosten die in een volgend jaar gemaakt zullen worden, indien het kosten betreft die hun oorsprong vinden in het lopende of voorgaande jaar en indien de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal jaren.

Van een voorziening is dus sprake als het gaat om kwantificeerbare financiële verplichtingen of risico's. De dotatie, die altijd via de exploitatie verloopt, dient expliciet in de begroting of gewijzigde begroting te worden opgenomen. De uitgaven kunnen -zonder tussenkomst van het algemeen bestuur- rechtstreeks ten laste van de geautoriseerde voorzieningen worden gebracht. Aanpassen van de structurele dotatie aan een voorziening blijft de bevoegdheid van het algemeen bestuur omdat delegatie daarvan het budgetrecht van het algemeen bestuur ondermijnt. In onderstaand overzicht wordt het saldo aan het begin en einde van het verslagjaar, inclusief de vermeerderingen en verminderingen per voorziening gepresenteerd. Vervolgens wordt per voorziening het doel, de toevoeging en onttrekking toegelicht.

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	+	-/-	Eindbalans 31-12-2017
Voorziening arbeidsgelateerde verplichtingen				
* Pensioen en uitkeringsverplichtingen	3.162.361	599.504	238.219	3.523.646
* persoons gebonden basisbudget (pbb)	226.150	350.000	52.174	523.976
Voorziening voor claims van ingezetenen en bedrijven				
* Natschade peilopzet maas	1.387.880	-	16.997	1.370.883
Voorziening voor overige onderhoudswerkzaamheden				
* Onderhoud waterkeringen	369.774	600.000	737.585	232.189
* Onderhoud kantoorgebouw Blerick	491.148	10.900	-	502.048
* Onderhoud kantoorgebouw Sittard	280.772	86.000	-	366.772
* Onderhoud bedrijfspand Sittard	98.929	56.000	46.681	108.248
* Onderhoud bedrijfspand Horst	13.500	4.500	-	18.000
* Onderhoud bedrijfspand Nederweert	21.600	7.200	-	28.800
* Onderhoud waterkrachtcentrale ECI	76.000	13.000	-	89.000
Voorzieningen	6.128.114	1.727.104	1.091.656	6.763.562

Voorziening pensioen- en uitkeringsverplichtingen

Doel Aan de verplichting kunnen voldoen van de pensioenen van nog actieve en niet-actieve bestuursleden die nog geen bestuurderspensioen ontvangen. In het Burgerlijk Wetboek (Boek 2, Titel 9) is geregeld dat onder de verplichte voorzieningen een 'voorziening voor pensioen- en uitkeringsverplichtingen' dient te worden gevormd en in stand te worden gehouden. Dit om voor voormalige personeelsleden en bestuurders de uit de pensioentoezeggingen voortvloeiende verplichtingen te bekostigen.

Toevoeging Afhankelijk van jaarlijks ontvangen actuariële opgave.

Onttrekking Salariskosten van voormalige bestuursleden zijn onttrokken.

Voorziening persoonsgebonden basisbudget

- Doel** In de waterschaps-cao is opgenomen dat iedere medewerker vanaf 2016 een individueel opleidingsbudget heeft van € 5.000 over een periode van 5 jaar. Met ingang van 2016 wordt hiervoor jaarlijks € 1.000 per medewerker in de begroting opgenomen. Omdat raming en realisatie niet parallel lopen worden niet aangewende gelden gestort in een voorziening.
- Toevoeging** Het voor 2017 begrootte individueel opleidingsbudget.
- Onttrekking** Voor medewerkers in het verslagjaar betaalde opleidingskosten.

Voorziening natschade peilopzet maas

- Doel** In 2010 heeft het voormalige waterschap Peel en Maasvallei € 1.500.000 ontvangen van Rijkswaterstaat. Dit bedrag is bedoeld voor de afhandeling door het waterschap van schadeclaims die het gevolg zijn van verhoging van het waterpeil van de Maas traject Sambeek-Grave. Mogelijkheid tot het indienen van claims bestaat voor een periode van 20 jaar ná de peilopzet met een uitloop termijn van 5 jaar. De laatste peilopzet heeft in 2015 plaatsgevonden wat betekent dat de indieningstermijn kan lopen tot 2040. Indien op termijn blijkt dat de voorziening ontoereikend is, dan zal Rijkswaterstaat het verschil eveneens voor haar rekening nemen.
- Toevoeging** Niet van toepassing.
- Onttrekking** In het verslagjaar betaalde schadeclaim.

Voorziening waterkeringen

- Doel** Onderhouden van de waterkeringen op basis van het meerjarenonderhoudsplan.
- Toevoeging** Jaarlijks wordt een bedrag van € 600.000 toegevoegd.
- Onttrekking** In het verslagjaar uitgevoerde onderhoud.

Voorziening onderhoud kantoorgebouw Blerick

- Doel** Het effectief en doelmatig onderhouden van het gebouw en installaties van de Drie Decembersingel 46 te Venlo op basis van een meerjarenonderhoudsplan.
- Toevoeging** Op grond van het onderhoudsplan wordt jaarlijks een bedrag van € 10.900 toegevoegd.
- Onttrekking** Niet van toepassing

Voorziening onderhoud kantoorgebouw Sittard

- Doel** Het effectief en doelmatig onderhouden van het gebouw en installaties van Parklaan 10 te Sittard voor 2013-2022 op basis van een meerjarenonderhoudsplan. De totale kosten van dit plan bedragen € 640.000.
- Toevoeging** Van 2013 tot en met 2019 wordt jaarlijks € 86.000 toegevoegd, in 2020 en 2021 € 19.000 en in 2022 € 0.
- Onttrekking** Niet van toepassing

Voorziening onderhoud bedrijfspand Sittard

- Doel** Het effectief en doelmatig onderhouden van het gebouw en installaties van bedrijfspand Rijksweg Noord 305 te Sittard voor 2015-2024 op basis van een meerjarenonderhoudsplan. De Totale kosten van dit plan bedragen € 494.000; € 464.000, aangevuld met € 30.000 voor energiebesparende maatregelen aan technische installaties.
- Toevoeging** In 2014 wordt € 200.000 toegevoegd (aangevuld met € 30.000 extra), van 2015 tot en met 2018 jaarlijks € 56.000 en in 2019 € 40.000.
- Onttrekking** In het verslagjaar uitgevoerde onderhoud.

Voorziening onderhoud bedrijfspand Horst

- Doel** Het effectief en doelmatig onderhouden van het gebouw en installaties van de (hoogwater)loods in Horst op basis van een meerjarenonderhoudsplan.
- Toevoeging** Op grond van het onderhoudsplan wordt jaarlijks een bedrag van € 4.500 toegevoegd.
- Onttrekking** Niet van toepassing.

Voorziening onderhoud bedrijfspand Nederweert

- Doel** Het effectief en doelmatig onderhouden van het gebouw en installaties van de (hoogwater)loods in Nederweert op basis van een meerjarenonderhoudsplan.
- Toevoeging** Op grond van het onderhoudsplan wordt jaarlijks een bedrag van € 7.200 toegevoegd.
- Onttrekking** Niet van toepassing.

Voorziening onderhoud waterkrachtcentrale ECI

- Doel** Het effectief en doelmatig onderhouden van het gebouw en installaties van bedrijfspand ECI 4A te Roermond voor 2017-2026 op basis van een meerjarenonderhoudsplan. De totale kosten van dit plan bedragen € 193.000.
- Toevoeging** In 2016 wordt € 76.000 toegevoegd en van 2017 tot en met 2025 jaarlijks € 13.000.
- Onttrekking** Niet van toepassing.

9.5.3 Vaste schulden

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	Eindbalans 31-12-2017
Onderhandse leningen van binnenlandse banken en overige financiële instellingen	115.873.131	132.136.991
Waarborgsommen	870	1.240
Vaste Schulden	115.874.001	132.138.231

Onderhandse leningen van binnenlandse banken

De leningen zijn grotendeels afgesloten bij de NWB bank. Verder zijn leningen afgesloten bij de Algemene Spaarbank Nederland (ASN bank), Bank Nederlandse Gemeenten en de Rabobank.

In het verslagjaar is:

- ✓ een langlopende geldlening aangetrokken van € 30.000.000, ter consolidatie van de vlottende schuld en
- ✓ € 13.736.140 afgelost.

Het kortlopend deel van de leningen van € 7.676.822 betreft de aflossingen 2018.

Waarborgsommen

In het kader van onderhoud door derden wordt voor de verstrekking van sleutels een waarborgsom ontvangen.

9.6 Vlottende passiva

9.6.1 Netto vlottende schulden

Omschrijving	Openingsbalans	Eindbalans
	01-01-2017	31-12-2017
Kasgeldeningen	0	0
Negatieve bank- en girosaldi	30.002.621	24.498.305
Schulden aan leveranciers	13.403.181	6.918.208
Schulden ivm te betalen belastingen, sociale/pensioenpremies	-8.725	250.996
Netto vlottende schulden	43.397.077	31.667.509

Kasgeldleningen

Kasgeldleningen worden afgesloten om tijdelijke liquiditeitstekorten te overbruggen. Zie ook paragraaf 6.6.2. Per 1 januari en 31 december van het verslagjaar zijn geen kasgeldleningen afgesloten.

Negatieve bank- en girosaldi

Het betreft het negatieve saldo bij de Nederlandse Waterschapsbank N.V..

Schulden aan leveranciers

Het verloop van de crediteuren kan als normaal worden beschouwd. In principe worden facturen binnen 30 dagen betaald. In het eerste kwartaal 2018 is het saldo afgenomen tot € 34.245.

Schulden in verband met te betalen belastingen, sociale en pensioenpremie

De te betalen belastingen, sociale premies en pensioenpremies worden binnen de afgesproken termijnen betaald. In het eerste kwartaal 2018 is het saldo geheel afgenomen.

9.6.2 Overlopende passiva

Omschrijving	Openingsbalans	Eindbalans
	01-01-2017	31-12-2017
Nog te betalen bedragen	3.324.505	3.777.288
Vooruitontvangen bedragen	12.961.652	26.382.441
Overlopende passiva	16.286.157	30.159.729

Nog te betalen bedragen

Per 31 december hebben de verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen betrekking op:

- ✓ Rentekosten vaste geldleningen die in 2018 vervallen maar betrekking hebben op 2017 € 1.478.879. Op deze wijze worden de jaarlijkse rentekosten toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben.
- ✓ Onderhoud van de watersystemen, kunstwerken en meetpunten € 1.478.119.
- ✓ Afwikkeling bijdragen afkoppelen en riooloverstorten € 220.437.
- ✓ Overige verplichtingen met betrekking tot onder ander onderzoekskosten, ondersteuning € 569.523.
- ✓ Afrekening salariskosten (13^e maand) € 30.330.

In het eerste kwartaal 2018 is het saldo van de nog te betalen bedragen afgenomen tot € 1.278.107.

Vooruitontvangen bedragen

Omschrijving	Openingsbalans 01-01-2017	+	-/-	Eindbalans 31-12-2017
Rijk	8.754.895	33.433.671	20.471.097	21.717.469
Provincie	4.206.757	2.325.763	2.416.500	4.116.020
Overige openbare lichamen	-	325.500	-	325.500
Overigen	-	223.452	-	223.452
Vooruitontvangen bedragen	12.961.652	36.308.386	22.887.597	26.382.441

De ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren hebben per 31 december trekking op:

- ✓ Bijdragen uit het HWBP2 en bijdragen op projecten in het kader van de prioritaire dijkversterking (Rijk).
- ✓ Met name uitvoering van het partnercontract 2016-2021 en impuls gelden Maasgaard (Provincie).
- ✓ Onderhoudskosten van een fiets-wandelroute (Gemeente).
- ✓ Een bijdrage in de kosten voor de implementatie van de omgevingswet (Unie van Waterschappen).

9.7 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Naast de in balans opgenomen verplichtingen is het waterschap verplichtingen aangegaan voor toekomstige jaren.

- ✓ Verlofrechten werknemers.
De verlofrechten worden niet op de balans verantwoordt omdat we het beleid hanteren dat verlof opgenomen / opgemaakt moet worden en dus niet financieel hoeft te worden gecompenseerd.
- ✓ Meerjarige contracten.
Per 31 december lopen nog diverse meerjarige contracten, zoals onder ander leasecontracten en meerjarige aanbestedingen van maai- en onderhoudsbestekken.

- ✓ Huurovereenkomst kantoorgebouw.
De huur van een deel van het kantoorgebouw aan de Maria Theresialaan 99 bedraagt over 2018 € 893.680. Over deze huurprijs wordt geen BTW in rekening gebracht.
Voor de huur over 2019 en volgende jaren wordt de huurprijs geïndexeerd overeenkomstig de wijziging van het consumentenprijs indexcijfer (1995=100), reeks CPI-werknemers Laag, door het CBS vastgelegd.
- ✓ Boekwaarde kantoorpanden.
De voormalige kantoorpanden in Venlo en Sittard zijn momenteel onder de materiële vaste activa opgenomen. Omdat op dit moment nog niet duidelijk is wat de toekomstige bestemming wordt, lopen we het risico dat er een afwaardering uitgevoerd moet gaan worden. Hiertegenover staan echter financiële compensatiemogelijkheden door ruimte in de bestemmingsreserve frictiekosten en de mogelijke vrijval van de onderhoudsvoorzieningen, waardoor verwacht wordt dat er geen nadelige gevolgen voor vermogen en resultaat zullen zijn.

10 Kredietvoting en -verlening

In de voorgaande hoofdstukken zijn per programma (3, 4 en 5) de jaargebonden netto investeringsuitgaven (uitgaven en inkomsten) voor 2017 getotaliseerd weergegeven.

Naast de jaarlijkse netto investeringsuitgaven zijn in de 'Begroting 2017' per investeringsproject ook de beschikbaar gestelde kredieten opgenomen (bijlage J, investeringsoverzicht). Deze kredieten zijn noodzakelijk om gelegitimeerd (i.e. rechtmatig) uitgaven van investeringsprojecten te mogen doen. Binnen de kredieten mogen uitgaven over meerdere jaren worden verantwoord. We noemen kredieten daarom jaaroverschrijdend.

Procedure investeringskredieten:

1. Bij de vaststelling van de Programmabegroting is door het algemeen bestuur (AB) per programma een krediet gevoteerd. Dit kan in de voorjaars- en/of najaarsrapportage worden bijgesteld.
2. Het dagelijks bestuur (DB) mag voor een individueel investeringsproject binnen een programma een krediet verlenen.
3. In de jaarrekening wordt door het AB het saldo van het gevoteerde krediet per programma ingetrokken. In 2017 is het saldo van de niet door het DB verleende kredieten € 8.633.987 (€ 28.316.000 min € 19.682.013).

Netto kredietvoting/-verlening per programma	AB 2017		DB 2017
	Begroting	Gewijzigde begroting	
Waterkeringen	12.385.000	12.385.000	11.595.319
Watersysteem en -keten	14.300.000	14.300.000	6.786.694
Bestuur en organisatie	1.631.000	1.631.000	1.300.000
Totaal netto kredietvoting / -verlening	28.316.000	28.316.000	19.682.013

Conform de 'verordening ex artikel 108 beleids- en verantwoordingfunctie Waterschap Limburg' (art. 6 en 7) wordt over de door het DB verleende kredieten in de tussentijdse rapportage en de jaarrekening gerapporteerd aan het AB. Aan deze verplichting wordt onderstaand voldaan.

Programma Waterkeringen

- ✓ Alexanderhaven (-/- € 116.000).
In de verslagperiode is € 116.000 van het krediet 'Alexanderhaven' overgeheveld naar het krediet 'Gebruik gebiedseigen grond in waterkeringen en regenwaterbuffers' (zie toelichting hierna op het programma watersysteem en -keten).
- ✓ Deltaprogramma Maas 2 (budgettair neutraal € 1.658.080).
De realisatie van de hoogwaterveiligheid van Nederland voor de lange termijn (zichtjaar 2100) dient in 2050 gerealiseerd te zijn. Hiervoor zijn de regio's voornamelijk zelf verantwoordelijk.

Waterschap Limburg verbindt waar mogelijk en noodzakelijk deze lange termijn doelstellingen al met het lopende dijkversterkingsprogramma. In 2015 is het programmateam Maas met beperkte omvang voor de aansturing, coördinatie, afstemming, uitvoering van overkoepelende projecten door de Stuurgroep Deltaprogramma Maas (SDM) ingesteld. Ook voor 2017 en 2018 is er een programma dat samen met de Maaspartners wordt uitgevoerd en gefinancierd. Onze Maaspartners zijn: Provincie Limburg, Provincie Brabant, Provincie Gelderland, Rijkswaterstaat, Waterschap AA en Maas, Waterschap Brabantse Delta en Waterschap Rivierenland.

- ✓ Bijdrage HWBP 2017 (+ € 11.711.319).
Op 1 juli 2011 is de 'wijziging van de Waterwet en de Waterschapswet en intrekking van de wet van 18 december 1985, houdende enige voorzieningen ten behoeve van de inzet en bekostiging van muskusrattenvangers, tot regeling van de zorgplicht voor de muskusrattenbestrijding en van financiële bijdragen aan verbeteringen van primaire waterkeringen van de waterschappen' (ook wel 'spoedwet € 100 miljoen' genoemd) in werking getreden. Met de inwerkingtreding van deze wet zijn de waterschappen op grond van het bepaalde in artikel 7.24 van de Waterwet (vanaf 2011) een jaarlijkse bijdrage aan het Rijk verschuldigd voor de kosten die gemoeid zijn met het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Door het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) is op 28 april 2017 de bijdrage per waterschap voor 2017 vastgesteld. Het aandeel van ons waterschap is door het ministerie bepaald op € 11.711.319.

Programma Watersysteem en –keten

- ✓ Water in balans (+ € 1.500.000).
Dit Actieprogramma Samen tegen wateroverlast Limburg is een overkoepelend plan voor uitvoering van onze ambities en maatregelen rond wateroverlast uit het Waterbeheersplan, Code Oranje, Donkere Wolken, BOOST en Op Stoom! Een belangrijk deel van de maatregelen is voortgekomen uit waarnemingen en voorstellen van onze partners in het gebied na de wateroverlast van juni 2016. In de komende maanden gaan we in gebiedspilots en in de overige maatregelen die we willen treffen met deze partners aan de slag. Tegelijk nodigen we iedereen die belang heeft bij het waterbeheer uit om mee te doen, aan te vullen of met alternatieven te komen om dit actieprogramma te vervolmaken. We willen dat het een plan wordt van de omgeving, met de omgeving en voor de omgeving.
- ✓ Aanpak Wateroverlast Niers (+ € 100.000).
Het Waterschap is in 2015 gestart met een proces om te komen tot een beter beheer en onderhoud van de Niers. Dit naar aanleiding van jaren van wateroverlast. In de afgelopen 1,5 jaar is met de streek tot overeenstemming gekomen om te werken naar een ander gebruik van de lage delen van de Niers. De vervolgstap is het werkelijk onttrekken van de lage gronden aan de reguliere landbouw.
- ✓ Vervangen pompen in gemaal IJzeren Man (+ € 40.000).
Het gemaal IJzeren Man pompt water van de IJzeren Man via de Weteringbeek en kanalen naar de Maas. Voor volwassen paling (schieraal) in de IJzeren Man die naar de Sargassozee wil om te paaien is het gemaal de enige logisch route richting zee. Paling en andere vissen worden in de huidige situatie door de schoepen van de pomp en de grote drukverschillen ernstig verwond.

De meeste vissen sterven direct aan de verwondingen. De conventionele pompen in gemaal IJzeren Man worden vervangen door visvriendelijke pompen zodat de schade aan vissen voorkomen wordt.

- ✓ Gebruik gebiedseigen grond in waterkeringen en regenwaterbuffers (+ € 232.000).
(€ 116.000 krediet overgeheveld van zowel krediet Alexanderhaven van programma Waterkeringen, als krediet Regenwaterbuffers fase 2 van programma Watersysteem en -keten).
De aannemer van project Ooijen-Wanssum heeft modelproeven in een stroomgoot te Hannover uitgevoerd om aan te kunnen tonen dat de gebiedseigen grond die vrijkomt in project Ooijen-Wanssum ter plekke kan worden gebruikt als bouw materiaal voor de waterkeringen. Normaliter worden zware eisen gesteld aan de kleilaag op een dijk, wat resulteert in aanvoer van klei van elders. Specialisten van aannemer, ondersteund door geotechnisch adviesbureau Fugro, verwachten echter dat gebiedseigen grond in Limburg, vaak leemachtig van structuur, voldoende kenmerken deelt met klei om aan te kunnen tonen dat keringen net zo veilig kunnen worden geconstrueerd als leem.
De veronderstelling van de aannemer sluit aan bij een landelijke trend, gericht op het omlaag brengen van de kosten van dijkversterking. Om die reden wordt op dit moment overwogen om landelijk in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma een Projectoverstijgende Verkenning (POV) Gebiedseigen grond te starten. Gezien de grote opgave die Waterschap Limburg kent, kan dit ook voor ons waterschap grote voordelen opleveren.
- ✓ Watersysteemprojecten (-/- € 1.601.456).
Voor de inrichting van een uniforme handelwijze voor kredietverlening, besteding en verantwoording van kosten voor het verwerven van strategische gronden ten behoeve van toekomstige watersysteemprojecten; en het voorbereiden van concreet benoemde watersysteemprojecten is enerzijds een krediet beschikbaar gesteld voor de voorbereidingskosten en strategische grondverwerving watersysteemprojecten van € 25.000.000 en zijn anderzijds kredieten ingetrokken van kredieten voormalig WRO en WPM, totaal € 26.601.456.
- ✓ Vispassage Baalsbruggermolen Kerkrade (uitgaven € 515.000, inkomsten € 128.750).
Een kunstmatige drempel in de Worm net bovenstrooms van de Baalsbruggermolen te Kerkrade vormt in de huidige situatie een barrière voor vissen.
Dit is een ongewenste situatie, omdat de Worm de status 'natuurbeek' heeft. Een natuurbeek dient vrij optrekbaar voor vissen te zijn, zodat wordt voldaan aan de doelen gesteld in de Europese Kaderrichtlijn Water. Door de drempel te vervangen door een vistrap, wordt het voor vissen mogelijk om stroomopwaarts te zwemmen.
- ✓ Oostrumsche Beek, fase 3 (+ € 40.000).
Het project beekherstel Oostrumsche Beek fase III is het sluitstuk van de herinrichting van de Oostrumsche Beek tot een goed functionerende SEF-beek. Het betreft het tracé tussen de A73 en de spoorlijn Venlo-Nijmegen. Het project is gebaseerd op het concept 'Building with Nature'. Het uitgangspunt van 'Building with Nature' is, dat natuurlijke processen zo ongestoord mogelijk kunnen verlopen binnen de vooraf vastgestelde randvoorwaarden.

- ✓ **Hernieuwde profilering waterlopen (+ € 105.900).**
Ten behoeve van infrastructurele werkzaamheden met als doel verbetering van de werking van het watersysteem en het onderhoud daarvan. Het betreft onder andere het hernieuwd profileren (uitdiepen, aanbrengen stortstenen) van de Vlootbeek, Schelkensbeek, Kwistbeek, afwateringskanaal, Tungalroysebeek, Uffeltsebeek, Maasnielderbeek, Nederweerderdijklossing, Leigraaf, Putbeek, Rode Beek, Maasnielderbeek en de Pepinusbeek. Daarnaast is de beschoeiing vernieuwd in de Ghunenbeek en zijn herstelwerkzaamheden aan onderhoudswerkpaden uitgevoerd.
- ✓ **Kraboeksebeek, duiker Horst (+ € 100.000 aanvullend).**
Het door het AB van het voormalige Waterschap Peel en Maasvallei beschikbaar gestelde krediet is niet toereikend om enkele aanvullende werkzaamheden te bekostigen. Dit betreft werkzaamheden die niet in het contract met de aannemer waren voorzien. Na de realisatie van de ontgating kwamen bij de afwerking enkele knelpunten en verbeterpunten aan het licht.
- ✓ **Groote Molenbeek, A73-Witteburgweg (uitgaven € 2.370.000, inkomsten € 670.000).**
Het realiseren van een robuuste en veerkrachtige Groote Molenbeek tussen de A73 (afslag Melderslo) en de Wittebrugweg te Horst, in nauwe samenwerking met de gemeente Horst, Ontwikkelbedrijf Greenport Venlo en de provincie.

Programma Bestuur en organisatie

- ✓ **Roadmap informatievoorziening 2017-2021 (+ € 1.300.000).**
De Roadmap informatievoorziening 2017-2021 geeft aan hoe we onze informatievoorziening gaan ontwikkelen om de in het bestuursprogramma genoemde ambities te kunnen waarmaken. Ook is rekening gehouden waaraan we moeten voldoen op basis van wet- en regelgeving. De ontwikkelingen uit de Roadmap zijn randvoorwaardes voor het slagen van grote programma's en projecten in de organisatie, zoals assetmanagement, water in balans, zorgplicht keringen en de Omgevingswet.

11 Kostentoerekening / kostendragers / dekkingsmiddelen

In dit hoofdstuk wordt de begroting naar kostendrager weergegeven. Het waterschap kent twee kostendragers, te weten het watersysteembeheer en het zuiveringsbeheer.

Watersysteembeheer

Het watersysteembeheer bevat de kosten van het waterkwantiteitsbeheer, het waterkeringsbeheer en het passieve kwaliteitsbeheer (verbeteringen van de waterkwaliteit in de diverse waterlichamen). Bovendien bevat het watersysteembeheer een deel van de kosten voor de aanslagoplegging en invordering van de belastingopbrengsten.

De kosten van het watersysteembeheer worden opgebracht door inwoners en eigenaren van gebouwde en ongebouwde onroerende zaken en natuurterreinen.

Zuiveringsbeheer

Het zuiveringsbeheer bevat de kosten voor het zuiveren en transporteren van afvalwater en de verwerking van het zuiveringsslib en gedeeltelijk de kosten van vergunningen en meldingen, uitgevoerd door het WBL. Daarnaast wordt een deel van de kosten voor de aanslagoplegging en invordering van de belastingopbrengsten, uitgevoerd door de BsGW, gerekend tot het zuiveringsbeheer. Evenals een gedeelte van de kosten van bestuur en externe communicatie van zowel WBL als BsGW.

De kosten van het zuiveringsbeheer worden opgebracht door zowel de huishoudens als de bedrijven op basis van het aantal vervuilingseenheden.

De wijze van toerekening van de kosten naar de beide kostendragers wordt onderstaand kort toegelicht. Bovendien wordt per kostendrager de dekking van deze kosten gepresenteerd; de 'dekkingsmiddelen'.

Kostentoerekening

De principes die gehanteerd zijn bij de kostentoerekening bepalen hoe de kosten worden toegerekend aan de uiteindelijke kostendragers (lees taken). Deze kostendragers vormen de basis voor de opbrengst waterschapslasten. Omdat de kostentoerekening van groot belang kan zijn op de hoogte van de belastingtarieven waarvoor bestuurlijke aandacht noodzakelijk is, is in de voorschriften opgenomen dat hier expliciet aandacht aan dient te worden geschonken.

De interne kosten worden toegerekend op basis van bedrijfseconomische principes. Alle indirecte kosten worden doorberekend naar de producten die onderdeel uitmaken van programma's en bovendien onderdeel uitmaken van de taak watersysteembeheer en/of de taak zuiveringsbeheer. Een uitgebreide toelichting op de kostentoerekening is opgenomen in bijlage F.

De kosten van het zuiveringsbeheer bestaan uit:

- het aandeel van het zuiveringsbeheer van de aan WBL en BsGW te betalen bijdragen van € 69.114.477 en € 1.694.741 (bijlage G).
- een gedeelte van de kosten van bestuur, externe communicatie en vergunningverlening en handhaving en plannen.

Het restant van de kosten is toegerekend aan het watersysteembeheer.

Kostendrager

Het resultaat van de kostentoerekening naar de kostendragers en de bijbehorende dekkingsmiddelen per kostendrager kan volgens de programma indeling als volgt worden weergegeven:

Programma	Totaal	Kostendrager	
		Watersysteem beheer	Zuiverings beheer
Waterkeringen	9.999.850	9.239.609	760.241
Watersysteem en -keten	112.659.596	42.213.287	70.446.309
Bestuur en Organisatie	15.083.912	9.595.829	5.488.083
Programmatotaal	137.743.358	61.048.725	76.694.633
Onvoorzien WBL	+	291.682	-
Frictiekosten BsGW	+	541.799	352.200
Goodwill toetreders BsGW	-/-	2.014.984	1.309.700
Resultaat WBL	-/-	1.457.828	-
Totaal netto kosten	135.104.027	60.091.225	75.012.802

Voor een nadere opbouw van de programma's met bijbehorende beleidsproducten wordt verwezen naar bijlage G.

Dekkingsmiddelen

De netto kosten per kostendrager zijn gedekt door de opbrengst waterschapsbelastingen en kan voor het verslagjaar als volgt worden weergegeven:

Dekkingsmiddelen	Totaal	Kostendrager	
		Watersysteem beheer	Zuiverings beheer
Opbrengst waterschapsbelastingen	+	135.874.686	58.115.929
Correctie kwijtschelding	-/-	5.305.296	1.866.354
Correctie oninbaarheid	-/-	497.971	216.172
Totaal dekkingsmiddelen	130.071.419	56.033.403	74.038.016

Voor een toelichting op de opbrengst waterschapsbelastingen, inclusief kwijtschelding en oninbaarverklaringen wordt verwezen naar paragraaf 12.2.

12 Exploitatierekening naar kosten en opbrengsten

Naast de programma opzet blijven de kostensoorten in de BBVW een verplichting. In onderstaand overzicht worden dan ook de kosten en opbrengsten gepresenteerd van de begroting, de gewijzigde begroting en de realisatie 2017.

Kosten	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
4101 Externe rentelasten	3.130.800	3.110.800	3.071.176
4102 Interne rentelasten	66.600	66.600	0
4103 Afschrijvingen van activa	13.613.800	13.601.300	14.264.731
41 Rente en afschrijvingen	16.811.200	16.778.700	17.335.907
4201 Salarissen huidig personeel en bestuurders	19.937.600	18.994.600	16.600.243
4202 Sociale premies	4.601.400	4.601.400	4.493.292
4204 Overige personeelslasten	983.800	658.800	758.741
4205 Personeel van derden	228.900	1.671.900	1.315.777
4206 Uitkeringen voormalig personeel en bestuurders	1.205.500	735.500	593.364
42 Personeelslasten	26.957.200	26.662.200	23.761.417
4301 Duurzame gebruiksgoederen	170.400	150.400	133.179
4302 Overige gebruiks- en verbruiksgoederen	1.013.800	986.100	686.671
4303 Energie	673.200	653.200	356.368
4304 Huren en rechten	825.300	825.300	716.768
4305 Leasebetalingen operationele lease	676.800	730.800	715.872
4307 Verzekeringen	307.400	395.900	393.334
4308 Belastingen	138.300	138.300	94.045
4309 Onderhoud door derden	6.896.800	9.245.249	8.676.639
4310 Overige diensten door derden	8.459.500	9.245.390	11.609.164
4310 Overige diensten door derden WBL	69.114.700	69.114.700	69.114.477
4310 Overige diensten door derden BsGW	4.664.900	4.664.900	4.662.304
43 Goederen en diensten van derden	92.941.100	96.150.239	97.158.821
4402 Bijdragen aan het Rijk	12.200	12.200	5.960
4403 Bijdragen aan openbare lichamen	887.500	1.111.150	1.261.820
4404 Bijdragen aan overigen	69.300	206.190	167.292
44 Bijdragen aan derden	969.000	1.329.540	1.435.072
4501 Toevoegingen aan voorzieningen	764.600	1.127.600	1.727.104
4502 Onvoorzien	278.000	-1.433.905	0
4502 Ruimte goodwill WPM	489.500	267.360	0
45 Toevoegingen voorzieningen / onvoorzien	1.532.100	-38.945	1.727.104
Totaal kosten	139.210.600	140.881.734	141.418.321

Opbrengsten	Begroting	Gewijzigde begroting	Realisatie
8101 Externe rentebaten	0	130.000	152.449
8102 Interne rentebaten	66.600	66.600	0
81 Financiële baten	66.600	196.600	152.449
8201 Baten in verband met salarissen en sociale lasten	71.400	71.400	109.545
8202 Uitlening van personeel	0	210.900	203.362
82 Personele baten	71.400	282.300	312.907
8301 Verkoop van grond	50.000	50.000	209.193
8302 Verkoop van duurzame goederen	8.900	8.900	8.318
8304 Opbrengst uit grond en water	10.600	10.600	45.920
8306 Diensten voor derden	295.300	295.300	381.675
83 Goederen en diensten aan derden	364.800	364.800	645.106
8403 Bijdragen van provincies	0	0	7.565
8404 Bijdragen van overige openbare lichamen	1.970.300	2.114.634	2.194.496
8405 Bijdragen van overigen	410.700	1.833.000	1.821.110
84 Bijdragen van derden	2.381.000	3.947.634	4.023.171
8501 Opbrengst watersysteemheffing gebouwd	28.299.200	28.154.200	28.061.315
8502 Opbrengst watersysteemheffing ingezetenen	23.794.600	23.883.600	24.019.096
8503 Opbrengst watersysteemheffing ongebouwd	5.842.000	5.751.000	5.760.643
8504 Opbrengst watersysteemheffing natuur	147.200	150.200	150.387
8505 Opbrengst verontreinigingsheffing	423.800	121.800	124.487
8506 Opbrengst zuiveringsheffing bedrijven	20.785.800	21.230.800	22.722.978
8507 Opbrengst zuiveringsheffing huishoudens	54.520.200	54.567.200	55.035.779
8508 Oninbaarverklaringen	-666.900	-667.900	-497.971
8509 Kwijtscheldingen	-4.772.500	-5.393.600	-5.305.296
85 Waterschapsbelastingen	128.373.400	127.797.300	130.071.418
8602 Geactiveerde lasten	1.453.400	1.793.100	1.180.662
86 Interne verrekeningen	1.453.400	1.793.100	1.180.662
Totaal opbrengsten	132.710.600	134.381.734	136.385.713
Negatief exploitatieresultaat dekken uit reserves	-6.500.000	-6.500.000	-5.032.608

In de voorschriften is opgenomen dat de kostensoorten informatieve waarde hebben voor het algemeen bestuur waardoor een toelichting hierop niet verplicht is. Omdat een toelichting de inzichtelijkheid van deze componenten ten goede komt wordt een korte toelichting gegeven op de realisatie versus de gewijzigde begroting. Dit is ook de lijn die gevolgd is in de begroting en in de voor- en najaarsrapportage 2017 waar eveneens een beschouwing is gegeven naar dit gezichtspunt.

12.1 Toelichting op kosten

Onderstaand is de verdeling van de werkelijke kosten over het verslagjaar grafisch weergegeven.

Rente en afschrijvingen

Van het totaal van € 17.335.907 heeft 18% betrekking op de rente en 82% op de afschrijvingen. De kosten hebben hoofdzakelijk betrekking op investeringsprojecten in materiële vaste activa.

Realisatie versus gewijzigde begroting

- De **externe rentelasten** zijn met een afwijking van 1,27% ofwel € 39.624 gerealiseerd.
- Op begrotingsbasis is voor de eigen financieringsmiddelen, **interne rentelasten**, een rentepercentage gehanteerd van 0,20%. Op rekeningbasis is dit percentage, gelet op de renteontwikkeling, 0% waardoor de afwijking het geraamde bedrag van € 66.600 is.
- De **afschrijvingen op vaste activa** zijn € 663.431 hoger dan geraamd. Als gevolg van een lager investeringsniveau zijn de reguliere afschrijvingen 2017 € 721.971 lager. Voor een uitgebreide toelichting op het investeringsniveau 2017 wordt verwezen naar hoofdstuk 3, 4 en 5 waarin per programma de investeringen nader worden toegelicht. Tegenover deze daling staat een toename als gevolg van extra afschrijvingen van € 1.385.402 die onderstaand worden toegelicht.

Eénmaal per jaar wordt nagegaan of de activa die op de balans zijn vermeld, nog wel worden gebruikt en of deze tegen de juiste waarde zijn gewaardeerd. Indien de activa tegen een te hoge waarde op de balans staan, dient de waardevermindering ten laste van de exploitatierekening te worden gebracht. Dit heeft in het verslagjaar geresulteerd in een balansafwaardering van € 1.293.960 (0,6% van de totale vaste activa) en een extra afschrijving van € 91.442 voor projecten met een boekwaarde kleiner of gelijk aan € 2.500 conform het bestaand beleid.

Personeelslasten

De personeelslasten van € 23.761.417 hebben voor 91% betrekking op salariskosten en sociale premies van het huidige en voormalige personeel en bestuur. Het restant betreft de overige personeelslasten -zoals studiekosten, kantine, geneeskundige dienst- en personeel van derden.

Realisatie versus gewijzigde begroting

- **salariskosten** zijn met € 2.394.357 onderschreden. Dit heeft verschillende (incidentele) oorzaken. In de eerste plaats waren de kosten lager als gevolg van een gemiddeld lagere personeelssterkte gedurende 2017 (werkelijke formatie 298,24 fte en normatieve formatie 314,16 fte). In de tweede plaats is er door personeel per saldo een aanzienlijke hoeveelheid IKB verlof gekocht dat een incidenteel verlagend effect heeft op de salariskosten. In de derde plaats is er een incidenteel voordeel vanwege het vrijvallen van een eerder verantwoorde betalingsverplichting vanwege verloftegoeden personeel. Tot slot was in 2017 rekening gehouden met stijging van de salariskosten vanwege een nieuwe Waterschaps-CAO per 1 januari 2017. Tot op heden is er nog geen nieuwe CAO gesloten waardoor de stijging die was in geprijsd in de begroting, (nog) niet heeft plaatsgevonden.
- **sociale premies** zijn onderschreden met € 108.108. Ondanks dat de pensioenpremie hoger was dan aanvankelijk geraamd, is als gevolg van de lagere personele bezetting het budget uiteindelijk toch níet overschreden. Dit zou bij 100% bezetting van de formatie wel het geval zijn geweest.
- **kosten voormalige personeel en bestuur** zijn met € 142.136 onderschreden doordat minder gebruik is gemaakt van wachtgeldverplichtingen.
- **personeel van derden** is onderschreden met € 356.123. In het verslagjaar is o.a. door het niet invullen van vacatures, fusiewerkzaamheden, het inhuren van specifieke deskundigheid en zwangerschapsverlof gebruik gemaakt van de diensten van derden (uitzendkrachten en ingehuurd personeel). Door de strakke sturing op inhuur is deze post ten opzichte van de gewijzigde raming echter lager uitgevallen.
- **overige personeelslasten**, zijn door opleidingen en trainingen € 99.941 hoger uitgevallen. (o.a. activiteitgericht werken, werken in programma's en projecten, crisisorganisatie)

Goederen en diensten van derden

De totale kosten van goederen en diensten van derden bedragen € 97.158.821 en bestaan voor 76% uit de bijdrage aan het WBL, € 69.114.477 en de BsGW, € 4.662.304.

Van de overige kosten van € 23.382.040 heeft 37% betrekking op het onderhoud van het watersysteem (zowel waterlopen als waterkeringen), onderhoud soft- en hardware, onderhoud van gebouwen inclusief inventaris en installaties en onderhoud materieel.

Het aandeel van de dienstverlening door derden is 38%. Het betreft de bijdragen aan verenigingen (Stowa en de Unie van Waterschappen), de bijdrage aan het Waterschapshuis (HWH) en de overige diensten zoals juridische, financiële en technische advisering.

Het aandeel van kosten die via bestemming van het rekeningsaldo ten laste van de specifiek daarvoor gevormde bestemmingsreserves wordt gebracht, komt op 11%. Hiervan heeft 10% betrekking op de fusiekosten van de twee voormalige waterschappen in het verslagjaar.

De overige kosten 14% hebben o.a. betrekking op huur -inclusief lease-, erfpacht, verzekeringen, energie, belastingen, geografische data, aanschaf duurzame gebruiksgoederen en overige gebruiks- en verbruiksgoederen.

Realisatie versus gewijzigde begroting

De realisatie is afgerond € 1.009.000 hoger dan de gewijzigde begroting. De overschrijding wordt veroorzaakt door de verantwoording van € 2.664.000 voor uitgaven die we ten laste brengen van de specifiek daarvoor gevormde bestemmingsreserves.

Hiervan heeft een bedrag van € 2.227.000 betrekking op frictiekosten van de fusie. Deze kosten waren niet afzonderlijk geraamd in de exploitatie omdat deze kosten niet uit de reguliere exploitatie gedekt worden en de legitimatie daarvan aan eerdere bestuursbesluiten wordt ontleend. Wanneer we die factor uit de vergelijking elimineren bedraagt de onderschrijding op de overige budgetten in totaal € 1.655.000 waarvan de onderbouwing als volgt is:

- De kosten waren lager voor:
 - Het onderhoud aan en in watergangen, -keringen en kunstwerken (€ 337.000 lager). De kosten voor het maaionderhoud en onderhoud groenvoorziening waren lager mede vanwege het feit dat 2017 een relatief droog jaar was. Daarentegen waren de kosten voor het onderhoud van kunstwerken passief waterbeheer hoger.
 - Regulier onderhoud aan en in – voormalig - kantoren en loodsen, inventaris, installaties en kantoormachines (€ 216.000 lager);
 - Aanschaf van overige gebruiks- en verbruiksgoederen (€ 299.000 lager). Met name de kosten voor werkkleding, uitrusting, materiaal en onderdelen materieel waren lager. Ook hebben we lagere kosten gehad voor dagelijkse behoeftes en klein inventaris als gevolg van de nieuwe huisvesting.
 - Energie (€ 297.000 lager). De lagere kosten zijn voor een groot deel toe te schrijven aan lagere kosten voor gas en elektriciteit van voormalige waterschapskantoren alsook de teruglevering aan het elektriciteitsnet door de ECI. Daarnaast zijn de kosten voor benzine en diesel lager.
 - Huur van het waterschapskantoor Roermond en de multifunctionele apparaten die in gebruik zijn (€ 109.000 lager).
 - Op dienstverlening door derden resteert -los van de kosten die we ten laste van de bestemmingsreserves brengen- een onderschrijding van € 300.000. Dit wordt veroorzaakt door lagere kosten voor advies- en onderzoekskosten, lagere laboratoriumkosten en een lagere vergoeding voor de bediening van kunstwerken en overige diensten. De reis- en verblijfkosten en telefoonkosten -meer gebruikers en hoger gebruik, eenmalige migratiekosten in het kader van het noodnet / 088 nummers en ISDN migratie naar datacenters- zijn hoger uitgevallen dan aanvankelijk gedacht.
 - Overige posten zijn in totaal € 97.000 lager. Hierin begrepen lagere kosten voor gemeentelijke belastingen omdat met succes beroep is aangetekend tegen de WOZ aanslagen van de kantoorpanden in Blerick en Sittard.

Bijdragen aan derden

De bijdragen aan derden bedroegen € 1.435.072 en bestonden uit een bijdrage aan/in:

- de gebiedsontwikkeling Anstelvally (€ 100.000);
- de ontwikkelingsvisie Zuidelijk Maasdal/Koploperproject Maastricht (€ 102.850);
- de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum (€ 57.639);

- de frictiekosten van de 8 (LiBel) gemeenten die vanaf 1 januari 2014 zijn toegetreden tot de BsGW (€ 541.799);
- de kosten van de samenwerking met gemeenten en het WBL en de daar uit voortvloeiende maatregelen teneinde besparingen te realiseren in de afvalwaterketen (€ 376.582);
- het Deltaprogramma Maas (€ 49.950);
- het provinciale project “bezem door de middelenkast” (€ 30.000);
- projecten in het kader van akkerrandenbeheer (€ 27.643);
- het projectbureau KRW en Deltaplan Hoge Zandgronden (€ 125.220);
- project Emissiebeperking Boomkwekerij (€ 4.840);
- diverse kleinere projectbijdragen (€ 18.548).

Realisatie versus gewijzigde begroting

De overschrijding van € 105.532 wordt vooral veroorzaakt door hogere kosten vanwege de niet geraamde kosten met betrekking tot de afwikkeling van de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum en hogere kosten vanwege samenwerking in de afvalwaterketen met gemeenten en WBL.

Toevoegingen voorzieningen/onvoorzien

In het verslagjaar is € 599.504 toegevoegd aan de 'voorziening pensioen en uitkeringsverplichtingen', € 600.000 aan de onderhoudsvoorziening waterkeringen, € 96.900 aan onderhoudsvoorzieningen van de voormalig kantoorgebouwen in Sittard en Blerick, € 80.700 aan de voorzieningen onderhoud van de loodsen, en € 350.000 aan de 'voorziening persoonsgebonden basisbudget'.

Realisatie versus gewijzigde begroting

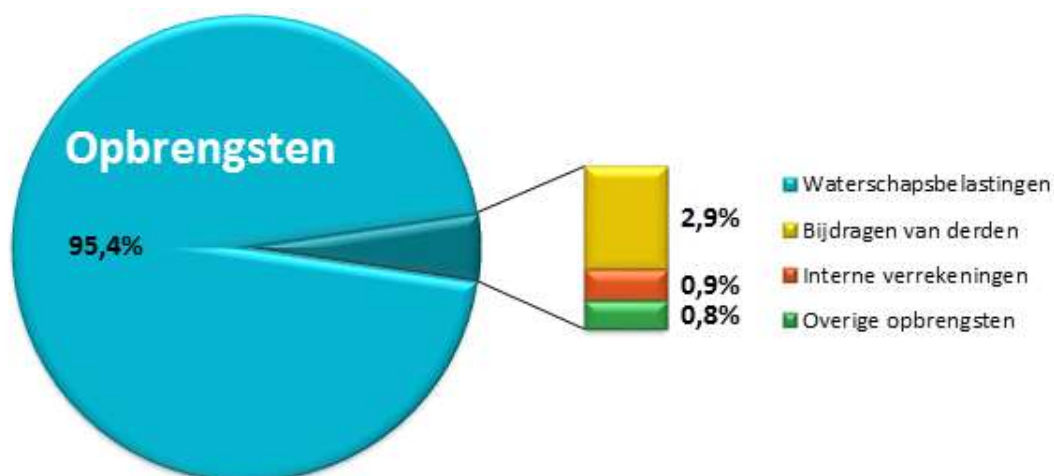
De gedragslijn is dat toevoegingen aan de 'voorziening pensioen en uitkeringsverplichtingen' vooraf niet worden geraamd. Eventuele toevoegingen worden gedaan op basis van een opgave van APG over de actuariële berekening van de bestuurderspensioenen per 31 december van het verslagjaar. De voorziening voorziet in de wettelijke toekomstige pensioenverplichtingen van het waterschap voor zowel de nog actieve als niet actieve bestuursleden.

De post onvoorzien is een administratieve begrotingspost. Hier wordt nooit een realisatie op verantwoord. Deze post dient als tegenhanger in geval van bijstellingen in de begrotingen voor zover aanspraak wordt gemaakt op deze post.

Het niet geclaimde en ongebruikte deel van de begrotingstelpost 'Ruimte goodwill WPM' valt vrij ten gunste van het rekeningsaldo 2017.

12.2 Toelichting op opbrengsten

Onderstaand zijn de werkelijke opbrengsten over het verslagjaar grafisch weergegeven.

Financiële baten

De externe rentebaten zijn uitgekomen op € 152.449.

Realisatie versus gewijzigde begroting

Op basis van de negatieve rente voor kasgeldleningen is er uiteindelijk € 22.449 meer aan externe rentebaten ontvangen dan eerder aangenomen. De partijen op de geldmarkt zijn bereid om een 'premie' te betalen in de vorm van negatieve rente, om tijdelijk overtollige liquide middelen veilig bij overheden te stallen.

Verder is op begrotingsbasis voor de eigen financieringsmiddelen, **interne rentebaten**, een rentepercentage gehanteerd van 0,20%, terwijl op rekeningbasis dit percentage, gelet op de renteontwikkeling, 0% is waardoor de afwijking het geraamde bedrag van € 66.600 is.

Personele baten

De opbrengsten personele baten van € 312.906 hebben betrekking op de bijdrage van derden in de salariskosten.

Realisatie versus gewijzigde begroting

De vergoeding door uitkeringsinstanties (i.v.m. WIA, WAO, zwangerschapsverlof, e.d.) zijn vooraf niet exact in te schatten. In 2017 is het bedrag hoger uitgevallen dan vooraf begroot.

Goederen en diensten aan derden

De goederen en diensten aan derden van € 645.107 hebben betrekking op grondverkoop en de opbrengst van verkocht materieel. Ook het jacht- en visrecht, het doorberekend kostenaandeel van de BsGW voor de Basisregistratie Kadaster en de dienstverlening ten behoeve van de controle zwemwater voor de Provincie worden hier verantwoord.

Realisatie versus gewijzigde begroting

De opbrengsten zijn € 280.306 hoger vanwege een grotere grondtransactie en hogere pachtopbrengsten. Ook heeft er een -niet geraamde- doorberekening van voorgeschoten facturen door WL aan Het Waterschapshuis en Deltaris plaatsgevonden. Er was namelijk door WL een bijdrage betaald (verzamel factuur) waarin ook bijdragen zaten die voor het Waterschapsbedrijf, de BsGW en de Provincie waren.

Bijdragen van derden

- Bijdrage van provincie inzake ontwikkelen methodiek in opsporing verdachte lozingssituaties in gemeentelijke riolering. (€ 7.565.)
- Van de bijdrage van overige openbare lichamen van € 2.194.496 heeft € 2.014.984 betrekking op de goodwill van tot de BsGW toegetreden gemeenten en de verrekening van de kosten van samenwerking in de afvalwaterketen (€ 179.513).
- De bijdragen van overigen van € 1.821.110 hebben betrekking op de vergoeding van de Landelijke Coördinatie Commissie Muskusrattenbestrijding (LCCM) voor de beverrattenbestrijding (€ 310.282), afrekening van het rekeningresultaat 2016 van het Waterschapsbedrijf Limburg (€ 1.457.828) en een opgelegde bestuurlijke dwangsom (€ 50.000). Daarnaast is nog € 3.000 ontvangen in verband met de afrekening van een otterproject in de beekdalen Midden- en Noord Limburg.

Realisatie versus gewijzigde begroting

De hogere bijdrage is het gevolg van een hogere afdracht goodwill BsGW.

Waterschapsbelastingen

Na afloop van het verslagjaar is door de BsGW een door de accountant gewaarmerkte afrekening waterschapsheffingen 2013 tot met 2017 inclusief toelichting overlegd.

Deze afrekening is de basis voor de verantwoording in 2017 van de (bruto) opbrengst waterschapsbelastingen van € 135.874.686 en is als volgt samengesteld:

Watersysteemheffing		Zuiveringsheffing	
Gebouwd	28.061.315	Bedrijven	22.722.978
Ingezetenen	24.019.096	Huishoudens	55.035.779
Ongebouwd	5.760.643		
Natuur	150.387		
Verontreinigingsheffing			
Verontreinigingsheffing	124.487		

Verder is de belastingopbrengst gecorrigeerd voor € 5.305.296 kwijtschelding en € 497.971 oninbaarverklaringen, totaal € 3.990.517.

Realisatie versus gewijzigde begroting.

Ten opzichte van de bijgestelde begroting is de netto opbrengst waterschapsbelastingen in 2017 € 2.274.118 hoger uitgevallen.

Uit de afrekening 2017 van de BsGW blijkt dat de:

- **Watersysteemheffing** € 55.128 (=0,09%) hoger is uitgevallen vanwege met name een bijstelling van het aantal ingezetenen voor voorgaande belastingjaren.
- **zuiveringsheffing** € 1.960.757 hoger is als gevolg van met name de afrekeningen 2015 en 2016 waarin het aantal vervuilingseenheden bij bedrijven hoger was. Dat effect was er ook voor 2017, maar in minder mate.
- **kwijtschelding** met € 88.304 is gedaald, door het afsluiten van het belastingjaar 2013 en een neerwaartse bijstelling van de prognose kwijtschelding over het belastingjaar 2014 en 2015. Dit heeft een verhogend effect op de belastingopbrengst.
- **oninbaar** met € 169.929 is gedaald, door het afsluiten van het belastingjaar 2013 en een neerwaartse bijstelling van de prognose oninbaar van het belastingjaar 2014 en 2015. Dit heeft een verhogend effect op de belastingopbrengst.

Interne verrekeningen

De interne verrekeningen hebben betrekking op geactiveerde lasten.

Conform de BBVW en “De financiële kaders en uitgangspunten Meerjarenraming 2017-2022 Waterschap Limburg” (2AB juni 28 juni 2016), wordt een gedeelte van de werkzaamheden van waterschapspersoneel verricht ten behoeve van investeringswerken geactiveerd.

Realisatie versus gewijzigde begroting

In het verslagjaar zijn minder uren aan projecten besteed dan geraamd.

12.3 Exploitatieresultaat

Gelet op het bovenstaande resulteert het saldo van kosten en opbrengsten over 2017 in een negatief resultaat van € 5.032.608. In de begroting 2017 werd nog uitgegaan van een exploitatietekort van € 6.500.000. Dit betekent dan ook dat het exploitatieresultaat in het verslagjaar ten opzichte van de raming een positieve ontwikkeling laat zien.

Voor de dekking van het negatieve resultaat wordt verwezen naar het aan deel II gevoegde ‘Voorstel tot vaststelling van de jaarrekening inclusief dekking van het resultaat’.

13 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Algemeen Bestuur van Waterschap Limburg

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Waterschap Limburg te Roermond gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2017 als van de activa en passiva van Waterschap Limburg op 31 december 2017 in overeenstemming met het hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit en de Beleidsregels toepassing WNT;
- zijn de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2017;
- het overzicht van baten en lasten over 2017;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, de Waterschapswet, de Beleidsregels toepassing WNT, inclusief het Controleprotocol WNT en het controleprotocol dat 13 september 2017 is vastgesteld door het algemeen bestuur van Waterschap Limburg en het normen- en toetsingskader 2017 dat 13 september 2017 is vastgesteld door het algemeen bestuur van Waterschap Limburg. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Waterschap Limburg zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 1.414.000, waarbij de bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves, zoals voorgeschreven in artikel 5.2 lid 1 Waterschapsbesluit.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 5.3 Waterschapsbesluit. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in de Regeling controleprotocol WNT 2017.

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- het jaarverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van het BBVW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Waterschapswet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het dagelijks bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het jaarverslag in overeenstemming met het BBVW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het dagelijks bestuur voor de jaarrekening

Het dagelijks bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBVW en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT). Het dagelijks bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in het door het algemeen bestuur vastgestelde normen- en toetsingskader 2017.

In dit kader is het dagelijks bestuur tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het dagelijks bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Het algemeen bestuur is als kaderstellend en controlerend orgaan op grond van de Waterschapswet verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van het waterschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de Waterschapswet, het controleprotocol dat is vastgesteld door het algemeen bestuur, de Regeling Controleprotocol WNT 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het waterschap;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het dagelijks bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met het algemeen bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Maastricht, 3 juli 2018

Ernst & Young Accountants LLP
w.g. drs. N.A.J. Silverentand RA

14 Voorstellen

Voorstel tot vaststelling van de jaarrekening en dekking van het negatieve saldo

Het dagelijks bestuur van Waterschap Limburg verklaart dat deze jaarrekening ingevolge artikel 103, lid 3 van de Waterschapswet ter inzage is gelegd en dat van die neerlegging en verkrijgbaarstelling openbare kennisgeving is geschied.

Mede gelet op de verklaring van de accountant van juni 2018, die in onderhavige jaarrekening is opgenomen, wordt voorgesteld de jaarrekening 2017 conform het volgende conceptbesluit vast te stellen.

Het negatief saldo over 2017 bedraagt € 5.032.608.

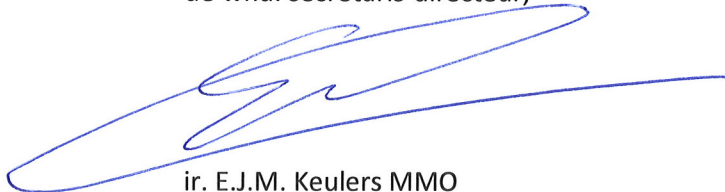
In hoofdstuk 8 is het aangehaalde saldo verdeeld over de twee taken.

Het watersysteembeheer sluit met een negatief resultaat van € 4.057.822 en het zuiveringsbeheer met een negatief resultaat van € 974.786.

Voorgesteld wordt om € 3.948.940 te onttrekken aan de 'bestemmingsreserve frictiekosten' (waarvan € 782.099 wordt overgeheveld naar de 'egalisereserve waterschapslasten watersysteemheffing en € 782.098 naar de 'egalisereserve waterschapslasten zuiveringsheffing'); € 329.092 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve beekontwikkeling' (waarvan € 252.032 wordt overgeheveld naar de 'egalisereserve waterschapslasten watersysteemheffing); € 150.000 toevoegen aan de bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater; € 243.678 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater'; € 18.981 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve kennisopbouw waterkwaliteit en ecologie'; € 13.908 onttrekken aan 'bestemmingsreserve risicovolle beplanting'; € 59.327 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve groot onderhoud maatregelen Niers'; € 24.200 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve kennisontwikkeling systeeminnovatie mineralen' en € 1.235.925 onttrekken aan de egalisereserve ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing' (watersysteembeheer); en € 1.124.786 onttrekken aan de 'egalisereserve ontwikkeling waterschapslasten zuiveringsheffing' (zuiveringsbeheer) (waarvan € 150.000 wordt toegevoegd aan de 'bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater).

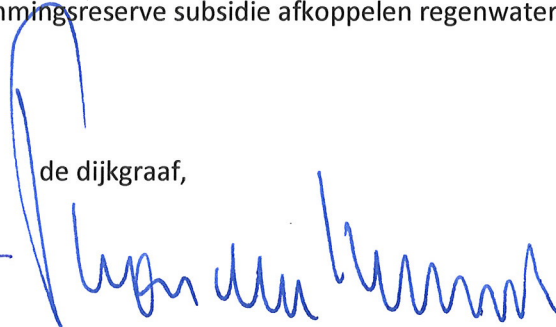
Het dagelijks bestuur,

de wnd. secretaris-directeur,

ir. E.J.M. Keulers MMO

de dijkgraaf,

drs. ing. P.F.C.W. van der Broeck

Vaststelling van de jaarrekening en dekking van het negatieve saldo

Het algemeen bestuur van Waterschap Limburg;

Overwegende dat het dagelijks bestuur de jaarrekening 2017 van het Waterschap Limburg heeft overlegd;

Gezien het voorstel van het dagelijks bestuur inzake de vaststelling van de jaarrekening 2017 van het Waterschap Limburg en de dekking van het negatieve saldo;

Mede gelet op de bepalingen voor vaststelling van de jaarrekening zoals die zijn opgenomen in de Waterschapswet;

BESLUIT

1. De jaarrekening 2017 vast te stellen tot de volgende totalen:
 - balans per 31 december € 237.195.907;
 - rekening van kosten en opbrengsten 2017 respectievelijk € 141.418.321 en € 136.385.713.

2. Het negatieve saldo ad € 5.032.608 als volgt te dekken:
 - watersysteembeheer*
 - € 3.948.940 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve frictiekosten';
 - € 329.092 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve beekontwikkeling';
 - € 150.000 toevoegen aan de 'bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater' (vanuit egaliseringsreserve zuiveringsheffing);
 - € 243.678 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve subsidie afkoppelen regenwater';
 - € 18.981 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve kennisopbouw waterkwaliteit en ecologie';
 - € 13.908 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve risicovolle beplanting';
 - € 59.327 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve groot onderhoud maatregelen Niers';
 - € 24.200 onttrekken aan de 'bestemmingsreserve kennisontwikkeling systeeminnovatie mineralen';
 - € 1.034.131 toevoegen aan de 'egaliseringsreserve ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing' (€ 782.099 overheveling vanuit 'bestemmingsreserve frictiekosten' en € 252.032 overheveling van 'bestemmingsreserve beekontwikkeling');
 - € 1.235.925 onttrekken aan de 'egaliseringsreserve ontwikkeling waterschapslasten watersysteemheffing';

 - zuiveringsbeheer*
 - € 782.098 toevoegen aan de 'egaliseringsreserve ontwikkeling waterschapslasten zuiveringsheffing' (overheveling vanuit reserve frictiekosten);
 - € 1.124.786 onttrekken aan de 'egaliseringsreserve ontwikkeling waterschapslasten zuiveringsheffing'.

3. De 'bestemmingsreserve beekontwikkeling' en de 'bestemmingsreserve kennisontwikkeling systeeminnovatie mineralen' opheffen.
4. Het voor 2017 per programma beschikbaar gestelde krediet dat niet is verleend ad € 8.633.987 intrekken.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van het algemeen bestuur van 11 juli 2018.

De wnd. secretaris-directeur,

De dijkgraaf,

ir. E.J.M. Keulers MMO

drs. ing. P.F.C.W. van der Broeck

Deel III:
De Bijlagen
2017

BIJLAGE A Vaste activa

Omschrijving	Stand 31-12-2016			Mutaties 2017				Stand 31-12-2017			Rente
	Aanschafprijs	Cumulatieve afschrijvingen	Boekwaarde	Vermeerderingen		Verminderingen	Afschrijving	Aanschafprijs	Cumulatieve afschrijvingen	Boekwaarde	
				Extern	Intern						
Financiële vaste activa											
* aandelen	354.329	-	354.329	200	-	-	-	354.529	-	354.529	Geen rente
Totaal financiële vaste activa	354.329	-	354.329	200	-	-	-	354.529	-	354.529	-
Immateriële vaste activa											
* afsluiten geldleningen	1.713.928	1.639.009	74.919	-	-	-	44.516	1.713.928	1.683.525	30.403	Geen rente
* onderzoek en ontwikkeling	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
* overige immateriële activa	5.845.821	3.645.740	2.200.081	2.452.610	-	611.989	1.009.560	7.686.442	4.655.300	3.031.142	35.953
* bijdragen aan activa in eigendom van:											
- overheden	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- overigen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- rijk	44.649.857	2.528.636	42.121.221	11.711.319	-	-	1.711.404	56.361.176	4.240.040	52.121.136	647.702
Totaal immateriële vaste activa	52.209.606	7.813.385	44.396.221	14.163.929	-	611.989	2.765.480	65.761.546	10.578.865	55.182.681	683.654
Materiële vaste activa											
* bedrijfsgebouwen	20.225.155	9.661.456	10.563.699	7.546.657	-	3.400.000	725.310	24.371.812	10.386.766	13.985.047	168.717
* gronden	12.305.704	3.653.303	8.652.401	3.955.593	-	2.351.986	890.066	13.909.311	4.543.370	9.365.942	123.835
* waterbouwkundige werken	225.806.128	94.981.275	130.824.853	11.991.790	525.192	3.218.897	7.967.300	235.104.212	102.948.575	132.155.637	1.807.392
* overige bedrijfsmiddelen	7.859.619	4.643.535	3.216.084	223.494	-	-	1.136.505	8.083.114	5.780.040	2.303.073	37.932
* machines, apparaten en werktuigen	1.556.075	795.665	760.411	115.787	-	-	238.913	1.671.862	1.034.577	637.285	9.606
* waterkeringen	17.250.222	2.430.952	14.819.270	24.093.062	567.085	34.535.417	541.160	7.374.951	2.972.112	4.402.839	132.108
Totaal materiële vaste activa	285.002.904	116.166.186	168.836.718	47.926.383	1.092.276	43.506.301	11.499.254	290.515.263	127.665.440	162.849.823	2.279.589
TOTAAL VASTE ACTIVA	337.566.839	123.979.571	213.587.268	62.090.511	1.092.276	44.118.289	14.264.734	356.631.337	138.244.305	218.387.033	2.963.244

met de omgeving, voor de omgeving

BIJLAGE B Reserves en voorzieningen

	Stand 31/12/16	Mutaties in 2017					Stand 31/12/17	Rente toerekening 2017		
		Vermeerderingen			Verminderingen			Bedrag	tbv. produkt	Rente% 2018
		Interne		Externe	Interne	Externe				
		Rente	Overige							
Algemene reserves										
Algemene reserve watersysteem- en zuiveringsbeheer (incl wettelijke reserve onderzoek en ontwikkeling conform art.2:365 lid 2 BW)	8.150.930		200				8.151.130	80500	0,0%	
Totaal Algemene reserves	8.150.930	0	200	0	0	0	8.151.130	0		
Bestemmingsreserves tariefegalisatie										
Egalisatiereserve ontw. waterschapslasten watersysteemheffing	9.826.774		1.419.882		6.651.210		4.595.446	80500	0,0%	
Egalisatiereserve ontw. waterschapslasten zuiveringsheffing	16.502.114				6.299.835		10.202.279	80500	0,0%	
Totaal Bestemmingsreserve tariefegalisatie	26.328.888	0	1.419.882	0	12.951.045	0	14.797.725	0		
Bestemmingsreserves										
Calamiteiten watersysteembeheer	2.000.000						2.000.000	80500	0,0%	
Riooloverstorten	1.794.325		1.747.424				3.541.749	80500	0,0%	
Bestrijding hoogwater	450.000				450.000		0	80500	0,0%	
Stimulering verbetering watersystemen; overstortregeling	1.560.000				19.919		1.540.081	80500	0,0%	
Mobiliteit	852.544				852.544		0	80500	0,0%	
Saneringskosten	698.679				698.679		0	80500	0,0%	
Bedrijfsvoering 2012 e.v.	988.077				988.077		0	80500	0,0%	
Dekking afschrijvingen	2.261.101				2.261.101		0	80500	0,0%	
Subsidies afkoppelen regenwater	2.000.000				66.336		1.933.664	80500	0,0%	
Samenwerking in de afvalwaterketen	92.068				92.068		0	80500	0,0%	
Capaciteit Waterketen- en kwaliteit	105.000				105.000		0	80500	0,0%	
Beekontwikkeling (BOP's)	385.205				56.113		329.092	80500	0,0%	
Risicovollebeplanting	488.505				138.525		349.980	80500	0,0%	
Waterkwaliteit/NLP next Generation	525.000				200.000		325.000	80500	0,0%	
Kennisopbouw waterkwaliteit en ecologie	128.064				103.670		24.394	80500	0,0%	
IBRAHYM waterkwaliteitsmodellering	69.000						69.000	80500	0,0%	
Netcentrisch werken	112.000						112.000	80500	0,0%	
Frictiekosten	4.000.000		2.942.932		1.151.862		5.791.070	80500	0,0%	
Groot onderhoud maatregelen Niers	0		270.000				270.000	80500	0,0%	
Kennisontwikkeling systeeminovatie mineralen	0		24.200				24.200	80500	0,0%	
Stimulering klimaatadaptieve peilgestuurde drainage	0		103.311				103.311	80500	0,0%	
Assetmanagement watersysteem	0		2.137.087				2.137.087	80500	0,0%	
Totaal Bestemmingsreserves	18.509.568	0	7.224.954	0	7.183.894	0	18.550.628	0		
TOTAAL EIGEN VERMOGEN	52.989.386	0	8.645.036	0	20.134.939	0	41.499.483	0		
Voorzieningen										
<i>Voorzieningen voor arbeidsgerelateerde verplichtingen</i>										
Pensioen / uitkeringsverplichtingen	3.162.361		599.504			238.219	3.523.646	80500	0,0%	
Persoonsgebonden basisbudget	226.150		350.000			52.174	523.976	80500	0,0%	
<i>Voorzieningen voor onderhoudswerkzaamheden</i>										
Onderhoud kantoorgebouw Sittard	280.772		86.000				366.772	80500	0,0%	
Onderhoud waterkrachtcentrale ECI	76.000		13.000				89.000	80500	0,0%	
Onderhoud bedrijfspand Rijksweg Noord 305	98.929		56.000			46.681	108.248	80500	0,0%	
Groot onderhoud kantoorgebouw Blerick	491.148		10.900				502.048	80500	0,0%	
Onderhoud waterkeringen (Noord-en midden Limburg)	369.774		600.000			737.585	232.189	80500	0,0%	
Onderhoud (Hoogwater)loods Horst	13.500		4.500				18.000	80500	0,0%	
Onderhoud loods Nederweert	21.600		7.200				28.800	80500	0,0%	
<i>Voorzieningen voor claims van ingezetenen en bedrijven</i>										
Voorziening natschade peilopzet Maas	1.387.880					16.997	1.370.883	80500	0,0%	
TOTAAL VOORZIENINGEN	6.128.114	0	1.727.104	0	0	1.091.656	6.763.562	0		
Resultaat										
Exploitatiesaldo 2016	-11.490.103		11.490.103				0	80500	0,0%	
Exploitatiesaldo 2017	0				5.032.608		-5.032.608			
TOTAAL RESULTAAT	-11.490.103	0	11.490.103	0	5.032.608	0	-5.032.608	0		

BIJLAGE C Vaste schulden

	Stand 31-12-2016	Mutaties in 2017			Stand 31-12-2017	Rente ten laste van 2017	Gemiddelden	
		Vermeer- deringen	Verminderen				Rente- voet	Restant looptijd
			Gewone aflossingen	Extra aflossingen				
Vaste schulden								
<i>* leningen opgenomen bij:</i>								
- Nederlandse Waterschapsbank	106.884.229	30.000.000	12.688.913		124.195.316	2.738.805	2,27%	18 jr
- Rabobank Nederland - SWAP / Rabobank International						-23.992		
- Bank voor Nederlandse Gemeenten	2.268.901		567.225		1.701.676	108.028	5,85%	3 jr
- A.S.N. Bank N.V.	6.720.000		480.000		6.240.000	244.175	3,87%	13 jr
Totaal vaste schulden	115.873.130	30.000.000	13.736.138	0	132.136.992	3.067.016		

BIJLAGE D Personeelslasten

Onderdeel	Rekening 2017					Totaal personeelslasten begroting
	Antal fte begroting	Antal fte rekening	Salarissen	Sociale premies	Totaal personeelslasten	
Bestuur			634.807	21.241	656.048	682.700
Bestuursondersteuning en concerncontrol	7,89	7,89	598.470	140.899	739.369	714.800
Programma watersysteem en -keten	150,19	143,02	7.687.419	2.012.994	9.700.413	10.213.000
Programma waterkeringen	53,62	48,42	2.748.940	718.293	3.467.233	3.754.900
Programma bestuur en organisatie	102,46	98,91	5.376.129	1.438.330	6.814.459	7.548.900
Subtotaal	314,16	298,24	17.045.765	4.331.757	21.377.522	22.914.300
Flexibel in te zetten personeel & wachtdiensten	3,34	2,00	300.179	161.535	461.714	681.700
Vrijvallen reservering verlofdagen WRO			-745.701		-745.701	
Totaal	317,50	300,24	16.600.243	4.493.292	21.093.535	23.596.000

BIJLAGE E Berekening van het rente omslagpercentage

Het rente-omslagpercentage wordt berekend door de totale lasten van het waterschap die samenhangen met de aangegane geldleningen te delen door de totale boekwaarde van de vaste activa.

De totale lasten bestaan uit de volgende componenten:

- 1 de over vaste geldleningen te betalen rente;
- 2 de betaalde rente die verband houdt met kortlopende geldleningen (inclusief rekening-courant) die zijn aangegaan om vaste activa te financieren (in de begroting kan dit percentage worden geraamd door het financieringstekort te vermenigvuldigen met het percentage dat naar verwachting gedurende het begrotingsjaar voor kortlopende geldleningen verschuldigd zal zijn);
- 3 de bespaarde rente in verband met de eigen financieringsmiddelen van het waterschap (reserves en voorzieningen);
- 4 de afschrijvingen van de kosten van de geldleningen.

In de berekening dient worden uitgegaan van de gemiddelde boekwaarde van de activa, de gemiddelde stand van de geldleningen en de gemiddelde stand van de eigen financieringsmiddelen.

De berekening van het rente-omslagpercentage is als volgt:

1 **Rente vaste geldleningen:** € 3.067.016

2 **Rente financieringsmiddelen:**

Gemiddelde financieringspositie:

	31-12-2016	31-12-2017	Gemiddeld
Totaal boekwaarde vaste activa	213.587.268	218.387.033	215.987.151
Totaal lang vreemd vermogen	115.873.130	132.136.991	124.005.061
Totaal eigen financieringsmiddelen	59.117.500	48.262.846	53.690.173
Financieringsoverschot cq -tekort	-38.596.638	-37.987.196	-38.291.917

Betaalde rente die verband houdt met financieringstekort - -148.289

3 **Bespaarde rente** - -

4 **Afschrijvingen van de kosten van de geldleningen** - 44.516

Totale lasten die samenhangen met de aangegane geldleningen € **2.963.244**

Gemiddelde boekwaarde vaste activa na correctie

	31-12-2016	31-12-2017	Gemiddeld
Totaal boekwaarde vaste activa	213.587.268	218.387.033	215.987.151
Totaal buiten de rente-omslag houden	429.248	384.932	407.090
Gemid.boekwaarde vaste activa na correctie	213.158.020	218.002.100	215.580.060

Het rente-omslagpercentage bedraagt:

Lasten samenhangend met aangegane geldleningen	2.963.244		
Gemiddelde boekwaarde vaste activa na correctie	<u>215.580.060</u>		
		afgerond	1,37%

BIJLAGE F Kostenverdeelstaat

Programma's	Netto kosten voor doorberekening	Bijdrage WBL	Bijdrage BsGW	Doorberekende kosten					Totaal na doorberekening
				Kapitaallasten	Huisvesting	Ondersteunende producten	Indirecte kosten	Werkmaterieel	
Eigen plannen	404.789	316.328	-	112.241	-	145.654	2.273.478	-	3.252.490
Plannen van derden	563.832	-	-	-	-	202.878	1.593.244	-	2.359.954
Beheersinstrumenten watersALstemen	-	-	-	20.972	-	-	736.562	-	757.534
Aanleg, verbetering en onderhoud watersALstemen	6.218.923	-	-	10.996.177	366.286	2.237.690	7.529.637	1.010.322	28.359.035
Baggeren van waterlopen en saneren van waterbodems	344.784	-	-	-	-	124.060	25.180	-	494.024
Beheer hoeveelheid water	404.425	-	-	199.929	-	145.520	1.225.501	-	1.975.375
Calamiteitenbestrijding watersALstemen	23.163	-	-	13.512	-	8.334	502.990	-	547.999
Monitoring watersALstemen	1.222.504	-	-	289.838	-	439.881	1.841.286	-	3.793.509
Getransporteerd afvalwater	-	12.164.840	-	-	-	-	-	-	12.164.840
Gezuiverd afvalwater	-	38.791.729	-	-	-	-	-	-	38.791.729
Verwerkt slib	-	17.014.054	-	-	-	-	-	-	17.014.054
Toezicht	-20.239	158.399	-	-2.162	-	-7.282	2.808.898	-	2.937.614
Regulering lozingen	-	110.866	-	-	-	-	100.573	-	211.439
Werkmaterieel	377.354	-	-	250.803	-	-	634.746	-1.262.903	-
Watersysteem en -keten	9.539.535	68.556.216	0	11.881.310	366.286	3.296.735	19.272.095	-252.581	112.659.596
Eigen plannen	-	-	-	-	-	-	88.315	-	88.315
Beheersinstrumenten waterkeringen	8.470	-	-	199.077	-	3.048	542.526	-	753.121
Aanleg en onderhoud waterkeringen	1.467.921	-	-	2.935.782	-	528.188	951.077	252.581	6.135.549
Dijkbewaking en calamiteitenbestrijding	208.589	-	-	8.963	253.378	75.055	448.520	-	994.505
Beheer Keurkwartet en VTH-beleid	-	-	-	10.399	-	-	497.480	-	507.879
Vergunningen en meldingen	18.971	-	-	-	-	6.827	1.185.763	-	1.211.561
Adviezen vergunningen	-	-	-	-	-	-	308.920	-	308.920
Waterkering	1.703.951	0	0	3.154.221	253.378	613.118	4.022.601	252.581	9.999.850
Eigen plannen	110.669	-	-	6.660	-	39.821	332.924	-	490.074
Handhaving	-50.000	-	-	-	-	-17.990	542.820	-	474.830
Belastingheffing	1.880.464	-	3.367.987	-	-	-	-	-	5.248.451
Invordering	-	-	1.294.317	-	-	-	-	-	1.294.317
Bestuur	2.817.691	266.579	-	457.762	-	1.013.865	1.051.716	-	5.607.613
Externe communicatie	345.030	-	-	-	-	124.149	1.499.448	-	1.968.627
Kapitaallasten	17.183.462	-	-	-17.183.462	-	-	-	-	-
Indirecte kosten	22.687.550	-	-	-	2.001.730	9.835.643	-34.524.923	-	-
Huisvesting	1.706.876	-	-	914.518	-2.621.394	-	-	-	-
Ondersteunende beheerproducten	6.333.031	-	-	768.991	-	-14.905.341	7.803.319	-	-
Bestuur en Organisatie	53.014.773	266.579	4.662.304	-15.035.531	-619.664	-3.909.853	-23.294.696	0	15.083.912
Totaal	64.258.259	68.822.795	4.662.304	0	0	0	0	0	137.743.358
Onvoorzien WBL		291.682							

BIJLAGE G Kostendragers, programma's, beleidsproducten inclusief dekkingsmiddelen

Programma's en beleidsproducten 2017	Totaal	Kostendrager		Bijdrage aan WBL	Kostendrager		Bijdrage aan BsGW	Kostendrager	
		Watersysteem beheer	Zuiveringsbeheer		Watersysteem beheer	Zuiveringsbeheer		Watersysteem beheer	Zuiveringsbeheer
Eigen plannen	3.252.490	2.448.272	804.218	316.328	-	316.328	-	-	-
Plannen van derden	2.359.954	2.359.954	-	-	-	-	-	-	-
Beheersinstrumenten watersystemen	757.534	757.534	-	-	-	-	-	-	-
Aanleg, verbetering en onderhoud watersystemen	28.359.036	28.359.036	-	-	-	-	-	-	-
Baggeren van waterlopen en saneren van waterbodems	494.024	494.024	-	-	-	-	-	-	-
Beheer hoeveelheid water	1.975.374	1.975.374	-	-	-	-	-	-	-
Calamiteitenbestrijding watersystemen	547.999	547.999	-	-	-	-	-	-	-
Monitoring watersystemen	3.793.510	3.793.510	-	-	-	-	-	-	-
Getransporteerd afvalwater	12.164.840	-	12.164.840	12.164.840	-	12.164.840	-	-	-
Gezuiverd afvalwater	38.791.729	-	38.791.729	38.791.729	-	38.791.729	-	-	-
Verwerkt slib	17.014.054	-	17.014.054	17.014.054	-	17.014.054	-	-	-
Toezicht	2.937.614	1.389.607	1.548.007	158.399	-	158.399	-	-	-
Regulering lozingen	211.438	87.977	123.461	110.866	-	110.866	-	-	-
Watersysteem	112.659.596	42.213.287	70.446.309	68.556.216	0	68.556.216	0	0	0
Eigen plannen	88.315	88.315	-	-	-	-	-	-	-
Beheersinstrumenten waterkeringen	753.121	753.121	-	-	-	-	-	-	-
Aanleg en onderhoud waterkeringen	6.135.549	6.135.549	-	-	-	-	-	-	-
Dijkbewaking en calamiteitenbestrijding	994.505	994.505	-	-	-	-	-	-	-
Beheer Keurkwartel en VTH-beleid	507.879	507.879	-	-	-	-	-	-	-
Vergunningen en meldingen	1.211.561	605.780	605.781	-	-	-	-	-	-
Adviezen vergunningen	308.920	154.460	154.460	-	-	-	-	-	-
Waterkering	9.999.850	9.239.609	760.241	0	0	0	0	0	0
Eigen plannen	490.074	490.074	-	-	-	-	-	-	-
Handhaving	474.830	237.415	237.415	-	-	-	-	-	-
Belastingheffing	5.248.451	4.200.868	1.047.583	-	-	-	3.367.986	2.320.403	1.047.583
Invordering	1.294.318	647.159	647.159	-	-	-	1.294.318	647.159	647.159
Bestuur	5.607.612	2.937.568	2.670.044	266.579	-	266.579	-	-	-
Externe communicatie	1.968.627	1.082.745	885.882	-	-	-	-	-	-
Bestuur en Organisatie	15.083.912	9.595.829	5.488.083	266.579	0	266.579	4.662.304	2.967.562	1.694.742
Programmatotaal	137.743.358	61.048.725	76.694.633	68.822.795	0	68.822.795	4.662.304	2.967.562	1.694.742
Onvoorzien WL	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Onvoorzien WBL	+	291.682	-	291.682	-	291.682	-	-	-
Vrije ruimte goodwill BsGW	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Frictiekosten BsGW	+	541.799	352.200	189.599	-	-	-	-	-
Goodwill toetreders BsGW	-/-	2.014.984	1.309.700	705.284	-	-	-	-	-
Resultaat WBL	-/-	1.457.828	1.457.828	-	-	-	-	-	-
Totaal netto kosten	135.104.027	60.091.225	75.012.802	69.114.477	-	69.114.477	4.662.304	2.967.562	1.694.742
Opbrengst waterschapsbelastingen	+	135.874.686	58.115.929	77.758.757	-	-	-	-	-
Correctie kwijtschelding	-/-	5.305.296	1.866.354	3.438.942	-	-	-	-	-
Correctie oninbaarheid	-/-	497.971	216.172	281.799	-	-	-	-	-
Totaal dekkingsmiddelen	130.071.419	56.033.403	74.038.016						
onttrekken uit reserves	5.032.608	4.057.822	974.786						

BIJLAGE H Treasury

KASGELDLIMIET (X € 1.000)	2017
----------------------------------	-------------

Begrotingstotaal	139.211
Percentage	23%
Kasgeldlimiet	32.019
Financieringstekort (-) / overschot (+)	34.361-

Ruimte (+) / overschrijding (-)	2.342-
--	---------------

TOETS RENTERISICONORM (x € 1.000)	2017
--	-------------

<i>Renterisico op vaste schulden</i>	
1a Renteherziening vaste schulden o/g	13.600
1b Renteherziening vaste schulden u/g	-
1 Netto herziening vaste schulden (1a - 1b)	13.600
2 Betaalde aflossingen	13.736

3 Renterisico op vaste schuld (1+2)	27.336
--	---------------

<i>Renterisiconorm</i>	
4.a Begrotingstotaal	139.211
4.b Het bij ministeriële regeling vastgestelde percentage	30%

4 Renterisiconorm (4ax4b)	41.763
----------------------------------	---------------

Toets renterisiconorm	
4 Renterisiconorm	41.763
3 Renterisico op vaste schuld	27.336

5 Ruimte (+) / Overschrijding (-) (4-3)	14.427
--	---------------

BIJLAGE I EMU-Saldo

Onderdeel, bedragen X € 1.000	2017 Begroting	2017 Gewijzigde begroting	2017 Realisatie	
1. Exploitatiesaldo voor bestemming reserves	-	6.500	7.934	5.033
2. Invloed investeringen				
- bruto-investeringsuitgaven	-	60.889	58.420	63.183
+ investeringssubsidies	+	34.205	33.326	44.118
+ verkoop materiële en immateriële vast activa	+			
+ afschrijvingen	+	13.614	13.601	14.265
3. Invloed voorzieningen				
+ toevoegingen aan voorzieningen ten laste van de exploitatie	+	765	1.128	1.727
- onttrekkingen aan voorzieningen t.b.v. de exploitatie	-			
- betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-	1.239	1.602	1.092
+ externe vermeerderingen van voorzieningen	+			
4. Invloed reserves				
- betalingen rechtstreeks uit reserves	-			
+ externe vermeerderingen van reserves	+			
5. Deelnemingen en aandelen				
- boekwinst	-			
+ boekverlies	+			
EMU-saldo volgens begroting (+ overschot / - tekort)	-	20.044	19.901	9.198

realisatie versus gewijzigde begroting, per onderdeel

Het exploitatiesaldo is als gevolg van enerzijds lagere kosten en anderzijds hogere opbrengsten gestegen.

Voor een toelichting, zie hoofdstuk 9.

De investeringsuitgaven en -inkomsten zijn beiden hoger. Voor een toelichting op de afwijking per programma, zie hoofdstuk 7.

De afschrijvingen zijn gestegen door de extra afschrijving van € 1.385.400. Zie 9.1 toelichting rente + afschrijving.

De toevoegingen aan de voorzieningen zijn gestegen, zie 9.1 toelichting op de toevoeging aan voorzieningen.

De rechtstreekse betalingen uit de voorzieningen zijn toegenomen door uitbetaling van pensioenverplichting van bestuurders.

Aandeel EMU-tekort gemeenschappelijke regelingen	2017 Begroting	2017 Realisatie	
- BsGW	-	10	134
- WBL	+	2.239	4.627
EMU-saldo gemeenschappelijke regelingen (+ overschot / - tekort)	+	2.229	4.493

INTEGRAAL EMU-TEKORT Waterschap Limburg	-	17.815	4.705
--	---	---------------	--------------

BIJLAGE J Investeringsoverzicht

INVESTERINGSOBIJCT PER PROGRAMMA															
Project	AT	Omschrijving	VK	UITGAVEN				INKOMSTEN				GEVOTEERD KREDIET			
				Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	per 31-12-2017 UITG	Netto in 2017 gevoteerd INK		
P003101	30	Aansluiten oude Geulmeanders, Gulpen	**	141	25	14	155	4	-	-	4	-	-	-	
P003102	30	Herinrichting Geul benedenstrooms kern Valkenburg fase 2 (Leeuw)	**	91	75	56	147	-	-	-	-	-	-	-	
P003103	30	Vispassage Epermolens	**	13	-	1	14	-	-	1	1	-	-	-	
P003104	30	Vispassage Volmolens		242	100	43	285	12	25	189	201	890	209	-	
P026401	30	Herinrichting Kanjel en Gelei, gemeenten Meerssen en Maastricht	**	604	100	21	625	21	25	84	105	-	-	-	
P034201	30	Vispassage Wittemermolens Wittem	**	143	75	27	170	25	19	-	25	-	-	-	
P057301	30	Vispassage Baalsbruggermolens Kerkrade		83	57	44	127	20	14	-	20	515	129	385	
P080102	30	Rode Beek Susteren - Oud Roosteren	**	476	100	152	628	-	25	60	66	-	-	-	
P086201	30	Herinrichting Geleenbeek Corio Glana algemeen		9.413	1.750	2.305	11.718	5.344	438	114	5.468	8.830	2.695	-	
P115201	30	Corio Glana Highlight 20 fase 1	**	87	300	253	340	-	-	83	85	-	-	-	
P115202	30	Ontkluizing Keutelbeek Sittard, fase 1		44	930	932	976	-	233	234	234	1.035	-	-	
P116901	30	Regenwaterbuffer Spaans Vonderen	**	1	20	21	22	-	-	-	-	-	-	-	
P148302	30	Pilot retentiegebied Breevennen		-	10	9	9	-	-	-	-	86	-	-	
P151401	30	Wolse Molensbeek	**	60	50	18	78	98	13	79	19	-	-	-80	
P151402	30	Herinrichting benedenloop Wolse Molensbeek	**	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	
P180901	30	Herinrichting benedenloop Kwistbeek	**	-	10	3	3	-	3	1	1	-	-	-	
P180902	30	Gebiedspilot Kwistbeek	**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
P181701	30	Tielebeek bovenloop	**	145	200	267	412	54	50	41	96	-	-	-180	
P208401	30	Herinrichting Slijbeek	**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
P254601	30	Loosbeek tr. Venraysch Broek		364	350	368	732	27	-	-	27	2.813	-	-	
P254602	30	Loosbeek tr. De Spunkt		311	-	28	339	27	-	-	27	2.745	-	-	
P282101	30	Herinr. Castenrayse vennen	**	232	50	30	242	-	-	-	-	-	-	-186	
P316101	30	Herinrichting Thomerbeek	**	128	100	42	170	128	25	91	37	-	-	-152	
P316801	30	Groote Molensbeek A73	**	1.663	50	323	1.986	573	13	81	654	-	-	-2.186	
P316802	30	Groote Molensbeek - Kasteelse bossen		18	20	12	30	-	3	4	6	2.370	670	1.680	
P325202	30	Herinrichting benedenloop Ungforterbeek	**	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	
P360007	30	Grondverwerving meandering waterlopen		886	200	133	1.019	-	-	-	-	3.005	-	-	
Projecten Beekherstel				15.145	4.572	5.084	20.229	6.333	888	721	7.054	22.289	3.703	-918	
P000101	30	Herstel Maasmeanders		21	40	1	24	43	-	-	43	257	179	-	
P000102	30	Verbetering watervdeling Maasvelderbeek - Vijverpartijen		1.039	150	312	1.271	-	-	-	-	1.360	-	-	
P000103	30	Herinrichting brongebied Maasvelderbeek		322	5	4	326	146	-	-	146	447	101	-	
P026201	30	Sanering en herinrichting Oude Kanjel en Kanjel benedenstrooms Kanaal	**	221	-	2	223	-	-	-	-	-	-	-	
P026202	30	Herinrichting Oude Kanjel (Fase 1: Itteren - Geul)		316	-	33	349	156	-	-	156	541	339	-	
P065101	30	Herinrichting van oude Roermeanders		852	10	60	912	512	-	-	512	643	455	-	
P066102	30	Herinrichting en herstel oevers Roer		1.049	2	22	1.071	519	-	-	519	1.077	414	-	
P071001	30	Herindeling Vlootbeek Aerswinkel - grens Nederland-Duitsland		1.577	10	7	1.584	1.125	-	-	1.125	3.083	1.497	-	
P077801	30	Herinrichting Vulensbeek, fase 2	**	232	-	-	232	13	-	-	13	-	-	-	
P078301	30	Herinrichting Middegraaf		1.682	200	249	1.931	1.054	-	18	1.072	4.111	1.558	-	

INVESTERINGSOBSJEET PER PROGRAMMA														
Project	AT	Omschrijving	VK	UITGAVEN				INKOMSTEN				GEVOTEERD KREDIET		Netto in 2017 gevoteerd
				Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	UITG	INK	
P080101	30	Herinrichting Rode Beek, Jabeeek Schinveld		505	900	364	1.469	180	276	127	307	3.500	-	-
P080101	30	Ontkluizing Rode Beek Brunssum		3.631	100	89	3.720	84	-	-	84	3.663	-	-
P083801	30	Herinrichting Ruischarbeekje / Schinveldse Es		343	-	-	343	17	-	-	17	446	85	-
P086202	30	Herinrichting Geleenbeek Echt - Beekmondig + Sifon	**	235	-	2	237	-	-	39	39	-	-	-
P086203	30	Beekdalen Geleen		405	-	2	407	84	-	-	84	478	-	-
P086204	30	Herinrichting Geleenbeek Millen - Nieuwstadt	**	122	-	1	123	-	-	-	-	-	-	-
P086205	30	Herinrichting Geleenbeek Oud-Roosteren A2	**	1.045	6	11	1.056	-	2	145	145	-	-	-
P086206	30	Herinrichting Geleenbeek Katsbeek Nieuwstadt - Oud Roosteren	**	967	2	3	972	-	1	28	28	-	-	-
P086207	30	Compartimeteringsdijk Oud-Roosteren		19	220	227	246	-	-	-	-	350	-	-
P096301	30	Herinrichting gedeelte Caumerbeek nabij Aambos		1.231	250	264	1.495	249	331	331	582	1.780	524	-
P096302	30	Opheffen overkluizing Caumerbeek, fase 1		895	-	-	895	-	-	-	-	853	-	-
P096303	30	Opheffen overkluizing Caumerbeek, fase 2		495	-	-	495	-	-	-	-	533	-	-
P096304	30	Opheffen overkluizing Caumerbeek, fase 3		644	3	4	648	161	-	-	161	1.050	-	-
P096305	30	Opheffen overkluizing Caumerbeek, fase 4/5		701	-	-	701	175	-	-	175	700	-	-
P088901	30	Aanleg regenwaterbuffer Nieuwhuis, Grijzegrubben te Nuth	**	47	-	-	47	-	-	-	-	-	-	-
P111701	30	Herinrichting Keutelbeek, kern Beek inclusief OAS		1.684	1	2	1.686	228	-	-	228	4.831	-	-
P118601	30	Wateroverlast stroomgebied Ur, Stein		521	15	14	535	118	-	-	118	545	140	-
P139001	30	Herinrichting Aalsbeek Holtmühle		272	-	-	272	108	-	-	108	272	50	-
P141001	30	Everlose Beek Omleiding		2.336	60	89	2.405	630	187	159	789	2.400	800	-
P141002	30	Everlose Beek Maasmondig		2.223	325	264	2.487	1.501	200	150	1.651	2.550	1.282	-
P146801	30	Sarsven/Banen		979	205	96	1.075	-	-	26	26	1.400	300	-
P147701	30	Aanpak Wateroverlast Niers		-	100	30	30	-	-	-	-	100	-	100
P148301	30	Oostrumse beek fase 3		466	30	88	532	96	-	-	96	546	131	40
P154801	30	Aanpassen watergang Griendtsveen		-	20	50	50	-	-	-	-	83	-	83
P156601	30	Finetuning Broekloop		96	-	-	96	-	-	-	-	30	-	-
P168401	30	Herinr. Leukerbeek fase 2		1.714	-	-	1.714	949	-	-	949	1.850	200	-
P177801	30	Herinrichting Schelkensbeek		792	1	1	793	107	-	-	107	799	161	-
P177802	30	Schelkensbeek duiker		43	-	-	43	18	-	-	18	70	-	-
P180601	30	Herinrichting Springbeek		720	578	412	1.132	306	-	4	310	1.300	351	-
P180602	30	Springbeek Maasmondig		689	100	89	758	236	46	173	409	1.100	500	-
P181702	30	Tielebeek; herinrichting benedenloop		1.163	5	1	1.164	657	-	-	657	1.660	640	-
P187501	30	Venlose Molenbeek Herinrichting		626	573	543	1.175	188	54	70	258	1.200	430	-
P192701	30	Meilossing, afronding herinrichting	**	38	-	-	38	-	-	-	-	-	-	-40
P199901	30	WB21 Bestek 7 Winnerstraatlossing		446	8	8	452	34	-	-	34	570	-	-
P251501	30	Kabroeksebeek, duiker Horst		834	566	495	1.329	250	100	100	350	1.450	350	100
P251502	30	Kabroeksebeek - werkpadi America		265	200	205	470	-	-	-	-	580	-	-
P251503	30	Kabroeksebeek - Samenwerken Horst		328	-	27	301	40	-	-	40	370	-	-
P254501	30	Herinr. Oude Graaf/ret.vz. Sterksel.Aa		3.395	-	3	3.398	1.076	-	-	1.076	3.450	1.100	-
P254603	30	Loobeek en Afleid. kan herinr.		354	-	-	354	-	-	-	-	482	-	-
P254604	30	Loobeek tr. De Haag		1.908	20	22	1.930	1.177	-	-	1.177	2.900	1.386	-

Project	AT	Omschrijving	VK	INVESTERINGSOBJEKT PER PROGRAMMA								GEVOTEERD KREDIET		
				UITGAVEN				INKOMSTEN				per 31-12-2017		Netto in 2017 gevoteerd
				Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	UITG	INK	
P262701	30	Herinr.Haelensebeek Hhu-Nunhem		1.985	850	803	2.788	718	-	718	3.532	-800	-	
P263201	30	Elsbeek; wateroverlast Tongerlo		215	-	3	218	-	-	-	247	-	-	
P316701	30	Herinrichting Teutebeek		582	4	2	584	486	-	486	661	440	-	
P316800	30	Maesgaard Algemeen		181	2	3	183	-	-	-	187	-	-	
P316803	30	Herinr.bvmlp.Gr.M.bk.Boksloot		1.337	100	50	1.387	499	-	499	1.536	542	-	
P316804	30	Gr. Molenb traj. Peelw. A73		234	-	-	234	-	-	-	225	-	-	
P316805	30	Modelverbetering Grootte Molenbeek		178	-	-	178	-	-	-	235	-	-	
P319401	30	Herinrichting Heukelomsebeek (2008)		770	2	3	772	223	-	228	1.771	707	-	
P324401	15	Vervangen pompen in gemeal Ijzerenman		-	40	-	-	-	10	-	40	-	40	
P325201	30	Herinrichting Lingsforterbeek		787	-	-	787	432	-	432	800	360	-	
P350001	30	Herinrichting Mergelland-Oost		10.006	-	-	10.006	815	-	815	10.785	732	-	
P360004	30	Vergroten buffers fase 2		3.503	5	1	3.504	1.444	-	1.444	3.879	1.500	-116	
P360009	15	Optimalisatie/modernisering meetnet		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
P360010	0	Voorbereidingskosten (VK) Watersysteemprojecten	**	-	-	-	-	-	-	-	10.000	-	4.300	
P360011	5	Gebiedsgericht stand-still		162	-	-	162	-	-	-	-	-	-	
P360013	0	Strategische grondverwerving (SGV) Watersysteemprojecten		1.579	-	773	2.352	-	-	-	15.000	-	15.000	
P360014	0	Strategische grondverwerving proj.		3.839	600	-270	3.563	-	-	-	-	-	-	
P360015	0	Strategische grondverwerving verg.		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
P360016	0	Strategische grondverwerving - Grondwaterputten		3	-	-9	-	-	-	-	-	-	-	
P360017	30	Rente strategische grondvoorraad		1.235	-	-	1.235	-	-	-	-	-	-	
P360019	30	WB21 toets 2015		36	150	188	224	-	38	56	2.030	-	-	
P360020	5	Herijking projecten Watersysteem		51	46	46	97	-	-	-	100	-	-	
P360021	0	Finetuning projecten beekherstel		1	10	-	1	-	-	-	100	-	-	
P360023	30	Nieuw Limburgs Peil (NLP) St.Jansberg		214	14	-14	228	157	-	157	240	195	-	
P360025	30	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Operationeel Bewakingsmeetnet		131	40	-	131	-	-	-	172	-	-	
P360026	30	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Wateroverlast Niers		60	-19	-19	41	-	-	-	50	-	-	
P360027	30	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Grootte Molenbeek Rieterdijk		4	-	-	4	-	-	-	255	-	-	
P360028	5	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Legger Streefpeilen		1	4	4	5	-	-	-	50	-	-	
P360030	15	Vervanging gemalen/stuwten		481	140	-	481	-	-	-	621	-	-	
P360031	30	Venherstel		379	-	-	379	-	-	-	400	-	-	
P360032	10	Vastleggen 0 situatie herinrichting behoeft bk		469	8	9	478	-	-	-	554	-	-	
P360034	5	Water in balans		-	345	491	491	-	-	-	1.500	-	1.500	
P360035	5	Gebruik gebiedseigen grond in keringen en regenwaterbuffers		-	232	232	232	-	-	-	232	-	232	
P360036	5	Uitwerking stappenplan Code Oranje		-	170	133	133	-	-	-	300	-	-	
P360037	0	Te verkopen gronden		37	-	-37	-	-	-	-	-	-	-	
P360038	5	Vervanging landmeetapparatuur		50	-	-	50	-	-	-	56	-	-	
P360039	15	Hernieuwde profilering waterlopen		-	-	105	105	-	-	-	106	-	106	
P399999	30	Correctie begroting (MIP) projecten Watersysteem		-	-2.390	-	-	-	3	-	-	-	-	
Projecten Overig				71.004	5.056	7.025	78.029	17.011	1.250	1.433	18.444	111.074	18.229	21.345

INVESTERINGSOBJEKT PER PROGRAMMA														
Project	AT	Omschrijving	VK	UITGAVEN				INKOMSTEN				GEVOTEERD KREDIET		
				Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	per 31-12-2017 UITG	per 31-12-2017 INK	Netto in 2017 gevoteerd
P261301	30	Heidsche Peel NLP		138	20	9	147	20	-	01	51	310	-	-
P360003	5	GGOR Heuvelland		445	75	263	734	334	19	-	334	675	506	-
P360022	30	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Herstelmaatregelen		49	100	14	63	-	-	-	-	747	-	-
P360024	30	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Subirrigatie		58	50	58	116	27	55	-	27	165	95	-
P360029	5	Nieuw Limburgs Peil (NLP) Streefbeeld Stroomgebiedsbrade Ecologische		1	50	34	35	-	-	-	-	75	-	-
P360040	30	Optimalisatie hoofdstelsel wateraanvoer (Noordervaart en	**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Projecten Verdrogingsbestrijding				691	295	403	1.095	381	74	31	412	1.972	601	-
P003105	30	Herstel kademuuren en vispassage Commandeursmolen		105	700	473	579	-	175	-	-	1.700	-	-
P360006	30	Kleine investeringswerken fase 3		100	100	165	265	-	-	-	-	4.300	-	4.300
P360008	15	Waterstand- en afvoermeters		352	-	-	352	-	-	-	-	480	-	-
P503001	10	Vervanging meetapparatuur monitoring		199	-	12	211	-	-	-	-	190	-	-
P503002	5	Tractiemiddelen buitendienst		717	280	116	833	-	-	-	-	930	-	-
Projecten Vervanging en aanpassing assets				1.473	1.080	766	2.240	-	175	-	-	7.600	-	4.300
P042401	30	Aanleg hoogwaterbescherming Slenaken	**	262	125	341	403	42	-	02	77	-	-	-
P063103	30	Maatregelen wateroverlast Roer		424	225	132	556	-	-	-	-	1.860	188	-
P096306	30	Bufferdam de Dem/Caumerbeek middenloop		22	50	15	37	-	-	-	-	340	-	-
P360001	5	Voorbereiding maatregelen verhogen beschermingsniveau bebouwd gebied		449	1.000	726	1.175	-	250	294	294	1.600	-	-
P360002	30	Grondverwerving MVB100/BOOST		86	-	-86	-	-	-	-	-	-	-	-
P360005	30	Vergroten buffers fase 3		1.765	1.700	1.918	3.681	7	425	1.180	1.180	3.229	1	-
P360012	5	Bos-Omar		263	65	24	307	-	-	-	-	403	-	-
Projecten Waterveiligheid				3.291	3.165	2.870	6.159	49	675	1.512	1.561	7.432	189	-
				** Betreft voorbereidingskosten watersysteemproject (krediet € 10.000.000, P360010)										
PROGRAMMA WATERSYSTEEM EN -REKEN				81.604	14.168	16.348	107.752	-21.774	3.062	1.697	27.471	158.367	22.722	-24.727
P400001	30	Bijdrage kosten HWBP		45.486	11.711	11.711	57.197	-	-	-	-	57.175	-	11.711
P400002	5	Gegevensverzameling primaire waterkeringen		263	50	95	358	-	-	-	-	750	-	-
P400003	5	Uitvoeren veiligheidstoetsing waterkeringen		777	-	-	777	-	-	-	-	900	-	-
P400004	0	Gebiedsontwikkeling Doljen Wanssum (GOW) - Cap. Planstudie		258	-	-58	200	200	-	-	200	500	500	-
P400005	10	Vullen beheersregister waterkering		42	20	-	42	-	-	-	-	69	-	-
P400006	5	Opstellen beheerplan waterkeringen		117	-	-	117	-	-	-	-	100	-	-
P400007	0	Programmateam Deltaprogramma Maas		996	133	114	1.110	1.110	19	-	1.110	1.110	1.110	-
P400008	0	RVG - Restwerkzaamheden		5.641	1	-	5.641	5.712	-	106	5.820	6.140	6.140	-
P400009	0	Deltaprogramma Maas 2		-	555	337	337	-	555	318	318	1.658	1.658	-
P41****	30	HoogWaterBeschermingsProgramma		12.643	13.240	11.889	24.342	6.737	11.800	13.333	21.950	120.954	108.963	8.499
P42****	0	RWS Maaswerken		24.135	17.890	15.369	39.304	17.921	17.890	21.382	39.304	81.599	81.600	-
PROGRAMMA WATERKERINGEN				90.358	43.600	39.967	129.425	13.180	30.294	17.023	68.702	270.955	199.071	-20.210

Project	AT	Omschrijving	VK	INVESTERINGSOBJECT PER PROGRAMMA								GEVOTEERD KREDIET		
				UITGAVEN				INKOMSTEN				per 31-12-2017		Netto in 2017 gevoteerd
				Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	Realisatie tm 2016	Begroting 2017	Realisatie 2017	Totaal	UITG	INK	
P501001	20	Huisvesting Waterschap Limburg		267	7.900	7.547	7.814	-	3.500	3.400	3.400	8.500	3.500	-
P501002	10	Kantoormeubilair/vloerbedekking 2016 Blerick		39	-	-	39	-	-	-	-	187	-	-
P502001	5	Activiteiten automatisering		119	203	76	195	-	-	-	-	166	-	-
P502002	5	TWI investeringsprojecten Waterschap Limburg		718	86	135	-853	-	-	-	-	923	-	-
P502003	5	Financieel systeem / Financieel syst.2016		-42	3	5	48	-	-	-	-	83	-	-
P502004	5	Project Platform ZGW		585	65	43	627	-	-	-	-	659	-	-
P502005	5	Update Ibrahim		231	-	-	231	164	-	-	164	75	-	-
P502006	2	Vervanging mobiele data/telefoons		-	20	19	19	-	-	-	-	40	-	-
P502007	5	Personeels- en salarissysteem 2016 / PIMS		-	25	26	26	-	-	-	-	90	-	-
P502008	3	ICT vervanging diversen 2016		-	-	-	-	-	-	-	-	278	-	-
P502009	5	ICT vervanging laptops 2016		-	-	-	-	-	-	-	-	133	-	-
P502010	5	Migratie Office 2016		-	-	-	-	-	-	-	-	40	-	-
P502011	7	Continuïteitsplan ICT-buitenlocaties		-	-	-	-	-	-	-	-	31	-	-
P502012	5	Implementatie E-HRM/SA		69	-	-	69	-	-	-	-	115	-	-
P502013	5	Vervanging communicatiemiddelen 2016		-	25	-	-	-	-	-	-	29	-	-
P502014	5	Roadmap Informatievoorziening 2017- 2021		-	-	-	-	-	-	-	-	1.300	-	1.300
P502101	5	Implementatie BGT		117	163	39	176	-	-	-	-	280	-	-
P502102	5	Innovatie met geo-informatie		296	15	14	310	34	-	-	34	347	-	-
P502103	5	Geografisch informatiesysteem		71	25	25	96	-	-	-	-	147	-	-
P502104	5	Voorziening GIS Apps		17	-	-	17	-	-	-	-	22	-	-
P504001	0	Bebording zwenwater		27	2	1	28	185	-	-	185	185	185	-
P504002	5	Uitvoeren RIE en gezondheidsonderzoek		-	20	17	17	-	-	-	-	20	-	-
PROGRAMMA BESTUUR EN ORGANISATIE				2.538	8.352	7.967	10.569	181	3.500	3.400	3.783	11.590	3.685	1.300
TOTAAL PROGRAMMA'S				184.560	66.320	61.182	247.742	55.817	36.826	44.118	99.956	434.912	226.378	46.237

Vorbereidingskrediet watersysteemprojecten

In bijlage J zijn diverse projecten gemarkeerd met **. Dit zijn watersysteemprojecten die zich nog in de voorbereidende sfeer bevinden. Er vinden alleen uitgaven plaats in het kader van de planvoorbereiding en de grondaankopen.

Deze projecten worden gefinancierd uit het 'Algemeen krediet planvoorbereiding en grondaankopen'. Onderstaand wordt de stand van zaken van dit krediet per 31 december 2017 weergegeven:

Onderdeel	Krediet	Realisatie tot en met 31 december 2017	Restant
Vorbereidingskrediet watersysteemprojecten	10.000.000	8.326.494	1.673.506
Totaal	10.000.000	8.326.494	1.673.506

Zodra de uitvoering van deze voorbereidende projecten ter hand wordt genomen, wordt aan het dagelijks bestuur het totale krediet gevraagd inclusief de uitgaven in het kader van de planvoorbereiding en de grondaankopen, middels een kredietverleningsvoorstel.

Afsluiten investeringsprojecten per 31 december 2017

Op de volgende bladzijde wordt het overzicht gepresenteerd van de per 31 december 2017 af te sluiten projecten die afzonderlijk worden toegelicht.

Per saldo resteert een **overschot** aan kredieten:

- de totale uitgaven zijn € 2.163.653 lager dan geraamd en
- de totale inkomsten zijn € 369.928 lager dan geraamd.

Het afsluiten van investeringskredieten heeft geen financiële consequenties.

Projectnummer en omschrijving	Uitgaven			Inkomsten			Saldo		
	Krediet	Realisatie	Restant	Krediet	Realisatie	Restant	Krediet	Realisatie	Restant
Vorbereidingsprojecten									
-									
Uitvoeringsprojecten									
P086207 Compartimeteringsdijk Oud-Roosteren	350.000	246.347	103.653				350.000	246.347	103.653
P118601 Wateroverlast stroomgebied Ur, Stein	545.000	534.772	10.228	140.000	118.277	21.723	405.000	416.495	-11.495
P156601 Finetuning Broekloop	30.000	35.564	-5.564				30.000	35.564	-5.564
P177802 Scheikensbeek duiker	70.000	42.865	27.135	-	18.482	-18.482	70.000	24.384	45.616
P199901 WB21 Bestek 7 Winnerstraatlossing	570.000	452.233	117.767	-	34.419	-34.419	570.000	417.814	152.186
P251503 Kabroeksbeek - Samenwerken Horst	370.000	301.291	68.709	-	40.000	-40.000	370.000	261.291	108.709
P254501 Herinr.Oude Graaf/ret.vz.Sterksel.Aa	3.450.000	3.398.401	51.599	1.100.000	1.076.375	23.625	2.350.000	2.322.026	27.974
P254603 Loobeek en Afleid.kan herinr.	482.000	353.873	128.127				482.000	353.873	128.127
P254604 Loobeek tr. De Haag	2.900.000	1.930.918	969.082	1.386.000	1.177.393	208.607	1.514.000	753.525	760.475
P316804 Gr. Molenb traj. Peelw. A73	225.000	234.539	-9.539				225.000	234.539	-9.539
P316805 Modelverbetering Groote Molenbeek	235.000	177.829	57.171				235.000	177.829	57.171
P319401 Herinrichting Heukelomsebeek (2008)	1.770.529	771.842	998.687	706.529	227.756	478.773	1.064.000	544.086	519.914
P325201 Herinrichting Lingsforterbeek	800.000	787.523	12.477	360.000	431.564	-71.564	440.000	355.958	84.042
P360017 Rente strategische grondvoorraad	-	1.235.350	-1.235.350				-	1.235.350	-1.235.350
P360020 Herijking projecten Watersysteem	100.000	96.983	3.017				100.000	96.983	3.017
P360032 Vastleggen 0 situatie herinrichting behoeft bk	554.000	477.635	76.365				554.000	477.635	76.365
P360035 Gebruik gebiedseigen grond in keringen en regenwaterbuffers	232.000	232.000	-				232.000	232.000	-
P360039 Hernieuwde profilering waterlopen	105.900	104.910	990				105.900	104.910	990
P400007 Programmameam Deltaprogramma Maas	1.110.000	1.110.000	-	1.110.000	1.110.000	-	-	-	-
P501002 Kantoormeubilair/Moerbedekking 2016 Blerick	187.000	38.575	148.425				187.000	38.575	148.425
P502001 Activiteiten automatisering	166.000	194.993	-28.993				166.000	194.993	-28.993
P502003 Financieel systeem / Financieel syst.2016	83.000	48.380	34.620				83.000	48.380	34.620
P502004 Project Platform ZGW	658.500	627.010	31.490				658.500	627.010	31.490
P502005 Update Ibrahim	75.000	230.767	-155.767	-	163.727	-163.727	75.000	67.040	7.960
P502006 Vervanging mobiele data/telefoons	40.000	18.900	21.100				40.000	18.900	21.100
P502007 Personeels- en salarissysteem 2016 / PIMS	30.000	26.214	3.786				30.000	26.214	3.786
P502008 ICT vervanging diversen 2016	277.500	-	277.500				277.500	-	277.500
P502009 ICT vervanging laptops 2016	133.000	-	133.000				133.000	-	133.000
P502010 Migratie Office 2016	40.000	-	40.000				40.000	-	40.000
P502011 Continuïteitsplan ICT-buitenlocaties	31.225	-	31.225				31.225	-	31.225
P502012 Implementatie E-HRMSA	115.000	69.344	45.656				115.000	69.344	45.656
P502013 Vervanging communicatiemiddelen 2016	29.000	-	29.000				29.000	-	29.000
P502101 Implementatie BGT	280.000	176.470	103.530				280.000	176.470	103.530
P502102 Innovatie met geo-informatie	348.000	309.577	38.423	-	34.609	-34.609	348.000	274.969	73.031
P502103 Geografisch informatiesysteem	147.000	95.924	51.076				147.000	95.924	51.076
P502104 Voorziening GIS Apps	22.000	17.324	4.676				22.000	17.324	4.676
P503001 Vervanging meetapparatuur monitoring	190.000	210.196	-20.196				190.000	210.196	-20.196
P504002 Uitvoeren RIE en gezondheidsonderzoek	20.000	17.452	2.548				20.000	17.452	2.548
	16.771.654	14.606.001	2.165.653	4.802.529	4.432.601	369.928	11.969.125	10.173.400	1.795.725

Vorbereidingsprojecten

In de jaarrekening 2017 worden geen voorbereidingsprojecten afgesloten.

Uitvoeringsprojecten

P086207 Compartimenteringsdijk Oud-Roosteren.

Om de kern Oud Roosteren tegen wateroverlast vanuit het regionaal watersysteem en tegen overlast als gevolg van opstuwing van de Geleenbeek vanuit de Maas te beschermen, is vooruitlopend op de Geleenbeekherinrichtingen die later worden uitgevoerd deze compartimenteringsdijk aangelegd. Doordat het project meervoudig onderhands is aanbesteed is een aanzienlijk aanbestedingsvoordeel behaald. Bovendien heeft aanleg plaatsgevonden op al bij het waterschap in eigendom zijnde gronden. Hierdoor is het project met een positief saldo afgerond.

P118601 Wateroverlast stroomgebied Ur, Stein

In het buurtschap 't Brook, gemeente Stein, treedt bij hevige regenbuien geregeld wateroverlast op in en bij bestaande bebouwing. Om toekomstige overlast te beperken is in het laaggelegen gebied een gecombineerde buffer ('t Brook) aangelegd welke zowel het overtollige water vanuit het landelijke als ook het overstortwater vanuit het riool tijdelijk vast houdt. Na afronding van de werkzaamheden zijn deze overgedragen aan de afdeling onderhoud van het waterschap en de gemeente Stein.

Ondanks een aanbestedingsvoordeel hebben wijzigingen in de te gebruiken materialen en de uitvoering van extra werkzaamheden geleid tot een fractionele overschrijding van het gevoteerd krediet. Een lagere bijdrage van de gemeente Stein is tevens een gevolg van het aanbestedingsvoordeel.

P156601 Finetuning Broekloop

Het project omvat het aanpassen van de Broekloop en zijwatergangen binnen een nieuw gevormd Landgoed te Grubbenvorst. Binnen dit nieuw gevormde landgoed is invulling gegeven aan een meer natuurlijke en tevens beter beheerbaar watersysteem "Broekloop". De doelstellingen bleken niet realiseerbaar binnen de geraamde- en gevoteerde kosten omdat met name het overleg met de zaakwaarnemer van de landgoedeigenaar aanmerkelijk méér inzet van capaciteit vroeg dan geraamd.

P177802 Schelkensbeek duiker

De Duiker onder de Rijksweg Zuid, juist voor de uitmonding van de Schelkensbeek in de Maas, vormde een probleem voor met name vismigratie. Er is uiteindelijk niet gekozen voor de aanleg van een nieuwe duiker maar voor de bouw van een vistrap bovenstrooms van de duiker. Dit is een apart project (nummer) omdat er een rijksbijdrage mogelijk was uit het beekmondingsproject Maas. De werkzaamheden aan een in de Maas uitmondende beek konden in aanmerking komen voor een bijdrage van circa 50%. De vistrap was beduidend goedkoper dan het opnieuw leggen van een duiker.

P199901 WB21 Bestek 7 Winnerstraatlossing

Het bestek Winnerstraatlossing omvat de aanpak en opheffing van drie knelpunten in het watersysteem binnen het voormalige WPM gebied.

Het betreft: Winnerstraatlossing, de Belfeldse Leigraaf, de Scheide, Van Smallenbroek, Flieraylossing en Leukerbeek. Ter plaatse van de Belfeldse Leigraaf en de Scheide werd een buffer aangelegd. Ter hoogte van de Winnerstraat werden in verband met functieverandering van de betrokken percelen voorlopig afgezien van maatregelen.

De projectkosten zijn lager dan de geraamde en gevoteerde kosten omdat:

- afgezien is van maatregelen nabij de Winnerstraat en
- de gronden voor aanleg van de buffer te Belfeld alsnog zijn betaald door Rijkswaterstaat op basis van in het verleden gemaakte afspraken.

P251503 Kabroeksebeek – Samenwerken Horst

Het project Aanpassing Kabroeksebeek was een gebiedsproces met als thema de gehele Kabroeksebeek en de zijtak Het Saar. In de daaruit voortgekomen visie zijn diverse aanpassingen aan de beek en het verbeteringen van de belevingswaarde van de Kabroeksebeek opgeschreven. Na bezuiniging door het Rijk viel de mogelijke financiële bijdrage weg. Het Waterschap is vervolgens verder gegaan met 3 projecten: Kabroeksebeek - Duiker Horst, Kabroeksebeek - Werkpad Amerika Meterik en Kabroeksebeek - Samenwerken met Horst. Dit laatste project was ontstaan ter afronding van diverse reeds gemaakte afspraken tussen gemeente en waterschap. De werkzaamheden werden door gemeente uitgevoerd en het waterschap droeg bij. De geraamde uitgaven vielen lager uit door aanbestedingsvoordelen of versobering van maatregelen.

P254501 Herinrichting Oude Graaf/ret.voorz.Sterksel.Aa

De Oude Graaf stroomt door het Weerter bos, een klimaatbos en Natura2000 gebied. Om gebiedsvreemd water uit het klimaatbos te houden is een omleiding gemaakt via de Nederweerder Riet. Om aan de WB21 normen te voldoen zijn op 2 locaties grote buffers aangelegd. Uitvoering had te leiden van slecht weer, slechte grond en niet realistische verwachtingen van de aannemer. Project is afgerond binnen het beschikbaar gestelde krediet

P254603 Loobeek en Afleid. Kan herinr.

Het project is in 2013 stilgelegd. De gemaakte kosten betreffen voorbereidingskosten voor het gehele Loobeekdal en zijn toegerekend aan het traject dat uiteindelijk als eerste is opgepakt, De Haag.

P254604 Loobeek traject De Haag

Het project De Haag betreft een beekdal brede herinrichting van de Loobeek over een lengte van 3 km. Het project is onderdeel van het integrale project Loobeekdal, van totaal 9 km. Hiervoor is een Samenwerkingsovereenkomst (SOK) opgesteld, waarin de bijdrage van elk van de partijen is vastgelegd. Provincie, gemeente Venray en het Waterschap participeren. Het project De Haag is in 2014/2015 uitgevoerd, de overige twee trajecten zullen naar verwachting in 2019 gereed zijn. De kosten zijn lager uitgevallen als gevolg van aanbestedingsvoordelen en lagere uitgaven voor grondaankopen.

P316804 Groote Molenbeek traject Peelweg 73

Het project betreft de herprofilering van de Groote Molenbeek te Sevenum. Over een lengte van ruim 2,5 km. is de beek opnieuw geprofileerd. Dit naar aanleiding van schadeclaims in de omgeving.

Een zogenaamd 2-fase profiel werd aangebracht op een wijze dat effectief en beheersbaar onderhoud mogelijk is. Het project is nagenoeg gerealiseerd binnen de gevoteerde middelen. Sprake is van een beperkte overschrijding van het krediet met € 9.539 (ca. 4 %). De overschrijding is het gevolg van méér inzet van capaciteit en maatregelen ter afwikkeling van de schadeclaims.

P319401 Herinrichting Heukelomse beek (2008)

De herinrichting van de Heukelomse beek (gemeente Bergen) is opgepakt binnen het integrale project: "Heukelomse beek". Dit is een Integrale GebiedsUitwerking (IGU), die in opdracht van de provincie werd voorbereid en uitgevoerd. Binnen dit integrale project werd de Heukelomsche beek in zijn geheel, inclusief monding, op orde gebracht zoals bedoeld in de KRW.

Daarnaast werd in dit integrale project de nabijgelegen natuuropgave gerealiseerd. Het project is ruim binnen de gevoteerde middelen afgerond en kan daarom met een positief saldo worden afgesloten. De uitgaven zijn lager dan verwacht als gevolg van verkregen subsidies (bijdrage in het kader van de beekmondingen convenant) en aanbestedingsvoordelen.

P325201 Herinrichting Lingsforterbeek

De Lingsforterbeek is op Nederlandse bodem gekanaliseerd op verzoek van de Duitsers. De waterloop werd daarbij betegeld. De Lingsforterbeek is ontdaan van tegels en daar waar ruimte was voor meandering is dit benut. Aanbestedingsvoordeel. Een deel is uitgevoerd door SLL bij de realisatie van het Straelens ven.

P360017 Rente strategische grondvoorraad

Voor strategische grondaankopen was een werkkapitaal ter beschikking gesteld op de op de balansrekening Strategische Grondvoorraad. Om administratieve rompslomp te voorkomen, werden de rentekosten van deze 'kredietfaciliteit' niet naar de individuele gronden/projecten toegerekend. De jaarlijkse rentekosten werden op dit projectnummer als uitgaven verantwoord om vervolgens in 30 jaar afgeschreven te worden. Net zoals gebeurd zou zijn als de rentekosten wél naar individuele gronden/projecten zouden zijn toegerekend. Echter, abusievelijk heeft deze afschrijving vanaf 2010 niet plaatsgevonden. In deze jaarrekening is daarom op dit project een extra (inhaal)afschrijving toegepast en vindt vanaf 2017 reguliere afschrijving plaats. Omdat vanaf 2017 de rentekosten ten laste worden gebracht van de exploitatie en niet meer ten laste van dit projectnummer, kan dit 'project' afgesloten worden.

De totaal geactiveerde rentekosten bedroegen tot en met 2016 ca. € 1.200.000.

P360020 Herijking aanpak projecten Watersysteem

Het project herijking aanpak projecten watersysteem startte in het voorjaar van 2016 en werd begin 2017 afgerond. Het projectdoel is om de aanpak van met namen beekherstelprojecten te verbeteren, om daarmee de doorlooptijd van (integrale) beekherstel projecten terug te brengen. Het project omvatte een analyse van de aanpak binnen het voormalige WPM-gebied. Vanuit deze analyse werden aanbevelingen opgesteld voor de toekomstige aanpak, binnen Waterschap Limburg. De resultaten waren input voor de organisatie en aanpak van watersysteemprojecten binnen het team Aanleg en Verbetering.

Het project is nagenoeg overeenkomstig de hiervoor geraamde, en beschikbaar gestelde middelen afgerond.

P360032 Vastleggen 0 situatie herinrichting beken

Voor de nog uit te voeren beekherstel projecten is reeds een monitoringsnetwerk aangelegd van grond en oppervlaktewater meetpunten welke aangesloten zijn op centrale post waterschap. Ze monitoren realtime en zijn dus geschikt voor een beleidsondersteunend systeem (=BOS). De offerte van de leverancier viel mee en er is 1 debietlocatie minder aangelegd. Ook de uiteindelijke hoeveelheid meetlocaties is lager uit gevallen dan geschat.

P360035 Gebruik gebiedseigen grond in keringen en regenwaterbuffers

In 2016 zijn bij de universiteit Hannover erosieproeven uitgevoerd om de erosiegevoeligheid van o.a. lössgrond te bepalen. Dit om de geschiktheid van deze grond te bepalen voor gebruik in bijvoorbeeld bufferdammen of keringen langs de Maas. De vooraf overeengekomen kosten hiervoor zijn volledig afgerekend. Er is derhalve geen restsaldo m.b.t. dit project.

P360039 Hernieuwde profilering waterlopen

In de eerste 8 maanden van 2017 zijn op diverse locaties in het beheersgebied van Waterschap Limburg infrastructurele werkzaamheden uitgevoerd ten behoeve van de verbetering van de werking van ons watersysteem en het onderhoud daarvan. Dit betrof onder andere het hernieuwd profileren (uitdiepen, aanbrengen stortstenen) van de Vlootbeek, Schelkensbeek, Kwistbeek, afwateringskanaal, Tungelroysebeek, Uffeltsebeek, Maasnielderbeek, Nederweerderdijklossing, Leigraaf, Putbeek, Rode Beek, Maasnielderbeek en de Pepinusbeek. Daarnaast hebben we beschoeiing vernieuwd in de Ghunenbeek en zijn herstelwerkzaamheden aan onderhoudswerkpaden uitgevoerd. We kunnen met de uitgevoerde infrastructurele werkzaamheden de komende 15 jaar weer vooruit. Het project kan met een vrijwel nihil saldo worden afgesloten.

P400007 Programmteam Deltaprogramma Maas

Dit project behelst de facilitering van een Maasbreed samenwerkingsverband in opdracht van de Stuurgroep Deltaprogramma Maas (SDM). In dit project werken de provincies Limburg, Noord-Brabant, Gelderland samen met de waterschappen Brabantse Delta, Aa- en Maas, Rivierenland, Waterschap Limburg en Rijkswaterstaat samen aan de lange termijn hoogwaterveiligheid langs de Maas. Naast ondersteuning van de SDM zijn diverse studies uitgevoerd naar de systeemwerking van de Maas en is in 2016 gezamenlijk een akkoord met het Rijk gesloten over de inzet van ruim € 200 miljoen voor in totaal 11 projecten die als MIRT-verkenning of MIRT-onderzoek momenteel worden uitgevoerd. Hieronder vallen ook enkele projecten die worden uitgevoerd door Waterschap Limburg en raakvlak hebben met de dijkversterkingsopgave binnen het HWBP, omdat daar varianten met dijkteruglegging worden onderzocht.

Ook heeft het programmteam dat voor deze taken is opgericht als taak te rapporteren over de voortgang van de MIRT-projecten naar de staf Deltacommissaris en het ministerie van Infrastructuur en Water. Het project fase 1 is maart 2017 formeel afgerond en heeft inmiddels een vervolg gekregen in een nieuw project Deltaprogramma Maas fase 2. Ook voor dat project is Waterschap Limburg de organisatie die de financiële boekhouding voert en thuisbasis biedt voor het gezamenlijke programmteam. Het project verloopt kostenneutraal en kan dus met een nihil saldo worden afgesloten.

P501002 Kantoormeubilair/vloerbedekking 2016 Blerick

Het project Kantoormeubilair/vloerbedekking 2016 Blerick is slechts gedeeltelijk uitgevoerd door de verhuizing naar het nieuwe kantoor in Roermond in het kader van de fusie van de waterschappen Peel en Maasvallei en Roer en Overmaas. Hierdoor kan dit project met een positief saldo worden afgesloten.

P502001 t/m P502104 ICT projecten

Het betreft ICT-projecten van de voormalige waterschappen Peel en Maasvallei en Roer en Overmaas die grotendeels zijn uitgevoerd binnen de TWI (frictiekosten) of zijn opgenomen in het door het dagelijks bestuur op 28 november 2017 gevoteerde krediet voor de Roadmap informatievoorziening 2017-2021. De projecten kunnen worden afgesloten met een positief saldo.

P503001 Vervanging meetapparatuur monitoring

WL-project P503001 is in feite de voortzetting van WPM-project 710540 en betreft het vervangingsbudget voor de meetstations buiten. In het laatste jaar van WPM (2016) is door omstandigheden ca. € 10.000 meer uitgegeven. In 2017 moest een relatief grote reparatie aan een meetstation plaatsvinden ter grootte van ca. € 10.000 (Inlaat Katsberg). De opdracht voor deze reparatie is in 2017 op projectnr. P503001 gegeven waardoor het project met een negatief saldo wordt afgesloten.

P504002 Uitvoeren RIE en gezondheidsonderzoek

Ri&E – gezond en veilig werken. Met het uitvoeren van de risico-inventarisatie en – evaluatie (Ri&E) heeft WL geïnventariseerd waar risico's liggen op het gebied van veiligheid, gezondheid en welzijn voor de medewerkers. Het uitvoeren van een Ri&E is niet alleen een verplichting vanuit arbowetgeving, maar past ook in de visie rondom goed werkgeverschap van Waterschap Limburg. Vervolgens is in het Plan van Aanpak Ri&E (PVA Ri&E) vastgelegd, hoe WL de veiligheidsrisico's voor haar medewerkers tot een aanvaardbaar niveau wil terugbrengen.

Gezondheidsonderzoek Lyme. Ter preventie van de beroepsziekte Lyme, is aan medewerkers binnen de doelgroep een bloedonderzoek aangeboden. Eind 2017 is een 0-meting uitgevoerd, waarin voor een groep medewerkers een persoonlijke 'lyme profiel' is vastgesteld. Jaarlijks zal een nieuw bloedonderzoek worden aangeboden, zodat snel gereageerd kan worden op fluctuaties van de onderzochte parameters. Tijdig starten met behandelen van Lyme is belangrijk om chronische uitval van medewerkers door Lyme te voorkomen.

Dit project kan met een positief saldo worden afgesloten.